

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKT-YL-2011-

AYDIN İLİ TURİZM POTANSİYELİNİN ANALİZİ

HAZIRLAYAN

Dilek GÜRCÜN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN

AYDIN-2011

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKT-YL-2011-**

AYDIN İLİ TURİZM POTANSİYELİNİN ANALİZİ

HAZIRLAYAN

Dilek GÜRCÜN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN

AYDIN-2011

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı öğrencisi Dilek GÜRCÜN tarafından hazırlanan Aydın İli Turizm Potansiyelinin Analizi başlıklı tez, ... (Savunma Tarihi) tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan).....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....sayılı kararıyla .....(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Unvanı, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Dilek GÜRCÜN

İmza :

Dilek GÜRCÜN

AYDIN İLİ TURİZM POTANSİYELİNİN ANALİZİ

ÖZET

Bacasız Sanayi olarak adlandırılan ve küreselleşen dünyada her geçen gün ülke ekonomisine katkısı artan turizm sektörü, Türkiye'nin önde gelen sektörlerindedir. Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye, medeniyetlerin kurulduğu Anadolu Toprakları ile sadece güneş, kum, deniz turizmi değil tarihi ve kültürel değerleriyle de turizm sektörüne önemli ürünler sunmaktadır. Son yıllarda gelişen kış turizmi, kurvaziyer turizm, sağlık turizmi ve termal turizmle de dünya turizm sektörüne geniş ürün yelpazesiyle hizmet sunan Türkiye, bölgesel farklılıklarını avantaja çevirmeyi başarmış bir ülkedir. Türkiye Doğu ve Güneydoğu, İç Anadolu turları ile kültürel ve termal turizme, Karadeniz Bölgesi ile yayla ve sağlık turizmine Akdeniz Bölgesi ile sahil turizmine, Ege ve Marmara Bölgesi ile tüm turizm türlerinde hizmet sunmaktadır. Almanya, Rusya, İngiltere ve benzeri ülkeler başta olmak üzere çok sayıda ülkeden turist çeken Türkiye son yıllarda turizm çeşitlendirmesine giderek gerek incoming yaptığı ülkeleri, gerek gelen turist sayısını gerekse turizm gelirini artırma çabasıdadır.

Türkiye'nin turizm aktörleri turizmi ülke geneline yaymak için büyük çaba sarf etmektedir. Bunun için şehirlerin öne çıkan yönleri dünya pazarına tanıtılarak şehirlere gelen turist sayısı ve dünya turizm pazarından alınan pay artırılmaya çalışılmaktadır. Ekonomisinin büyük bölümü tarım ve hayvancılığa dayalı Aydın ili de turizm pastasından pay almak isteyen iller arasındadır. Aydın'ın turizm pazarına sunduğu ya da sunabileceği ürünlerin tanıtılmaya çalışıldığı bu çalışmayla Aydın'ın doğal, kültürel, tarihi ve termal kaynakları tek tek ele alınmıştır. Çalışmada turizm potansiyelini ortaya çıkaracak turizm aktörleri ve yapılabilecek organizasyon, tanıtım ve pazarlama çalışmalarına da yer verilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Turizm, turizm sektörü, turizm türleri, termal turizm, kültürel turizm, Aydın'da turizm.

Dilek GÜRCÜN

AYDIN PROVINCE TOURISM POTENTIAL ANALYSIS

ABSTRACT

Tourism sector named as ‘Smokeless Industry’, which has an increasing contribution into national economy in a more globalized world, is one of the leading sectors in Turkey. Turkey, being a peninsula surrounded by the seas on three sides, not only serves for sun-sand-sea tourism with its Anatolian Lands cradle to many civilizations, but also offers important products to the tourism sector with its cultural and historical values. Turkey, providing world’s tourism sector with a large scale of products thanks to its capacity in winter, cruise, health and thermal tourism developing in recent years, is a country that succeeded in turning differences into advantages. Turkey serves thermal and cultural tourism with Eastern, South-eastern and Middle Anatolia tours, health and camping tourism with its Black Sea Region, coastal tourism with its Mediterranean Region and all tourism types with its Aegean and Marmara Region. Turkey, attracting tourists from many countries mainly from Germany, Russia and the UK, is trying to increase both the revenues from tourism and incoming tourist numbers and the number of tourist sending countries as well diversifying its tourism sector in the recent years.

Turkish tourism actors are making a great effort to expand tourism industry in the country. For this reason, they are trying to increase the share they have in world’s tourism market and the number of incoming tourists introducing prominent characteristics of their cities to the world’s market. Aydın Province, much of whose economy is based on agriculture and animal breeding, is one of the provinces wanting to take a slice out of the tourism cake. This study that tries to introduce the products Aydın Province offers or can offer for the tourism market addresses cultural, historical, thermal and sea resources individually. This study also gives place to tourism actors to reveal the tourism potential, and organization, marketing and advertising efforts to be made.

KEYWORDS

Tourism, tourism sector, types of tourism, thermal tourism, cultural tourism, tourism in Aydın

ÖNSÖZ

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada sadece araştıracısının tek yönlü çalışmaları ile hazırlanmamıştır. Çalışmada, gerek yararlanılan kaynakların üreticisi olan araştırmacı ve yazarları gerekse görüş ve önerileri ile yol gösteren kıymetli çok sayıda kişi katkıda bulunmuştur.

Çalışmaya kendileri ile yapılan birebir görüşmelerle katkı sağlayan profesyonel tur rehberi ve Adnan Menderes Üniversitesi'nin kültür turlarını düzenleyen Okt. Osman SAÇIKARA, Aydın merkezin kültürel değerlerinin ortaya çıkarılması çalışmaları ile tanınan Öğr. Gör. Mükerrrem KÜRÜM, profesyonel tur rehberi Sibel Ateşoğlu SEZER, Aydın'ın termal kaynaklarının değerlendirilmesi konusunda etkili çalışmalar yürüten TMMOB Aydın İl Temsilcisi Metin ALBEYOĞLU, Aydın İl Özel İdaresi Genel Sekreteri Halil İbrahim AKTEMUR, Germencik Belediye Başkanı Dr. Ahmet YAVAŞOĞLU, Mursallı Belediye Başkanı Hayri ALTAY ve Aydın Eski Eserleri Sevenler Derneği Başkanı Havva ÇETİNTÜRK'e teşekkür ederim.

Çalışmamda, yol göstericiliği, görüş ve önerileri etkili ve etkin danışmanlığı ile hep yanımda olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN'a teşekkür ederim.

Turizm konusunda bildiğim her şeyi bana öğreten beni sektör temsilcileri ile tanıştıran ve bu konuda uzmanlaşmam için bana yol gösteren ve her zaman yanımda olan kıymetli turizm araştırmacısı Fehmi KÖFTEOĞLU'na teşekkür ederim.

Çalışmamda ve hedeflerimin tümünü gerçekleştirmemde büyük katkı sağlayan ve hep yanımda olan değerli eşim Doç. Dr. Uğur Gürcün'e, beni hiç üzmemek destek olan çocuklarım Duru ve Mert'e, iyi bir eğitim almam için ellerinden gelenin bile fazlasını yapan kıymetli annem Günsel ve babam Yusuf KOÇER'e yüreklendirip gücünü arkamda hissettirdiği için ablam Arife Koçer SELDÜZ'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KEYWORDS.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR ve SİMGELER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Amacı.....	2
Çalışmanın Önemi.....	3
Çalışmanın Kapsamı.....	3
Materyal ve Metot.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
TURİZME KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE TURİZMİN ÖNEMİ.....	6
1.1. TURİZM KAVRAMI VE TURİZMİN ÖNEMİ.....	6
1.2. TURİZM SEKTÖRÜ.....	7
1.3. TURİZM ÇEŞİTLERİ.....	8
1.3.1. Sağlık Turizmi.....	9
1.3.2. Spor Turizmi.....	11
1.3.3. Gastronomi Turizmi.....	12
1.3.4. İnanç Turizmi.....	13
1.3.5. Doğa Turizmi.....	14
1.3.6. Eğlence Turizmi.....	15
1.3.7. Kültür ve Tarih Turizmi.....	16
1.3.8. İş ve Alışveriş Turizmi.....	17
1.3.9. Kongre ve Toplantı Turizmi.....	17
1.3.10. Liman ve Sahil Turizmi.....	18
1.4. TURİZMİN FONKSİYONLARI.....	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TURİZMDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	21
2.1. DÜNYADA TURİZMİN GELİŞİMİ.....	21
2.1.1. Dünya Turizminin Gelen Turist Sayısı Ve Gelirler Açısından Gelişimi.....	22
2.1.2. Dünya Turizminin Geleceğine Yönelik Beklentiler.....	27
2.2. TÜRKİYE’DE TURİZMİN GELİŞİMİ.....	29
2.2.1. Türkiye’de Turizminin Gelen Turist Sayısı Ve Gelirler Açısından Gelişimi.....	29
2.2.2. Türkiye’ye Gelen Turistlerin Turizm Merkezlerine Göre Dağılımı.....	37
2.2.3. Türkiye’ye Gelen Turistlerin Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı.....	38
2.2.4. Turizm Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki Payı.....	39
2.2.5. Türkiye’de İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis Sayısı.....	43
2.2.6. Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri.....	46
2.2.7. Yabancı Ziyaretçilerin Yaptıkları Harcamalarla Türkiye Ekonomisine Etkileri.....	48
2.2.8. Turizm Gelirlerinin Milli Gelir ve İhracat Gelirleri İçindeki Payı.....	49
2.2.9. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapatmadaki Rolü.....	51

2.2.10. Türkiye’de Turizmin Diğer Sektörlerle İlişkileri.....	53
2.2.11. Turizm Sektörünün İstihdam Üzerindeki Etkisi	54
2.2.12. Türkiye Turizm Sektörünün Gelecekteki Görüntüsüne İlişkin Tahminler ..	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
AYDIN İLİ TURİZM SEKTÖRÜ ANALİZİ.....	59
3.1. AYDIN İLİ GENEL YAPISI.....	59
3.2. AYDIN İLİ EKONOMİSİ	60
3.3. AYDIN İLİ TURİZM SEKTÖRÜ MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	61
3.3.1. Aydın İlinin Tarih ve Kültür Turizmine Konu Olan Değerleri.....	61
3.3.1.1 Aydın İlinin Antik Kentleri	62
3.3.1.1.1. Magnesia	62
3.3.1.1.2. Tralleis.....	63
3.3.1.1.3 Nysa	64
3.3.1.1.4. Priene	65
3.3.1.1.5. Miletos	65
3.3.1.1.6. Didyma.....	66
3.3.1.1.7. Antiokheia.....	66
3.3.1.1.8. Alinda ve Alabanda.....	66
3.3.1.1.9. Afrodisias	67
3.3.1.1.10. Ege Antik Kentleri	68
3.3.1.1.11 Aydın Şehir Merkezi’nde Tarih ve Kültür Turizmine Konu Olabilecek Değerler.....	69
3.3.2. AYDIN İLİ MÜZELERİ.....	70
3.3.2.1. Afrodisias Müzesi	70
3.3.2.2. Aydın Müzesi	71
3.3.2.3. Kuvayi Milliye Müzesi	72
3.3.2.4. Karacasu Etnoğrafya Müzesi	72
3.3.2.5. Milet Müzesi	73
3.3.2.6. Yörük Ali Efe Müzesi	73
3.3.3 Aydın’ın Tarihi Camileri	74
3.3.4. Aydın’da Termal Turizm	75
3.3.5. Aydın’da Turizme Ürün Olarak Sunulabilecek Mağaralar	77
3.3.6. Aydın’ın Yaylaları	78
3.3.7. Aydın’da Turizme Konu Olacak Önemli Gün ve Festivaller	78
3.3.8. Aydın’da Geleneksel Turizmin Merkezleri: Kuşadası ve Didim.....	78
3.3.8.1. Kuşadası	79
3.3.8.2. Didim ve Çevresi	80
3.4. AYDIN İLİ TURİZM POTANSİYELİ	81
3.4.1. Aydın İlinin Gelen Ziyaretçi Sayısına Göre Mevcut Durumu	81
3.4.2. Aydın İlinin İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	82
3.4.3. Aydın İlinin Gelen Ziyaretçi Sayısına Göre Mevcut Durumu	83
3.4.4. Aydın İlinin Gelen Ziyaretçilerin Ulaşım Yoluna göre Sınıflandırılması	84
3.4.5. Aydın İlinin Türkiye Turizm Gelirinden Aldığı Pay	86
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	88
AYDIN İLİNDE TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE	
YÖNELİK ÖNERİLER	88
4.1. ÖRNEK TUR GÜZERGAHLARI.....	98
4.1.1. Günübürlük Turlar	99

4.1.2. Üç günlük Turlar	100
4.1.3. Beş Günlük Turlar	102
4.1.4. Yedi Günlük Turlar	105
SONUÇ VE ÖNERİLER	109
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR ve SİMGELER

Adnan Menderes Üniversitesi	ADÜ
Avrupa Birliği	AB
Amerika Birleşik Devletleri	ABD
Adı geçen eser	Age
Alman Seyahat Birliği	DRV
Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması	NACE
Bağımsız Devletler Topluluğu	BDT
Bakınız	bk.
Bölgesel Yürütme Kurulu	BYK
Dolar	\$
Dünya İnanç Turizmi Birliği	WRTA
Dünya Turizm Örgütü	WTO
Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi	WTTC
Federation International Football Association	FIFA
Gayri Safi Milli Hasıla	GSMH
Kosta Rika Turizm Enstitüsü	ICT
Kuşadası Otelciler ve İşletmeciler Birliği	KODER
Kuşadası Profesyonel Turist Rehberleri Derneği	KURED
Milattan Önce	M.Ö.
Sayfa/Sayfalar	s.
Sosyal Güvenlik Kurumu	SGK
Smith Seyahat Araştırma Birimi	STR
T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı	TOKİ
Türkiye Cumhuriyeti	T.C.
Türkiye İstatistik Kurumu	TÜİK
Turizm Yatırımcıları Derneği	TYD
Turizm Yazarları ve Editörleri Derneği	TUYED
Türk Lirası	TL
Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği	TÜRSAB
Türkiye Otelciler Federasyonu	TÜROFED
Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği	IATA
Ve devamı	vd.
Ve benzeri/ve bunun gibi	vb.
Yüzde	%
Yüzyıl	yy.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya Turizmine Katılanların Sayısı Ve Turizm Gelirleri (Milyar \$).....	23
Tablo 2: Dünya Turizmi Birinci Ligindeki İlk On Ülke (2009)	25
Tablo 3: Türkiye Turizmine Katılanların Sayısı Ve Turizm Gelirleri	31
Tablo 4: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısı (Ocak-Mayıs).....	32
Tablo 5: Türkiye'nin 2010 yılı İlk Dört Aylık Gelir Gider Çizelgesi.....	34
Tablo 6: Türkiye'nin Turist Sayısı Bakımından Dünya ve Avrupa Turizmindeki Payı.	35
Tablo 7: Türkiye'nin Turizm Geliri Bakımından Dünya ve Avrupa Turizmindeki Payı	36
Tablo 8: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Başlıca Ülkelere Göre Dağılımı	36
Tablo 9: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Başlıca Turizm Merkezlerine Göre Dağılımı	38
Tablo 10: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı	39
Tablo 11: Turizm Yatırımlarında İlk 15 İl (2010).....	42
Tablo 12: Dünyada Toplam Yatak Kapasitesi En Yüksek Olan İlk On Ülke.....	43
Tablo 13: Türkiye'de Belgeli Tesislerin Bölgelere Göre Dağılımı (%)	44
Tablo 14: Bakanlıktan Belgeli Tesis ve İşletmeler	45
Tablo 15: Ülkelerin 10 Yaşın Altındaki Yatak Kapasitelerinin Toplamlarına Oranı	46
Tablo 16: Ana sektörlerde 15 Yıllık Büyüme Oranları (1983-1997).....	47
Tablo 17: İkinci dönemler İtibariyle Türkiye Gelen Ziyaretçilerin Yaptığı Kişisel Harcamalar	48
Tablo 18: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Harcamaları (Milyon \$).....	49
Tablo 19: Turizm Gelirlerinin Milli Gelir ve İhracat Geliri İçindeki Payı	50
Tablo 20: Bazı ülkelerde Turizm Gelirlerinin İhracat içindeki Payı (%).....	51
Tablo 21: Turizm Gelirinin Dış Ticareti Açığını Karşılama Oranı.....	52
Tablo 22: Toplulaştırılmış Sektörler İtibarıyla 1995 Yılı Girdi-Çıktı Tablosu.....	54
Tablo 23: Türkiye Turizm Sektöründe İstihdam (1993-2001).....	55
Tablo 24: Türk Turizm Endüstrisinde (Doğrudan ve Dolaylı Toplam) İstihdam.....	55
Tablo 25: Turizm Sektöründe Sigortalı Çalışan Sayısı (2010-Mart).....	56
Tablo 26: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Başlıca Turistik Merkezlere Göre Dağılımı	82
Tablo 27: Bakanlık Belgeli Turizm İşletmelerinin Başlıca Turistik Merkezlere Göre Dağılımı (2008).....	83
Tablo 28: Aydın'a 2008 Yılında Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı (İlk 10)	84
Tablo 29: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Geldikleri Destinasyona Göre Sıralaması (Ocak-Kasım)	85
Tablo 30: 2004-2009 yıllarında Aydın'a giriş yapan yabancı ziyaretçi sayısı (bin kişi)	85
Tablo 31: Aydın Turizm Gelirleri ve Toplam Turizm Gelirleri İçindeki Payı	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Uluslararası turist gelişleri (2008)	26
Şekil 2: Turizm Yatırımları (2008-2010).....	41

GİRİŞ

Aydın’da turizm yapılabilir mi? Aydın, ekonomik olarak büyümesini sağlayacak turizm geliri elde edebilir mi? Aydın’da istihdam sorununa turizmle çözüm bulunabilir mi? Kuşadası ve Didim ilçeleri dışında Aydın’ın tarihi ve kültürel değerleri ile termal kaynakları dünya turizm pazarına sunulabilir mi? Aydın’ın verimli ovalarının, onu Türkiye’nin tarım deposu yapması gibi tarihi ve kültürel değerleri de onu turizm cenneti yapabilir mi? Aydın’ın turizm potansiyeli gerçekten var mı? Bu potansiyel doğru bir şekilde sunulursa Aydın Türkiye turizm pazarından pay alabilir mi? Yoksa Aydın’da turizm bir hayal mi?

İşte bu tez, bu sorulara cevap aramak için hazırlandı. Çalışmada Aydın ili turizm potansiyelinin bir analizi yapıldı ve bu analize dayanılarak “Aydın’da 12 ay turizm yapılabilir”, “Aydın ekonomisi turizm ile canlanabilir” tezi savunuldu.

Teze karşı tez ile cevap vermek isteyenlerin olacağı da dikkate alınarak çalışmanın bilimsel çalışmalara dayanmasına özen gösterildi. Turizm sektörünün en büyük sorunlarından biri olan bilimsel çalışma ve araştırmaların azlığı, verilerin güncel olmaması ve birçok verinin değişik kaynaklarda farklı şekilde verilmesi nedeniyle çalışmada, turizm araştırmacıları ile beraber turizm profesyonellerinden de katkı alındı. Ayrıca çalışmada, turizm konusunda dünya ve Türkiye’de sözü geçen kurum, kuruluş, dernek ve basın kuruluşlarının yayın, rapor ve tahminlerinden de sıkça yararlanıldı.

Çalışmanın ilk bölümü turizmin tanımı, çeşitleri ve fonksiyonlarına ayrılarak turizm kavramından ne anlaşıldığı ortaya konulmaya çalışıldı. Daha sonra ikinci bölüme geçilerek dünyada ve Türkiye’de turizm bir mercek altına alındı. Aydın’da turizm sektörünün neden gelişmesi gerektiği ve Aydın’ın turizmden elde edebileceği faydaları net olarak ortaya koyabilmek için bu bölüme özellikle geniş yer ayrıldı. Bu bölümde, turizm sektörünün doğma ve emekleme dönemleri, turist sayıları, turizm gelirleri, bu gelirlerin milli gelir ve ihracat içindeki payı, dış ticaret açıklarını kapatmadaki gücü, turizm yatırımları ve bu yatırımların istihdama olan etkisi, kültürel ve sosyal yönden kazanımları tek tek ele alındı.

İkinci bölümdeki, turizm sektörünün dünya ve Türkiye’deki durumunu gösterir panoramasından sonra Aydın ili mercek altına alındı. Aydın ilinin genel yapısı ve ekonomisinin anlatıldığı üçüncü bölümde Aydın’ın tarihi ve kültürel değerleri tek tek

sıralandı. Aydın'ın sağlık turizmine konu olabilecek termal kaynaklarına dikkat çekildi. Türkiye'nin en önemli jeotermal merkezi olarak gösterilen Aydın'ın sağlık turizminden alabileceği payın boyutlarının önemle vurgulandığı bu bölümde, Aydın'ın doğal güzellikleri ve festivalleri de unutulmadı. Aydın'ın, turizmin hizmetine sunabileceği değerlerinin yanı sıra Aydın'ın yatak kapasitesi de incelendi. Aydın'a bugüne kadar gelen turist sayıları ve turizmden elde ettiği gelirleri gösteren tabloların yanı sıra Türkiye'de turizmin ilk başladığı ilçelerden olan Kuşadası ilçesine dikkat çekildi. Kuşadası Aydın'ı, kurvaziyer turizm ile Türkiye turizm pastasından pay alan ilk beş merkez arasına taşısa da, bunun yeterli olmadığına rakamlarla vurgu yapıldı.

Dördüncü bölümde ise Aydın'ın turizmden neden bugüne kadar pay alamadığına ve yaşanan sorunlara dikkat çekilerek, Aydın'ın turizme yönelik stratejik planlamalardaki yerine değinildi. Kamu ve yerel yönetimlerin konuya bakışı dikkate alınarak turizmden hak ettiği oranda pay alması için yapılması gereken çalışmalara yönelik önerilerde bulunuldu.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, öncelikle Aydın ilinin turizm potansiyelini belirlemek ve bu potansiyelin daha akılcı ve gelir artırıcı yönde kullanılabilmesinin yollarını araştırmaktır. Bu çalışmada özellikle şu noktalara dikkat çekilmiştir:

Ü Dünyada turizm sektöründe yaşanan sosyal, kültürel, sayısal, teknolojik alanda son gelişmeler nelerdir ve hangi turizm türlerine ilgi artmaktadır?

Ü Aydın'ın taşıdığı turizm potansiyeli nedir? Bu potansiyel bugüne kadar nasıl değerlendirilmiştir? Bundan sonra atılması gereken adımlar nelerdir?

Ü Aydın ilinde, geleneksel turizm türünün yanı sıra tarihi ve kültürel değerler ile jeotermal kaynaklar yönünden zenginliği nedeniyle sağlık turizmi, kültür turizmi, inanç turizmi gibi farklı turizm türleri uygulanabilir mi?

Ü Turizmin bir şehrin ekonomik büyümesinde yeri nedir ve turizm gelirini artırmanın yolları nelerdir?

Ü Turizmin gelişmesinde önemli aktörler kimlerdir ve bunlara düşen görevler nelerdir?

Çalışmanın Önemi

Bir şehrin turizm sektöründen pay alabilmesi, şehrin tüm aktörlerinin bir araya gelerek ciddi, kararlı ve istikrarlı politikaları hayata geçirmesiyle mümkündür. Bu aktörleri bilinçlendirip, harekete geçirmek için en önemli araçlardan biri ise konuya bilimsel yaklaşan çalışmalardır. İşte bu çalışma devletin, yerel yöneticilerin, özel sektörün ve yerel halkın işbirliği ile hareket etmelerine katkı sağlayabilme noktasında önemlidir.

Aydın, çok zengin bir turizm potansiyeline sahip olmakla beraber günümüze kadar bu değerlerin bilinciyle hareket etmemiş, sadece geleneksel turizm çeşidiyle yetinip, şehir ekonomisinde turizm sektörünün payını, olması gereken değere çıkaramamıştır. Bu çalışma hem konuyu bilimsel bir zemine çekmek hem de bu zeminde doğru planlama yaparak Aydın'ın turizm sektöründen gelir elde etmesini sağlayacak katkıyı verme noktasında önemlidir.

Turizm sektörüne yönelik bilimsel çalışmaların azlığının bu sektörün en önemli sorunlarından biri olması gerçeğinden hareketle, bilimsel bir çalışmayla bu alandaki boşluğu doldurmak en önemli amaçlardan biridir.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın ilk bölümünde turizm tanımsal olarak ele alınarak turizmin önemine dikkat çekilmiştir. Bu bölümde turizmin fonksiyonları ve çeşitleri de ele alınmış ve turizm tanımlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, dünya ve Türkiye'de turizm sektöründe yaşanan son gelişmeler ayrıntılarıyla incelenmiş ve turizm gelirleri, turist sayıları, yatak kapasitesi, harcama düzeyleri, ülke sıralamaları, bölgelere yönelik turist gelişleri ve turizmin milli gelire ve dış ticarete olan etkisi gibi turizmin ekonomik ve sosyal boyutunu ortaya çıkaran istatistiklerle çalışma zenginleştirilmiştir.

Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin en çok hangi bölgeleri tercih ettiği, turizmin Türkiye Ekonomisi üzerinde yarattığı katma değer, hangi ülkelerin tatil tercihini Türkiye'den yana kullandığı, turistlerin harcama düzeyi gibi turizmin gelişmesi için önemli ipuçları olan ayrıntılar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca turizmin istihdama olan etkisi ve gelecek beklentileri de verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Aydın'ın taşıdığı, turizme konu olacak zenginliklere yer verilmiş ve Aydın'ın bugüne kadar turizmden ne kadar pay aldığı rakamlarla gösterilmiştir. Bu bölümde Aydın'da turizminin neden gelişemediği sorusuna yanıt aranmış ve gelişmesi için yapılabileceklerle ilişkin çözüm önerileri paylaşılmıştır. Çalışma ayrıca tur güzergâhı önerileriyle somut bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

Materyal ve Metot

Çalışma, kaynak tarama yöntemiyle yapılmış betimsel bir akademik çalışmadır. Çalışmada öncelikle konuyla ilgili kaynaklar taranmıştır. Ayrıntılı bir literatür çalışması yapılmış, konuyla ilgili kitap, tez, süreli yayın ve internetten toplanan veriler özenle derlenerek önem sırasına göre ayrılmıştır. Özellikle bilimsel çalışmalar dikkate alınmış ancak turizme yönelik bilimsel çalışmaların azlığı nedeniyle konuyla ilgili turizm profesyonelleri ve turizm araştırmacı/gazetecilerin yorumlarından da yararlanılmıştır. Günümüzde gazetecilik mesleğinin uzmanlık alanlarına ayrılması nedeniyle, tüm çalışmasını turizm üzerine yapan bu araştırmacı-gazeteciler, turizmi an be an takip eden kişiler olmaları nedeniyle, verileri doğru analiz edebilmek, güncel hale getirebilmek ve bütünü net olarak görebilmek açısından çalışmaya katkı sağlamışlardır.

Tez çalışmasında dünyada ve Türkiye önemli turizm kurum ve kuruluşlarının da turizm konusundaki veri bankaları, siteleri, araştırmaları incelenmiş ve istatistikleri birbirleri ile karşılaştırılarak kullanılmıştır.

Tez çalışmasında Türkiye İstatistik Kurumu, Turizm Bakanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Belediyelerin resmi siteleri, raporları, analizleri de tek tek incelenmiş, turizm verileri alınarak özet tablolar oluşturulmuştur.

Tez Çalışması için ayrıca sektör temsilcileri, yerel yöneticiler ve konuya bilimsel çalışmalarla katkı veren akademisyenlerle de görüşülmüştür. Sektör temsilcilerinden turizm sektörüne yönelik verilen tablolardaki farklılıkların nedenleri sorularak en doğru bilgiye hangi kaynaktan ulaşılabileceği sorgulanmıştır. Bazı verilerin nasıl yorumlanması gerektiği konularında da görüş alışverişinde bulunarak tartışma zeminleri oluşturulmuştur. Yerel yöneticilerden bölgelerinin turizme konu olabilecek değerlerinin neler olduğu, bugüne kadar neden tanıtılmadığı ve bundan sonra yapılması gerekenlere yönelik öneriler alınarak Aydın ilinde turizmin sorunları ve öneriler kısmı için veri

toplanmıştır. Turizme yönelik tez, makale, sunu hazırlayan akademisyenlerle görüşülerek tezin doğru biçimlendirilmesi ve sektöre bir kaynak olarak doğru sunulabilmesinin yöntemleri tartışılmıştır. Tez için ayrıca profesyonel turist rehberleri ile görüşülerek Aydın için en uygun tur güzergâh örnekleri hazırlanmaya çalışılmıştır.

Tez çalışması için Aydın'daki önemli ören yerleri profesyonel rehber eşliğinde gezilerek görüş ve bilgi alışverişinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZME KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE TURİZMİN ÖNEMİ

Turizm sektörünü doğru analiz edebilmek için, turizm kavramını doğru ve eksiksiz tanımlamak gerekmektedir. Bu nedenle turizm tanımları, ülkeler için ifade ettiği anlamlar değiştikçe sürekli revize edilmiş ve günümüzde ulaştığı boyutun etkisi ile tanım güncellenmiştir. Turizmi tanımlarken turizm sektörünün ülkeler için önemini ortaya koyan kilit noktalar vurgulanmıştır. Biz de bu bölümde turizm kavramını çok yönlü olarak ele alıp, bir sektör olarak ele aldığımız turizmin önemini vurgulayacağız. Aynı bölümde turizm çeşitleri ve turizmin fonksiyonlarını da ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

1.1. TURİZM KAVRAMI VE TURİZMİN ÖNEMİ

Turizm kavramının ilk bilimsel tanımı 1905 yılında Guyer-Feuler tarafından yapılmıştır. Guyer-Feuler turizmi, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri ile doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine bağlamıştır. Ticaret ve sanayinin gelişmesiyle ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmesinin turizmi geliştirdiğini ifade eden Guler-Feuler, turizmi ulusların ve toplulukların birbirleriyle daha çok yakınlaşmasına olanak veren modern çağa özgü sosyal bir olay olarak nitelenmektedir.¹

Turizme yönelik diğer bir tanım 1910 yılında Avustralyalı ekonomist Herman Van Scheullard tarafından yapılmıştır. Scheullard bir yabancıya ülke, bölge ya da şehre gidip, konaklayıp dönmesi faaliyetini turizm olarak tanımlamıştır. Turizme yönelik diğer bir tanımlama ise İsviçreli iki profesör olan Walter Hunziker ve Kurt Kraft tarafından yapılmıştır. İki profesör de tanımında turizmin ekonomik bir faaliyet olmadığına vurgu yaparak, sürekli yerleşmemek kaydıyla kişilerin bir yerden bir başka yere seyahati ve konaklamasını turizm olarak tanımlamıştır. 1976 yılında İngiltere Turizm Topluluğu da yaptığı tanımda kişilerin çalıştığı, yaşamını geçirdiği yerden farklı

---

¹KOZAK, Nazmi, Meryem KOZAK, Metin KOZAK, **Genel Turizm**, Eda Matbaası, Ankara, 2000

bir yere geçici ve kısa vadeli seyahatini turizm olarak tanımlamıştır. 1993 yılında Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu da turizmi bir bütün olarak ele almış, sadece eğlence ve iş için değil herhangi bir amaç için yaşadığı ortamdan başka bir ortama yapılan seyahati turizm olarak tanımlamıştır.²

Turizm faaliyetlerini ekonomik nedenlere dayandıran Edman Picard da turizmi şöyle tanımlamıştır: “Turizmin ana fonksiyonu, ülkeye yabancı döviz kaynaklarının akmasını sağlamak ve turist harcamalarının ekonomiye yaptığı katkıları araştırmaktır.”³

Turizmi tarihsel gelişimi içerisinde tüm yönleriyle ele alan en kapsamlı tanımı Hasan Olalı ve Alp Timur yapmıştır. Bu tanıma göre; “Turizm:

Ü İnsanların konutları dışında, sürekli olarak yerleşmemek kaydıyla, yalnızca para kazanmak veya politik ya da askeri bir amaç izlememek üzere,

Ü Serbest bir ortamda, iş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, eğlence, kültür, deneyim kazanma, snobik amaçlarla veya dost ve akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi sebeplerle,

Ü Kişisel veya toplu olarak yaptıkları seyahatlerden,

Ü Gittikleri yerlerde 24 saati aşan veya o yerin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme süre ile konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan,

Ü Bir tüketim olayı, sosyal bir olay, ağır ve bütünleşmiş bir hizmet ve kültür endüstrisidir.”⁴

1.2. TURİZM SEKTÖRÜ

Turizm sektörünün geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Turizm kelimesi Latince tornus kelimesinden gelir. İlk olarak tour kelimesi İngiltere’de 18. yüzyılda genç İngiliz soylularının eğitimleri için yaptığı seyahatler için kullanılmıştır. Daha sonraları ulaşım araçları gelişip, buna paralel taşımacılık ucuzlayınca ilk tur seyahatleri de başlamıştır. İş ve alışveriş turizmi kapsamında insanların ülkeleri dışına seyahat etmeleri İpek Yolu, Baharat Yolu gibi önemli ticaret yollarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Müslümanların hac ibadetlerini yerine getirmek için binlerce kilometre kat

² The hospitality and tourism industry, Wednesday, November 4, 2009.

<http://thehospitalityandtourismindustry.blogspot.com/2009/11/definition-of-tourism.html>

³ Z. Mithat Dinçer, Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s.7

⁴ Hasan Olalı- Alp Timur, Turizm Ekonomisi, Ofis Tic. Matbaası, İzmir, 1988, s.35

ederek kutsal sayılan Mekke ve Medine şehirlerini ziyaret edip buralarda konaklamaları da turizm sektörünün tarihi açısından önemli örnekler arasındadır.⁵

Turizm sektörü ilk önceleri ayrı bir sektör olarak ele alınmamış hizmetler sektörünün içerisinde tanımlanmıştır. Turizmin ekonomik faaliyetlerinin artması ve gelişmekte olan ülkelerin gelişme kaynağını turizm olarak seçmeleri, turizmin ayrı bir sektör olarak kabul edilmesini sağlamıştır.⁶

Turizm Sektörü, Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE Rev.2) sistemine göre tek bir kodla ifade edilmemektedir. Turizmin Ulaştırma (NACE kodu H-49-50-51), Konaklama Faaliyetleri ve Yiyecek İçecek Hizmeti (NACE kodu I-55-56), seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri (NACE kodu M-70) kodları ile ayrı ayrı belirtilmiştir.⁷

Turizm Sektörü Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ise şöyle tanımlanmaktadır. “Turizm Sektörü; Türkiye’ye gelen yabancıların sayısını ve turizm gelirini artırmak, iç turizm hareketlerini geliştirmek ve yurt dışına çıkan vatandaşların seyahatlerini düzenlemekle ilgili tüm faaliyetleri kapsar”⁸

Turizm sektörü zamanla, deniz-kum-güneş ekseninde etrafında algılanan bir sektör olmaktan çıkıp insanların seyahat yapma alışkanlığı kazanmasının itici gücüyle birçok turizm türünü içinde barındırmaya başlamıştır. Küreselleşmenin de itici gücüyle geleneksel turizm ürünlerine her geçen yıl yeni ürünler eklenmiştir. Bugün tarih, kültür, sağlık, kongre, yatçılık, rekreasyon gibi birçok turizm türü ortaya çıkmış, böylece sezonluk turizm tüm yıla yayılmıştır.

1.3. TURİZM ÇEŞİTLERİ

Turizmi değişik ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Tip açısından sınıflandırmada seyahatin nedenleri göz önüne alınırken, şekil açısından sınıflandırmada

⁵ Dr. Melih Bulu, İ. Hakkı Eraslan, Bolu ili Turizm sektörünün Uluslar arası Rekabetçilik Analizi, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK) İstanbul, 2008. http://www.urak.org/URAK_Yayinlar/2008BuluVeEraslan.pdf. Erişim 25.03.2010

⁶ Orhan İçöz, Turizmin Bölgesel Ekonomik Etkileri ve Kuşadası Örneği, (Yayınlanmamış doktora tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1987, s. 7

⁷ İstanbul Ticaret Odası, NACE koduna göre mesleklerin sınıflandırılması rehberi http://www.ito.org.tr/wps/portal/tescil-ilan-kurulus?name=nace_kodlama&initView=true&prmPageId=BM16.6.4 Erişim 26.03.2010

⁸ DPT, İBYKP Turizm Sektörü Raporu (1968-1972), İktisadi Planlama Dairesi Sektör Program Şubesi, Ankara, 1968, s.7

ulaşım araçları, mevsimler, yaş, tüketime, ekonomik güç, turizme katılanların sayısı, konaklama süreci, turistik hareketlerin öznesi, ödemeler bilançosu etkisine göre sınıflandırılmaktadır.⁹

Turizm çeşitleri üzerinde durulurken en ayrıntılı analiz amacına göre turizm çeşitleri üzerinde yapılmaktadır. Amacına göre turizm türleri iki ana başlıkta incelenebilir. Geleneksel ve alternatif turizm.

Küreselleşme, buna bağlı olarak ulaşım ve kitle iletişim araçlarının artması insanların seyahat etme isteğini artırmıştır. Bu da deniz-kum-güneş olarak adlandırılan geleneksel turizm sektörünün yanı sıra alternatif turizm türlerini ortaya çıkarmıştır. Turizmi bütün yıla yayan alternatif turizm kendi içinde on çeşide ayrılır. Bunlar sağlık, spor, gastronomi, inanç, doğa, eğlence, kültür ve tarih, iş ve alışveriş, kongre ve toplantı ile liman ve sahil turizmidir.¹⁰

1.3.1. Sağlık Turizmi

Alternatif turizm türlerinden sağlık turizmi son yıllarda popülaritesi artan turizm türlerindedir.

Sağlık turizmi, fizik tedavi ve rehabilitasyon gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan turizm türüdür. Sağlık turizmi hastaların ve hasta ailelerinin rahatlığını sağlamak için tıbbi seçenekleri sunmayı hedeflemektedir. Gelişmiş ölkelerdeki eğitim ve refah seviyesinin yüksek olmasına paralel olarak sağlık hizmetleri sunumu da yüksek maliyetli olmaktadır. Sosyal güvenlik maliyetlerinin artan giderleri sosyal güvenlik kurumlarını zorlamaktadır. Bu sıkıntıları aşmak için, gelişmiş ölkelerde bulunan sosyal güvenlik kurumları ve özel sigorta kurumlarının kaliteli tıbbi hizmet sunan ve yakında yer alan ölkelerle paket anlaşmalar yaparak sağlık hizmetlerini düşük maliyetli alma çabaları görölmektedir.¹¹

Sağlık turizmi termal, geriatri ve medikal olmak üzere üçe ayrılır. Termal turizm; mineralize termal suların ve bunlara ait çamurların, banyo, içme, solunum yolu

⁹ Bostan Aziz, 1999. Türkiye’de Planlı dönemde turizmin moneter ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi (yayınlanmamış doçentlik tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi, İzmir, s.14/16

¹⁰ Bulu Melih. age. , s.30

¹¹ <http://antalyagunes1.blogcu.com/saglik-turizmi-nedir/5246364> Erişim: 24.08.2010

ile kullanılması, ayrıca iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, mekanoterapi, beden eğitimi, masaj, psikoterapi, diyet vb. yan tedavilerle birleştirilmesi ile oluşturulan kür uygulamaları için yapılan turizm türüdür.¹² Termal turizm kendi içinde Balneaoterapi, İçme Kürleri, Klimaterapi, Talassoterapi, Fizik Tedavi ve Spa, Medikal Tedavi, Hidroterapi, Wellness, İnhalasyon uygulamaları, Peloidterapi çeşitlerine ayrılır.

Sağlık turizminin bir çeşidi olan geriatri turizmi de son yıllarda hızla yaygınlaşan turizm türlerindedir. 1980'li yılların ortalarından itibaren dünya nüfusunun yaşlanması ve yaşlı popülasyonun kendine özgü hastalıklarının ve tedavilerinin olduğunun ortaya çıkması ile Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan bu bilim dalında, 65 yaş ve üzeri insanların genel sağlık sorunları ve hastalıkları, bu yaşlara özgü sendromlar ile ilgilenen geriatri üniteleri iç hastalıkları anabilim dallarının bünyesinde kurulmaya başlanmıştır.¹³

Geriatri turizmi diğer bilinen adıyla üçüncü yaş turizminde 65 yaş üstü kişilerin tatil tercihlerini etkilemeyi hedefleyen bu turizm türü Türkiye'de de son yıllarda yaygınlaşan turizm türleri arasında yerini almıştır. Ömür ortalamasının 70 olduğu Türkiye'nin 2050 yılında nüfusunun yüzde 17,6'sının yaşlı olacağı öngörülmektedir.¹⁴ Türkiye'de ve dünyada beklenen yaşam sürelerinin artması geriatri turizminin gelecekte de en revaçta olacak turizm türleri arasında yer alacağının bir göstergesidir.

Sağlık turizminin bir diğer çeşidi ise Medikal Turizmdir. Medikal turizm, medikal bazı tedaviler almak için yurtdışına seyahat etmektir. İlk olarak Kanadalılar ve Avrupalılar, ülkelerindeki uzun bekleme süreleri nedeniyle, yıllar boyu, medikal tedavi almak için yurtdışına seyahat etmiştir. Dünyanın zenginleri de, yaygın olarak Amerika'daki Johns Hopkins, Mayo Clinic, Cleveland Clinic ve MD Anderson gibi dünyanın tanınmış hastanelerine seyahat etmektedir. Medikal turistler genelde, ABD, Kanada, Büyük Britanya, Batı Avrupa, Avustralya, Orta Doğu gibi dünyanın endüstrileşmiş yada ekonomik olarak zenginleşmiş ülke vatandaşlarıdır. Ancak artık, diğer ülke vatandaşları da daha ucuz tedavi imkânlarını kendi ülkeleri dışında aramaya başlamıştır. Medikal turistler için birçok imkân bulunmaktadır. Bunlar arasında, yüz gerdirme, liposuction, karın düzeltme, göğüs büyütme, zayıflama, saç ekimi, anti aging,

¹² <http://www.kaplica.biz/> Erişim:24.08.2010

¹³ <http://www.hacettepe.com.tr/bolumdetay.aspx?id=171> Erişim: 24.08.2010

¹⁴ <http://www.bighaber.com/2050de-nufusun-yuzde-17si-yasli-olacak-turkiye-geriatri-uygulamalarina-agirlik-vermeli/> Erişim: 24.08.2010

sigara bırakma, diş protezi, lasik gibi keyfi işlemler yanında, eklem, spinal disk, histerektomi, hemoroid, varis ve kardiyak bypass işlemi gibi tedaviler bulunmaktadır. Medikal turistler artık birçok medikal ve cerrahi işlemi, güvenli ve etkili bir şekilde ve kendi ülkelerindekinden daha ucuza başka ülkelerde alabilmektedirler.¹⁵

1.3.2. Spor Turizmi

Spor Turizmi son yıllarda yaygınlaşan diğer bir turizm çeşididir. Bu turizm kendi içinde kış, su sporları, pasif tabanlı ve doğa turizmi olmak üzere dörde ayrılır.

Kış Sporları Turizmi gelişen teknoloji ve tesislerde artan hizmet çeşitliliği, turizmin 12 aya yayılması ile kış turizmi turizm sektörünün önemli bir alt sektörüne haline gelmiştir. Dünyada büyük kayak merkezleri heli-ski olanaklarından, suni kar pistlerine kadar müşterisine kış sporları adına her türlü hizmeti sunmakta, düşük sezonlarda daha çok ziyaretçi çekebilmek için tüm ürün çeşitlerini pazara sunmaktadır. Avrupa kar turizmi pazarında klasik destinasyonlar olan Orta ve Batı Avrupa destinasyonları dışında son yıllarda Doğu Avrupa ve Balkanlar'da da bu turizm türünde dikkat çekici gelişmeler olmaktadır.¹⁶ Türkiye'de de kayak sporu, snowboard, buz pateni, buz hokeyi gibi türleri içinde barındıran kış turizmi konusunda önemli adımlar atmış bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Yaz-kış üzerinde kar eksik olmayan yüksek dağlarıyla ve bu dağlarda kurulan kayak tesisleriyle Türkiye önemli kış turizmi merkezlerinden biridir.

Spor turizminin diğer bir çeşidi Su Sporları Turizmidir. Kendi içinde Akarsu Sporları, Sualtı Dalış, Su Kayağı, Yelkencilik, Yüzme, Sualtı Dalış, Su Kayağı, Sörf ve Kanoculuk olarak bölümlere ayrılan Su Sporları Turizmi dünyada hızla yaygınlaşmaya başlayan turizm türlerindedir. Son yılların en gözde turizm etkinliklerinden biri olan Su Sporları yılın her mevsimi yapılabilmesi ve sportif, çevreci, korumacı özelliklerinden dolayı dünyada hızla gelişmektedir. Avrupa'da sadece dalma sporu ile ilgilenenlerin sayısı yaklaşık 5 milyon dolayındadır ve bunların büyük çoğunluğu tatillerini kendi ülkelerinin dışında geçirmektedirler.¹⁷

Pasif Tabanlı Turizm türü de spor turizminin diğer bir çeşidi içinde yer alır ve kendi içinde Futbol Sporları, Turnuva Sporları, Nostalji Sporları olmak üzere üç çeşide ayrılır. Sadece Almanların spor turizmine yönelik talebinin 3.2 milyona ulaştığı

¹⁵ <http://www.spawellnessturkey.com/component/content/article/43-sinan-ibis/132-uyanan-medikal-turizm> Erişim:24.08.2010

¹⁶ http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abpp/akkm/Kars_Kis_Spor.pdf Erişim: 24.08.2010

¹⁷ <http://www.oludenizrotary.com/index.php/lang-tr/projelerimiz/77-sualti-turizmi> Erişim: 24.08.2010

düşünüldüğünde spor turizmi alanında pastanın büyüklüğü hakkında bir fikir edinilebilir.

Futbol kulüplerinin kamp için en fazla tercih ettiği şehrin ise Antalya'da olması Türkiye'nin bu spor türlerinde de her yıl artan oranda turist çekmesinin kaçınılmaz olduğunun bir göstergesidir. Bu nedenle Türkiye'de spor turizminde önümüzdeki yıllarda ortalama yüzde 25'lik artışlar beklenmektedir.¹⁸

Doğa Sporları turizmi ise kendi içinde Trekking, Hiking, Bisiklet, Golf, Oryantiring, Yamaç, Mağaracılık, Atlı Spor, Atlayış Spor, Çim Kayağı, Paintball ve Avcılık Sporları gibi çeşitlere ayrılmaktadır. Bunlar arasında golf turizmi son yıllarda yıldızı parlayan turizm çeşitleri arasındadır. Avrupa Golf Birliği (EGA) verilerine göre, dünyada 31 bin golf sahası bulunuyor. Bu sahaların yüzde 60'ı Kuzey Amerika'da. Avrupa'daki saha sayısı 6 bine, golfçü sayısı ise 6.5 milyona ulaşıyor. Golfçülerin dünya nüfusuna oranının yüzde 1 olduğunu düşünüldüğünde bu alanının ne kadar bakir olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de 2 milyar dolar olduğu düşünülen Avrupa golf pazarından pay almak için hızla çalışmaktadır. Dünyada 1997'den 2001 yılına kadar yıllık bazda yüzde 8.2 artan golf pazarına yönelik yatırımlar hızla hayata geçirilirken günümüzde yüzde 3.5 seviyesinde olan golf sporuna katılımın 2010'da yüzde 5.2'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Türkiye için son derece bakir bir yatırım alanı olan golf turizmi, hem kazanan hem de kazandıran yönleriyle dikkat çekmektedir. Golf, önümüzdeki dönemde Türkiye'nin en önemli yatırım alanlarından biri olacaktır. Türkiye Golf Federasyonu, ülkemizin sadece kıyılarında değil, diğer bölgelerinde de önümüzdeki 4 yıl içinde toplam 100 golf tesisi yapılabilecek alanları belirledi. "4 yılda 100 Golf Sahası" başlıklı hazırlanan proje ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde Şanlıurfa'da 2, Gaziantep'te 1, Adana-Mersin-Tarsus hattında da 12 golf sahası yapılması öngörülmektedir.¹⁹

1.3.3. Gastronomi Turizmi

Gastronomi hem bir eğlence hem de bir keşif unsuru olarak tanımlanabilir. Bir ülkenin gastronomisinin zenginliği o ülkenin kültürünün de zenginliği olarak adlandırılabilir. Turizm, kültür ve gastronomi son derece iç içe kavramlardır. Fransa ve

¹⁸ <http://www.turizm gazetesi.com/articles/article.aspx?id=18355> Erişim: 24.08.2010

¹⁹ <http://www.turizm gazetesi.com/articles/article.aspx?id=18355> Erişim: 24.08.2010

İtalya olmak üzere dünyada çok turist alan ülkeler, tanıtım çalışmalarında diğer olanakların yanında mutfaklarını da önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Dünyada da gurme turları ilk olarak şarapla başlamıştır. Fransa, İtalya'nın Toskana bölgesi tarih kültür sanat kadar şarap sayesinde de bu kadar tanınmıştır. Gurme turizminin lokomotif ürünleri; şarap, zeytinyağı ve peynirdir. Bunların Akdeniz'de 10 bin yıllık bir tarihi vardır.

Uluslararası alanda mutfağı ile öne çıkan ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye de sahip olduğu zengin olanaklarla mutfağını son 20 yıldır turizm sektörünün bir ürünü olarak kullanmaktadır. Kültürün en önemli parçalarından biri olan gastronominin turizmde ürün olarak kullanılmasıyla ülkelere gelen turist sayıları artmaya başlamış düzenlenen gurme turlarıyla ülkelerin tanıtımında önemli adımlar atılmıştır.²⁰

1.3.4. İnanç Turizmi

Kutsal yerlerin bu dinlere mensup turistlerce ziyaret edilme eğilimlerinin, turizm olgusu içerisine değerlendirilmesi İnanç Turizmi olarak tanımlanmaktadır. Yılda yaklaşık 300 milyon kişiye hizmet veren ve 18 milyar dolarlık bir bütçe içeren inanç turizmi, hızla büyüyen bir sanayi olarak tanımlanmaktadır. Dünya İnanç Turizmi Birliği (WRTA) tanımıyla, harcanabilir gelir kalemindeki artış, görece ucuz yolculuk maliyetleri ve bir hedefe yönelik rotaları keşfetme isteği, gerek geleneksel gerekse az bilinen yerlerdeki inanç merkezlerine ilginin artmasına neden olmaktadır. Hindistan ve Suudi Arabistan'da otel zincirleri müşteri akınlarına karşı yeniden yapılanmakta, Kuzey Amerika tur şirketleri de artık turlarının kapsamında inanç turizmi merkezlerine yer vermektedir.²¹

Gerek ilkçağ medeniyetlerinin Anadolu'da gelişmesi, gerekse Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin, ortaçağda ise Musevilerin buldukları ülkelerde karşılaştıkları ağır baskı ve yok etme politikaları sonucu Anadolu topraklarına sığınmış olmaları ve hoşgörü ile karşılanmaları, Türklerin kendi dini olan İslamiyet'e ait eserlerin yanı sıra, çok sayıda kilise, sinagog ve diğer mabetlerle dini eğitim veren okul ve vakıfların Anadolu'da yer almasına neden olmuştur. Türklerin İslami anlayışı paralelinde derin saygı ve hoşgörü ortamında günümüze kadar ulaşan bu eserler, Türkiye'yi diğer ülkelerden daha avantajlı duruma getirmektedir. Türkiye'de İnanç

²⁰ Köfteoğlu, Fehmi,2007 Gastronomiyi Turizmde kullanamıyoruz. www.turizm gazetes i.com

²¹ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/442444.asp> Erişim: 25.08.2010

Turizmi adı altında bazı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar, 1995 yılında başlamıştır. 1995-1998 yılları arasında çok sayıda yabancı tur operatörü, basın mensubu ve konu ile ilgili uzman kişilerin katılımı ile "İnanç Turizmi" turları gerçekleştirilmiştir. Anadolu'da, İnanç Turizmi kapsamında; Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudiliğe ait önemli ziyaret merkezleri bulunmaktadır.²²

1.3.5. Doğa Turizmi

Doğa turizmi de kendi içinde çadır ve karavan, yayla, eko ve dinlence turizmi olarak dörde ayrılır. Doğa turizmi ya da eko turizm, dünyada turizmin en hızla büyüyen alt sektörüdür. Eko turizm doğanın bozulmadan korunmasını amaçladığından, normal turizmde sıkça görülen doğal alanların oteller altında yok olmasına eko turizmde rastlanmaz.

Kuş gözlemcileri, eğitilmiş ve yüksek gelir seviyeli en büyük eko-turist grubunu oluşturduklarından dolayı, eko-turizm gelirinin en iyi kaynaklarından biridir. Kuş gözlemcilerinin hevesinden ve bu aktiviteye yatırdıkları kaynaklardan dolayı, kuş gözlemciliği hızlı bir şekilde gelişmekte ve tüm dünyada tehdit altında olan bir çok doğal alan için umut olmaktadır. 1983'ten beri, ABD'de kuş gözlemcilerinin sayısı % 332 oranında artarak ülke içinde en hızlı gelişen doğa aktivitesi olmuştur. ABD'de bir kuş gözlemcisinin ortalama yıllık geliri 50.000 doların üzerindedir ve üçte biri en azından üniversite mezunudur. Yüksek doğa bilinci taşımaları ve kuşlar için önemli bir miktarda para harcamaları kuş gözlemcilerini ideal eko-turistler yapmaktadır. Tipik turizm mal ve hizmetlerinin satılmasıyla ülke ekonomisine katkının yanında, bağımsız kuş gözlemcileri ve kuş gözlem turları, Kenya ve Güney Afrika gibi düşük gelirli ülkelerde bile, bazen günde 200 dolar gibi ücretler ödeyerek, yerel doğa rehberleri tutmaktadırlar. ABD'de 800.000'in üzerinde insana iş imkanı sağlayan kuş gözlemciliği ile ilgili harcamaların sadece 1996 yılında 23 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Amerika'da beş önemli kuş gözlem alanına kuş gözlemcilerinin yılda 2.4 milyon dolar ile 40 milyon dolar gelir bıraktığı tahmin edilmektedir. Texas'ın küçük bir kasabası, altı haftalık kuş göçü sezonunca kuşçulardan iki milyon dolar kazanmakta, İngiltere'deki geleneksel Rutland Water kuş gözlem festivalinin üç günlük kazancı üç milyon İngiliz sterlinini bulmaktadır. Kuş gözlemcileri genellikle turist sezonu dışındaki

²² http://www.turkcebilgi.com/t%FCrkiye'de_%DDnan%E7_turizmi/ansiklopedi

zamanlarda ya da hiçbir diğer turistik çekiciliği olmayan bölgeleri ziyaret ederler. 1999'da, Kosta Rika Turizm Enstitüsü (ICT) o yıl için olan 1 milyar dolarlık turizm gelirinin %41'inin kuş gözlemciliğinden geldiğini hesaplamıştır.²³

Türkiye ve Doğu Anadolu bölgesi doğa açısından çok zengin olmasına rağmen, özellikle Doğu Anadolu'da doğa turizmi eğitimi ve tanıtımı çok az olduğundan, bölge bu konudaki büyük potansiyelini değerlendirememektedir. Türkiye'nin doğasını incelemek için her sene binlerce turist yurtdışı kaynaklı turlarla Türkiye'ye gelmekte, Doğu Anadolu bölgesi de dahil olmak üzere yurdun dört bir yanında kuşları, bitkileri, böcekleri ve diğer canlıları gözlemlemektedir. Doğal ve kültürel tahribatın önüne geçen ve kişi başına normal turizmden çok daha fazla gelir getiren eko turizm, Kars, Ardahan, Iğdır, Artvin ve Ağrı gibi ekonomik açıdan yoksul ama doğası zengin illerimiz için önemli bir alternatif gelir kaynağı olabilecek potansiyelindedir.

1.3.6. Eğlence Turizmi

Dünyada turizm eğiliminin 3-S (Sea-Sun-Sand/Güneş-Kum-Deniz)'den 3-E, (Exciting-Educational-Entertainment/Heyecan-Eğlence-Eğitim)'e kaydığının belirlenmesi üzerine turizm sektörünün de, eğlenceye daha çok önem verilmeye başlandı. Değişen tatilci/tüketici eğilimleri doğrultusunda öne çıkmaya başlayan turizm-eğlence ilişkilerinin artmasıyla eğlence sektörü de turizmdeki gelişmeye paralel olarak endüstrileşti. Turizm Yazarları ve Editörleri Derneği (TUYED)'nin yaptığı "Turizm ve Eğlence" konulu raporda yer alan değerlendirmede İstanbul; Paris, Londra ve Las Vegas'taki eğlence olanakları ve turistik amaçlı eğlenceden elde edilen gelirle karşılaştırıldı. Bu karşılaştırmada, Paris'i gezen turistlerin eğlenceye harcadığı para, İstanbul'daki harcamalardan 80 kat fazla olduğu belirtildi. Eğlence sektörünün şehir ekonomilerine önemli bir katkı sağladığına işaret eden rapora göre, Paris'e giden 26 milyon turist, eğlence merkezlerine yılda 3.5 milyar Euro'luk döviz bırakırken, İstanbul'a gelen 2 milyon turist eğlence için sadece 50 milyon dolarlık bir döviz bıraktığı tespit edildi.

Aynı araştırmada Londra'ya giden turistlerin eğlence merkezlerinde yaptığı harcamalar, şehir ekonomisine 2 milyar dolarlık katkı sağlarken, bu rakam Las Vegas'ta 800 milyon dolar, Paris'te ise 3.5 milyar Euro'yu buluyor. Şehirlerin eğlenceden

²³ <http://www.kuzeydoga.org/index.php/doa-turizmi> Erişim: 25.08.2010

kazançları kıyaslandığında Las Vegas'ın İstanbul'dan 14 kat, Londra'nın ise 50 kat daha fazla kazandığına dikkat çekildi.²⁴

1.3.7. Kültür ve Tarih Turizmi

Kültür ve Tarih Turizmi, geniş anlamda ziyaretçilerin gittikleri yerdeki tarihi ve bir ulusa ait değerleri görmesi ve tatmasına verilen isimdir. Bu tanıma göre, kültürel ve tarihi turizmin temelinde çok çeşitli nedenler yatmaktadır. Eski sanat eserlerinin, tarihi yapıların ve onlara ait kalıntıların görülmesi, araştırma, keşif ve dini amaçlı seyahatler, yerel mimari ve orijinal özellikler, kütüphaneler, yerel mutfak, festivaller ve fuarlar, tiyatro ve sinema, müzik ve dans, lisans ve edebi çalışmalar ve alt kültürleri tanıma amacı ile yapılan seyahatler tarih ve kültür turizmi içerisinde yer almaktadır.

Kültür ve tarih turizmi, kavram olarak, ilk kez 1980'li yılların başında Avrupa Komisyonu'nun AB'nin kültürel kimliğini ve kültürel mirasını ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar sırasında ortaya atılmıştır. Böylece kültür ve tarih turizmi, uluslararası turizm pazarında yeni turistik ürün olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında, güneş-deniz-kum pazarına yönelik tatil turizminin doyuma ulaşması, çevre ve ekolojik denge konusunda yapılan tartışmalar, doğal güzellikler ve kaynaklardan yoksunluk ve bireylerin tarihi değerler hakkında bilinçlenmeye başlamış olması gibi unsurlar gelmektedir.²⁵

Turizmin kaynağını oluşturan doğal varlıkların yanı sıra geçmişten günümüze kadar toplumların meydana getirdiği çeşitli uygarlık ve sanat harikalarının yeryüzünde oluşumunu ve dağılışını sağlayan etkenler turizm, tarih ve kültürü birleştirmektedir. Bu nedenle tarih, kültür ve turizm ilişkisi oldukça eskiye dayanmaktadır. Günümüzde insanlar eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görmenin yanı sıra kendi kültürleri dışındaki yerel kültürlere de ilgi duymaya başlamışlardır. Doğa koşullarına bağlı kalmadan turizmi tüm yıla yaymak, turizme bir dinamizm kazandırmak, ülke kültürünü yerli ve yabancılara tanıtmak, korumak, geçmişe ve geleceğe sahip çıkmak için kültürel turizmin geliştirilmesi önemli bir avantaj sağlamaktadır. Dünyadaki turizm anlayışı değişmeye başlamış, doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürün izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı inanç sistemleri, el sanatları alış-veriş ortamları, eğlence biçimleri ilgi çeker olmuştur. Anonimleşen, her yerde olabilen standart kimliksiz

²⁴ <http://www.tuyed.org.tr/contdetail.asp?id=12> Erişim: 25.08.2010

²⁵ <http://www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011605/8567> Erişim: 25.08.2010

ürünler ve yerlere ilgi azalmakta, itici bulunmaktadır. Kültür; doğru olsun ya da olmasın, kalite ve seçkinlikle ilişkilendirilirken, turizm; ticaret ve kitlesellikle ilişkilendirilmektedir. Burada kültürel turizmin işbirliğine dayanacağı, ne kültür ne de turizm olmadan var olamayacağı unutulmamalıdır.²⁶

1.3.8. İş ve Alışveriş Turizmi

Dünyada gittikçe gelişen bir turizm türü de iş ve alışveriş turizmi her yıl binlerce insan iş için ya da sadece alışveriş yapmak için seyahat etmekte bu da turizmin birçok alt sektörüne kaynak yaratmaktadır. İş turizminin artması ile ülkelerde özellikle havalimanlarına yakın konaklama tesislerini sayısı son yıllarda hızla artmış, konaklama tesislerinde de teknolojiye yatırım önem kazanmıştır.

Alışveriş turizmi de son yılların hızla gelişen turizm türlerindedir. İnsanlar birçok şehre sadece alışveriş için gitmekte ve burada hatırı sayılır bir turizm geliri bırakmaktadır. Türkiye’de iş ve alışveriş turizminden çok fazla olmasa da pay almakta, son yıllarda bu alana yönelik yatırımların artması ile gelecekte iş ve alışveriş turizminde artan oranda pay almayı hedeflemektedir. Özellikle Körfez ülkelerinden gelen marka meraklısı turistleri çekmek için yatırımların hız kazandığı Türkiye’de turistlere yönelik vergi iadesi uygulaması da alışveriş için gelen turistlerin Türkiye’ye tercih etmesinde etkili olmaktadır.

1.3.9. Kongre ve Toplantı Turizmi

Hızla gelişen teknoloji sayesinde ulaşım ve iletişimdeki ilerlemelerle Kongre ve Toplantı Turizmi ivme kazanmıştır. Dünyanın siyasi ve ticari gibi birkaç konuyu kapsayan toplantı türlerinin çeşitliliği artmakta bilimsel tartışmalar daima gündemde kalmaktadır. Böylece uluslararası düzeyde yapılmakta olan toplantılarda binlerce bilim adamı ve uzmanların bilgileri harmanlanmakta ve kendilerini ağırlayan ülkelerin diğer turizm çeşitlerine benzemeyen çok önemli maddi ve manevi kazanımları olmaktadır. Şöyle ki; Kongre Turizmi kapsamında dünya ülkelerinden gelen konuklar, sektörel faydalanmayı sürdürmenin yanında, buldukları ülkenin kültürel ve doğal zenginliklerini görme isteği içinde olmaktadır. Organizasyonlarda toplantı takvimi, konaklama ve gezi koordinasyonu için gerekli uzman insan kaynaklarına gerek duyulmaktadır. Bir Kongre

---

²⁶ Emekli, Gözde. 2007. Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. s. 54-55

Turizminin hazırlık aşamasındaki yol haritasının yapımı, bazen yıllar öncesine doğru uzanmaktadır.²⁷

Uluslararası kongre ve toplantı pazarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Öyle ki aralarında Avrupa'nın belli başlı şehirlerinden; Berlin, Zürih ve Cenevre kentlerinde neredeyse yaşamın tümü kongre ve toplantılara dayalıdır. Söz konusu şehirlerin ekonomisi kongre-toplantı merkezli olduğu gibi buralarda yeme içmeden giyim kuşama, ulaşımdan eğlenceye kadar günlük yaşamın her alanı yapıya göre şekillenmektedir. Bu yönüyle kongre ve toplantılar bir tür gelişmişlik ölçüsü olarak görülmektedir. İstanbul, tarihsel ve kültürel değerleri, gelişmiş altyapısı ve ulaşım olanakları nedeniyle bu konuda Türkiye'deki gelişmenin öncülüğünü yapmaktadır. Türkiye'de turizm alanına yatırım yapmak amacıyla alınan teşvik belgeleri incelendiğinde yatırımcıların en küçük tesiste bile toplantı salonuna yer verdiği dikkat çekmektedir.²⁸

1.3.10. Liman ve Sahil Turizmi

Liman ve Sahil Turizmi de turizmin önemli türleri arasında yerini almaktadır. Dünya genelinde liman ve sahil turizmiyle 28 milyar dolar gelir elde edilmektedir. Bu gelir pastasından en büyük payı İspanya'nın Barcelona kenti almaktadır. Türkiye uğrak limanlardan biri olmasına rağmen ancak % 0.5'lik pay alabilmektedir. Kurvaziyer gemiler en fazla Kuşadası, Çeşme, İstanbul, İzmir ve Alanya illerine gelmektedir. Türkiye'nin tarihi ve kültürel mirasıyla taşıdığı büyük potansiyele rağmen kurvaziyer turizminde Akdeniz çanağında yer alan ülkelere göre gelişmemesinin en büyük nedeni olarak yeterli büyüklükte kurvaziyer liman ve terminalin bulunmayışı gösterilmektedir. Son dönemde bu alanda yatırım süreci hızlanmıştır. Gerekli yatırımlar yapılırsa sadece tek bir kurvaziyer limanından 3 milyon turistin gelmesi hedeflenmektedir.²⁹

1.4. TURİZMİN FONKSİYONLARI

Turizm sektörü, ödemeler dengesine olumlu etkisi, istihdamı artırıcı özelliği, sosyo-kültürel etkisi, ekonomik kalkınmayı hızlandırıcı ve üst ve alt yapıyı geliştirici

²⁷ Yaşaroğlu, Şaban Ali, 2007 "Türkiye Kongre ve Toplantı Turizmi İçin İdeal Bir Ülkedir". www.turizmdebusabah.com

²⁸ Köfteoğlu Fehmi, 2010, Kongre-Toplantı Pazarı ve Anadolu Potansiyeli www.turizm gazetesini.com

²⁹ http://www.emlakkulisi.com/37974_galataport_liman_projesi_yeniden_ihale_ediliyor Erişim: 25.08.2010

fonksiyonları nedeniyle ülkeler tarafından desteklenip, teşvik edilmektedir. Turizmin ekonomik etkisi, moneter ekonomik etkiler ve reel ekonomik etkiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dış ödemeler bilançosuna etkisi, gelir etkisi, iç fiyatlara etkisi, devlet gelirlerine etkisi ve katma değer etkisi moneter etkilerken, istihdama, alt yapıya ve ilişkili sektörlerle pozitif etkisi turizmin reel ekonomi üzerindeki etkisini ifade etmektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra ülkeler, karşılaştıkları ekonomik sorunların çözümünde turizmin ekonomik etkilerini kullanmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda turizm reel ekonomik etkileriyle istihdamı, sektörleri, altyapıları şekillendirici fonksiyonlarıyla dikkat çekmektedir. Aynı şekilde turizm parasal etkileriyle, dış ödemeler bilançosuna, gelire, iç fiyatlara ve katma değere etkileriyle ülke ekonomisini sürükleyen önemli sektörler arasında yer almaktadır.³⁰

Turizmin sosyo-kültürel etkileri ise pozitif ve negatif etkiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Pozitif etkileri; tarihi ve kültürel değerlerin korunması, kültürler arası iletişim artırması ve ülke insanı için rekreasyon olanaklarının yaratılması olarak, negatif etkiler ise; sosyo-kültürel değerlerin istenmeyen yönde değişmesi, dönem dönem yaşanan kalabalıklaşmanın olumsuz etkileri, insan davranışları üzerindeki olumsuz etkileri olarak özetlenebilir.

Turizm olayının öznesini, insan unsuru ve insan toplulukları oluşturmaktadır. Turizm insandan insana, insandan topluma, geçen bir sosyal olaydır. Turizm alanında ziyaretçilerin varlığı, yerli halkın yaşam biçimini doğrudan etkilemektedir. Özellikle turizmin çok hızlı gelişmesi turizm alanında yaşayan halkın kültürel yaşam biçimi ve dünya görüşü üzerindeki etkileri olması çok doğaldır. Turizmin değer yargılarını, kişisel davranışları, toplumsal yaşam biçimini, güvenliği ve toplumsal organizasyonları etkilemesi kaçınılmazdır. Sonuç olarak, turizmin olumlu ve olumsuz sosyal etkilerini tüm turizm alanlarında aynı olmaması, turizmin sosyal kültürel etkilerinin geliştirilmesini engellemektedir.³¹

Turizmin sağlık üzerine etkisi de önemle üzerinde durulması turizm fonksiyonlarından biridir. Turizmin sağlık fonksiyonu; bir ülkenin dinç ve sağlıklı nesillere, ancak tatil ve boş zamanlarında turizm faaliyetlerine katılmalarıyla sahip olabileceği gerçeğine dayanmaktadır.

³⁰ Bostan Aziz. A.g.e. , s: 17.

³¹ Bostan Aziz. A.g.e. , s: 18.

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme ve şehirleşme sonucunda oluşan çevre sorunları ve hava kirlenmesi insan sağlığını bozarak, işgücü verimini azaltmaktadır. Turizm, sağlığı bozulan ve verimliliği azalan kişilerin, şifalı sular, kaplıcalar ve doğal güzellikler içerisinde dinlendirerek ve spor yaptırarak sağlığına kavuşmasını sağlar. Bir ülke dinç ve sağlıklı nesillere, dinlenmiş ve verimli çalışan nüfusa ancak tatil ve boş zamanlarında turizm faaliyetine katılmalarıyla sahip olabilir.³²

Turizmin politik fonksiyonu ise farklı ülkelerden insanların birbiriyle kaynaşarak dünya barışına katkıda bulunmasıdır. Turizmin uluslararası bir fikir ve kültürel değişim aracı olması, dünya barışının gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Komşu ve uzak ülkeleri görmek, yabancı insanlarla tanışmak, onlarla dost olmak ancak turizm faaliyetleriyle olanaklıdır. Ülkeler arasındaki insan ilişkilerinin gelişmesi, devletlerarası politik, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin iyileşmesi sonucunu doğurur. Bu sonuç, ilişkide bulunan ülkelerin lehine bir gelişme olarak ülkelerin birbirlerine yaklaşmalarını sağlar.³³

---

³² Bostan Aziz. A.g.e. , s: 19

³³ Bostan Aziz. A.g.e. , s: 19

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TURİZMDE YAŞANAN GELİŞMELER

Turizm sektörü küreselleşmenin itici gücüyle her geçen yıl büyük bir hızla büyümektedir. Bu büyüme sektörün yarattığı katma değerle birleşince ülkelerin turizmi, ekonomik kalkınma ve büyüme yolunda vazgeçilmez sektör olarak görmelerine yol açmaktadır. Günümüzde turizm sektörü birçok sektörü desteklemesinin de etkisiyle seyahat endüstrisi olarak adlandırılmaktadır.

2.1. DÜNYADA TURİZMİN GELİŞİMİ

İlk çağlardan bu yana insanların turizm olarak adlandırılmasa da bir yerden bir yere hareketi bugünün turizm hareketinin bilinçli olmasa da ilk adımları olarak değerlendirilebilir. Milattan Önce Sümerlerin yazıtı, parayı ve en önemlisi tekerleği bulmasıyla önce ticaret sonrasında da kaçınılmaz olarak seyahatin öne açılmıştır. Günümüzün iş turizmi kapsamında değerlendirilen bu hareketler milattan önce seyahat çağının başlamasının ilk adımları olarak turizm tarihine geçmiştir.

Turizmin bir yerden bir yere hareket edilmesi anlamından turizm boyutuna geçmesi ise Fransız İthalisi ile başlayan Yakınçağ'da kendini net olarak göstermeye başlamıştır. İlk çağlarda başlayan ticari ve askeri amaçlı yolculuklar, Yeniçağ'da ilk kez turistik özellikler kazanmış, Yakınçağ'da ise Endüstri Devrimi'nin gerçekleşmesinin de etkisiyle turizm artık bir sektör olmanın ilk küçük adımlarını atmaya başlamıştır.

Bir yerden bir yere seyahatin araçsız olamayacak olması gerçeğiyle, ilk çağlarda bulunan tekerleğin icadını demiryolu ve buhar gücü ile çalışan gemiler izlemiş böylece zevk amacıyla seyahatin geniş kitleler arasında yaygınlaşmasının öne açılmıştır.³⁴

Ogün açılan bu yol, 1920'lerde otomobil çağının başlamasıyla büyük bir ivme kazanmış, 20. yüzyılda Avrupa ve Amerika arasında büyük transatlantiklerle yapılan seyahatler günümüz turizminin şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. 20. yüzyılda

---

³⁴ Mc Intosh, R., and S. Gupta (1980). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Columbus, OH: Gird Publishing, Inc.

yaşanan iki dünya savaşı turizmin gelişimi yolunda keskin frenler olsa da havacılık sektörüne olumlu etkisiyle turizmin günümüzdeki boyutunu kazanmasının en güçlü yapıtaşlarını oluşturması açısından da turizm tarihine adını yazdırmayı başarmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra ekonomik ve sosyal değeri artan bir endüstri olarak ortaya çıkan turizm sektörü, günümüzün en dinamik ve hızlı gelişen sektörlerden biri olmayı başarmıştır.³⁵

2.1.1. Dünya Turizminin Gelen Turist Sayısı Ve Gelirler Açısından Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile beraber, turizm hareketleri özellikle bugünün gelişmiş ülkeleri olan Batı toplumlarında gelişmeye başlamış, ekonomik öneminin zamanla anlaşılmasıyla birlikte, 21. yy. küresel ekonomisinde telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri ile birlikte en hızlı gelişen sektör olmuştur. Bugün, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede turizm ekonomik büyümenin ve gelişmenin en önemli kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Dünya Turizm Örgütü'ne (WTO) göre, uluslararası turist sayısı 2003 yılında 694 milyon kişiye, uluslararası turizm gelirleri ise 523 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (WTO, 2004). 1950 yılında dünya turist sayısının 25.3 milyon olduğu düşünülecek olursa, elli üç yılda dünya turizm hareketlerinin %2631 oranında arttığı (yaklaşık 27 kat) görülmektedir ki, bu çok büyük bir gelişmenin göstergesidir.³⁶

Yine Dünya Turizm Örgütü verilerine göre dünyada turizm faaliyetlerinin ortalama yıllık büyüme hızı 1980-2000 döneminde % 6,8 oranında seyretmiştir. Toplam uluslararası ticaret hacmi içinde turizmin payı bu gelişme eğilimine bağlı olarak dönemin sonunda %15'e ulaşmıştır. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde hizmetler sektörü içinde turizm birinci sıraya yükselmiştir. 2000 yılında 698 milyon kişi turizm hareketine katılmış, turizm gelirleri ise yılda % 9'luk artışla 476 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.³⁷

³⁵ Bulu Melih. A.g.e. , s:31, s:5

³⁶ Bahar, Ozan, Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. Yıl: 2006 Cilt: 13 Sayı:2 S:2

³⁷ Dilber İlkay, 2007, Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi. Celal Bayar Üniversitesi, İktisat Bölümü, Manisa. Yönetim ve Ekonomi. Cilt:14 Sayı:2. s.206

Turizm sektörü ABD'nin Irak'a saldırısının dünya çapında yol açtığı daralmaya karşın turizm sektöründe yaşanan sarsıntılar çabuk geçmiş, uluslararası turizm hareketi 2002 yılında 2001 yılına göre % 1,4 büyüyerek 702 milyon kişi turizm hareketine katılmıştır. Turizm gelirindeki artış oranı ise daha hızlı olmuş 2002 yılında % 2,4 artarak 474 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (bk. Tablo 1).

Tablo 1: Dünya Turizmine Katılanların Sayısı Ve Turizm Gelirleri (Milyar \$)

Yıllar	Turist Sayısı (milyon)	Değişim %	Turizm Gelirleri	Değişim%
1980	286		105	
1988	394	-	204	-
1989	426	8,1	221	8,3
1990	458	7,5	268	21,3
1991	463	1,1	277	3,4
1992	502	8,4	314	13,4
1993	518	3,2	321	2,2
1994	550	6,2	353	10,0
1995	564	2,5	401	13,6
1996	595	5,5	434	8,2
1997	613	3,0	444	2,3
1998	628	2,4	445	0,2
1999	652	3,8	454	2,0
2000	698	7,0	476	4,8
2001	692	-0,8	463	-2,7
2002	702	1,4	474	2,4
2003	691	-1,5	523	10,3
2004	766	10,8	632	20,8
2005	802	4,6	680	9,01
2006	847	5,6	744	9,4
2007	904	6,7	857	15,1
2008	922	1,9	944	10,1
2009	877	-4,8	887	-6,0
2010	935	6,6	880	-0,7

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.(2011)

Dünya turizminin son iki yılına bakıldığında ise turist sayısında 2009 yılında yaşanan 4,8'lik azalış 2010 yılında yerini 6,6'lık artışa bırakarak 935 milyon kişi dünya

turizm hareketine katılmıştır. Turizm gelirleri açısından ise 2009 yılında yüzde 6'lık bir düşüş yaşanmış. 2010 yılında da çok az miktarda olmakla beraber turizm geliri düşerek 880 milyar dolar turizm geliri elde edilmiştir (bk. Tablo 1).

Dünya turizminin ağırlık noktasını ise tıpkı 80 öncesinde olduğu gibi 80 sonrasında da bir süre ülkemizin de içinde yer aldığı Avrupa Bölgesi oluşturmuştur. Öte yandan Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün "Vision 2020" adlı araştırmasına göre Avrupa merkezli olan dünya turizm hareketi 2005 yılından itibaren Asya/Pasifik merkezine kaymıştır. Avrupa'nın dünya turizm hareketindeki yerinin gelişimi 10'ar yıllık dönemler halinde incelendiğinde ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır: 1960'ta Avrupa'nın dünya turizminden aldığı pay % 72.5 iken bu oran 1970'te % 70.5'e, 1980'de % 65.4'e 1990'da % 62.1'e 2000'de 58.5'e düşmüştür. WTO'nun araştırmasında öngörülen ise Avrupa'nın 2020'de dünya turizminden aldığı payın % 45,9'a gerileyeceği, aynı dönemde Asya/Pasifik bölgesinin payının % 25,4'e yükseleceğidir.³⁸

Günümüz rakamlarıyla konuştuğumuzda ise dünyanın en çok turist çeken ilk on ülkesi içerisinde Avrupa ülkeleri çoğunluğu oluşturmaktadır. Dünyanın en çok turist çeken ülkesi 2009 yılında Fransa olmuştur. Fransa 76 milyon 800 bin kişiyi ülkesinde turist olarak ağırlamıştır. Onu ABD izlemiş ve toplam 54 milyon 900 bin kişi ABD'yi 2010 yılında turist olarak ziyaret etmiştir. İspanya, Çin, İtalya dünyanın en çok turist çeken ilk beş ülkesi arasında yer almayı başarmıştır. Türkiye de 2009 yılında çektiği 25 milyon 500 bin İngiltere'yi takip edip listenin yedinci sırasına yerleşmeyi başarmıştır (bk. Tablo 2).

---

³⁸ Koçer (Gürcün) Dilek, 2003. Turizm Yıllığı, Ekin Yazım Grubu Araştırma Birimi. Seçil Ofset, s:29

Tablo 2: Dünya Turizmi Birinci Ligindeki İlk On Ülke (2009)

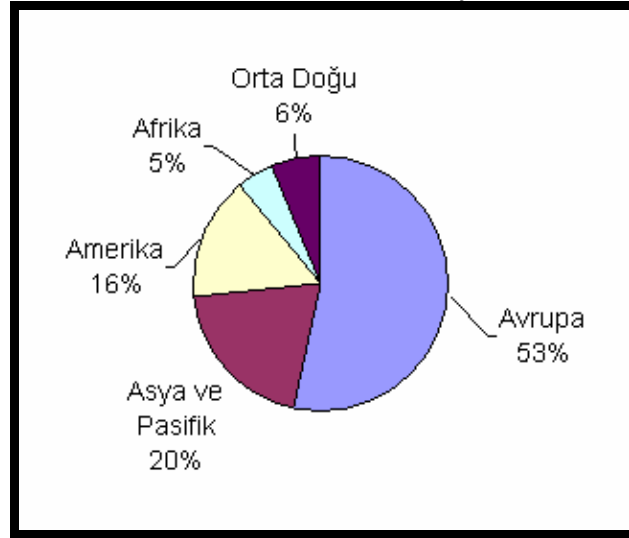
No	Ülkeler	Ziyaretçi Sayısı(Bin Kişi)	Ülkeler	Turizm Geliri (Milyon Dolar)
1	Fransa	76,800	ABD	93.899
2	ABD	54,900	İspanya	53.200
3	İspanya	52,231	Fransa	49.400
4	Çin	50,900	İtalya	40.200
5	İtalya	43,200	Çin	39.700
6	İngiltere	28,000	Almanya	34.700
7	Türkiye	25,500	İngiltere	30.100
8	Almanya	24,200	Avustralya	25.600
9	Malezya	23,650	Türkiye	21.249
10	Meksika	21,500	Avusturya	19.400

KAYNAK: Dünya Turizm Örgütü (2009)

Turizm geliri açısından ise ABD 93 milyar 899 milyon dolar ile ilk sıraya yerleşirken onu İspanya izlemiş, Fransa ise en çok turist çeken ülke olmasına rağmen en çok turizm geliri elde eden ülkeler sıralamasında 49 milyar 400 milyon dolarla üçüncü sırada yer almıştır. İlk beşe giren diğer ülkeler ise İtalya ve Çin olmuştur. Türkiye ise en çok turizm geliri elde eden ülkeler sıralamasında turist sayısına göre iki sıra gerileyerek 21 milyar 249 milyon dolar turizm geliri elde etmiştir (bk. Tablo 2).

Dünya’da 2008 yılında turist akışının yarısından fazlası, 489 milyon turist ile Avrupa’ya olmuştur. Avrupa’yı; Asya ve Pasifik (184 m), Amerika Kıtası (147 m), Orta Doğu (55 milyon) ve Afrika (46 milyon) izlemiştir. 2008 yılında turist girişleri; Avrupa’da % 0,3 Asya ve Pasifik’te %1,2 Amerika’da % 2,9 Afrika’da % 3,7 Orta Doğu’da % 18,1 artış göstermiştir. 2008 yılında turizm gelirleri ise Avrupa’da % -1,1 Asya ve Pasifik’te % 2,7 Amerika’da % 5,0 Afrika’da % -1,0 Orta Doğu’da % 17,0 reel değişim göstermiştir.³⁹

³⁹ Dünyada ve Türkiye’de Turizm. www.kultur.gov.tr/TR/Genel/dg.ashx?DIL=1...turizmraporu2008
Erişim: 30.03.2010

Şekil 1: Uluslararası Turist Gelişleri (2008)

Kaynak: WTO, Tourism Barometer 2009

Turizm sektörü global ekonomik krizden en az diğer sektörler kadar etkilenmiştir. Uluslararası turist gelişleri 2009 ayının Ocak ayında 59 milyon, şubat ayında ise 58 milyon olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılının iyi geçen ilk iki ayı ile karşılaştırıldığında yaklaşık % 8 oranında bir düşüş yaşandığı görülmektedir.⁴⁰ Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA) verilerine göre 2009 Mayıs ayına kadar hava yolcu trafiğinde % 7.7 düşüş kaydedilmiştir. Smith Seyahat Araştırma Birimi (STR)'ne göre Ocak-Nisan 2009 periyodunda tüm dünyada otel doluluk oranları % 10 düşmüştür.⁴¹

Birçok ülke 2009 yılını turizm sektörü açısından kayıp bir yıl olarak ilan etmiştir. Avrupa'nın turizm alanında önde gelen ülkelerinde, turist sayısında keskin düşüşler yaşanırken 2009 yılında, Avrupa genelinde turizm amaçlı yaklaşık 400 milyon seyahat gerçekleşmiştir. Bu sayı bir önceki yıla göre %6.8 gerilemiştir. Seyahatlerde, Almanya, İngiltere gibi ülkelere çıkışlarda düşüşler dikkat çekmiştir. Özellikle iş turizmi alanında, kısa süreli şehir turları (city break) ve deniz tatillerinde de kayda değer düşüşler yaşanmıştır. Ünelere gelen turist sayısı açısından, Türkiye ve Hollanda dışındaki ülkelerin tamamına yakınında düşüş gerçekleşmiştir. 2009 yılında, önceki yıllara oranla; Almanya, İtalya ve Fransa vatandaşlarının tatillerini kendi ülkelerinde geçirmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Ekonomik krizin en derin etkileri, erken

⁴⁰ For detailed information about International tourist arrivals. <http://unwto.org/facts/eng/barometer.htm>

⁴¹ Source official web page of IATA : http://www.iata.org/nr/rdonlyres/d5eb1cd5-eda2-4aae-9dc7-22131a78a498/0/mis_note_apr09.pdf

rezervasyon ve aile tatilleri rezervasyonlarında hissedilir derecede gözlenmiştir. Son dakika (last minute) rezervasyonlarında, Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Hollanda pazarlarında artış tespit edilmiştir. Aile tatillerinde ise; rezervasyonların %72'si çocuk ücretleri ve imkânları ile ekonomik paketler sunan işletmelerden, %24 erken rezervasyon (early booking) ve %2 son dakika olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Almanlar erken rezervasyonda en önde gelirken, İngilizler ikinci sırada yer almakta, İtalyanlar ise son dakika satışlarına yönelmiştir. Avrupa genelinde, özellikle internetin etkin imkânlar ile kullanılması ve ekonomik ulaşım olanaklarının (low cost carrier) varlığı paket turlara olan ilgiyi azaltmış, bireysel seyahat sayılarında keskin artışlar görülmesini sağlamıştır. Bu durum birçok pazarda tur operatörlerinin dominant pozisyonuna olumsuz etki yapmış, tur operatörleri özellikle ulaşım olanağı zayıf destinasyonlarda dominant konumlarını sürdürmüşlerdir.⁴²

Günümüze gelindiğinde ise 2010 yılı rakamlarına göre en fazla turist çeken kıta 204 milyon turistin gittiği Asya kıtası olmuştur. Onu 471 milyon ile Avrupa, 151 milyon turist ile Amerika takip etmiştir. 2010 yılında Orta Doğu'ya 60 milyon turist giderken, Afrika'yı ise 49 milyon kişi ziyaret etmiştir.

2.1.2. Dünya Turizminin Geleceğine Yönelik Beklentiler

Dünya Turizm Örgütü'ne (WTO) göre 2020 yılında 1.6 Milyar kişi dünya turizm hareketine katılacak ve 2 trilyon Dolar gelir elde edilecek. 2050 yılında ise 2 milyar kişinin turizm hareketine katılması ve 2.1 trilyon Dolar gelir elde edilmesi öngörülmektedir⁴³. Bununla birlikte, yine 2050 yılında, dünya genelindeki iç ve dış turizm gelirlerinin toplam olarak 24.2 trilyon Dolara ulaşacağı beklenmektedir.⁴⁴

Dünyanın yükselen ekonomilerinin, turizm sektörün gelişimindeki temel unsurlar olacağını altını çizen Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'ne (WTTC) göre ise Çin, yurtiçi pazarının hareketliliğinin yanı sıra 2020 yılında ulaşacağı 95 milyonluk yabancı ziyaretçi sayısı ile sektörün dünyadaki en güçlü ismi olacaktır. WTTC, küresel ekonomik krizden ciddi şekilde etkilenen uluslararası yatırımcıların kurvaziyer turizme

⁴² TUROB ITB Turizm Fuarı Raporu

http://www.turizmdebusabah.com/haber_detay~haber~turob_itb_berlin_fuar%C4%B1_sonu%C3%A7_ra_poru__039_nu_yay%C4%B1lad%C4%B1~haberNo~51010.htm Erişim: 31.03.2010

⁴³ CHO, V. (2003) A Comparison of Three Different Approaches to Tourist Arrival Forecasting, *Tourism Management*, 24, 323-330.

⁴⁴ PIZAM, A. (1999) Life and Tourism in the Year 2050, *International Journal of Hospitality Management*, 18, 331-343.

yöneleceklerini de öngörmüştür. Alman Seyahat Birliği (DRV) tarafından yapılan açıklamaya göre 2010 FIFA (Federation International Football Association) Dünya Kupasının yılın seyahat trendlerini şekillendirmesinin normal bir süreç olduğunun altı çizilmiştir.⁴⁵

WTTC, 2011 yılında seyahat endüstrisinin orta ölçekli bir yükseliş yaşayacağını öngörmüştür. Konsey, fiyat dalgalanmaları göz önüne alındığında reel harcamaların % 1 oranında artacağını, iş odaklı seyahat harcamalarının ise % 2 oranında düşeceğini belirtmiştir. Aynı tahminler arasında gayri safi yurtiçi hasıllar bazında turizm endüstrisinin 2010 yılında %0.5, 2011 yılında ise % 3.2 oranında büyüme kaydedeceği bildirilmiştir. WWTC tarafından uzun vadede gezi endüstrisinin 2010 – 2020 yılları arasında yılda % 4.4'lük bir yükseliş yakalamasının beklendiği de ifade edilmiştir.

Yine WTO '2020 Yılı Vizyonu' raporuna göre turizm sektöründeki deniz-kum-güneş anlamında kullanılan 3S (sun-sand-sea) yerini heyecan-eğlence-eğitim anlamında kullanılan 3E'ye (exciting-educational-entertainment) bırakacaktır. Türkiye, Kıbrıs ve İsrail destinasyonları turizm sektörlerinde Avrupa'yı geride bırakarak % 6,3 büyüme hızına ulaşacaktır. Tüm zamanların en çok turist çeken bölgesi Avrupa'nın büyüme hızı ise 3,1'de kalacaktır. WTO; Avrupa'nın 2020 yılında hala en fazla turist kabul eden bölge olarak kalmasıyla birlikte Türkiye, Kıbrıs ve İsrail destinasyonlarının turizm sektöründe Avrupa ortalamasının iki katı hızla büyüyeceğini de öngörmektedir. Raporda ayrıca 2020 yılında Akdeniz ülkelerini toplam 346 milyon turist ziyaret edeceği tahmininde bulunularak, Balkan ülkelerini 79 milyon turist ziyaret edeceği ifade edilmiştir. Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın bu sayının yüzde 92'sini ağırlayacağı beklentisi dile getirilmiştir. WTO tarafından 2020 yılında dünya turizm hareketlerinin değerlendirildiği raporda turizm sektörü yıllık ortalama % 6,8 oranında büyüme seyrederek en hızlı gelişen sektör olarak değerlendirilmiştir.⁴⁶

Müşteri taleplerindeki eğilimlere bakıldığında ise görünen o ki; tüketicilerin zamanı iyi planlayan, çok daha esnek, bireysel talebe göre şekillenmiş ürünleri sunan ülkelere ilgisi artacak. Yüksek kalitede, kent kültürünü ön plana çıkaran, zamanı iyi değerlendiren, fiyat-fayda dengesini iyi sağlayan ülkeler, turizm pastasından aldığı payı

⁴⁵ <http://www.turob.com/NewsDetail.aspx?newsId=11824> Erişim: 31.03.2010

⁴⁶ Aydın, Aslıhan. Zaman Gazetesi. <http://www.tumgazeteler.com/?a=960994> Erişim: 25.05.2010

arttırma eğilimindedir. Tüm bu sonuçların ışığında pazarı en iyi araştıran ve tüketici ihtiyaçlarını belirleyerek onlara en iyi hizmeti verenler ülkeler turizmden en çok kazananlar olacaktır.

2.2. TÜRKİYE'DE TURİZMİN GELİŞİMİ

Türkiye'de turizmin sektör olarak yapılanması Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Turizm sektöründe 1923 yılında Türkiye Seyyahın Cemiyeti (Bugünkü Turing Otomobil Kurumu) ile ilk ciddi kurumsallaşma deneyimi başlatılmıştır. Bu cemiyet Türkiye'nin ilk tanıtım afişleri, yol haritaları, otel rehberleri ve broşürleri gibi ilklere imza atması nedeniyle çok önemlidir. Turizm sektörünün ayrılmaz bir parçası olan havacılık da yine Cumhuriyet döneminde Türkiye Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasıyla ilk adımlarını atmıştır. 1925 yılında kurulan Cemiyet 1933 yılında Türk Havayolları İşletme İdaresi adını almıştır. Türkiye'de turizmin ilk kez Şakir Bey zamanında hükümet programı ve bütçesine girmiştir. 1937 yılı Celal Bayar hükümetinde ise İktisat Bakanlığı içinde bir Turizm Müdürlüğü kurulmuştur. 1939 yılında Turizm Dairesine dönüşen bu müdürlük günümüzün Turizm Bakanlığı'nın nüvesini oluşturmuştur. 1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmuş, bu bakanlık daha sonra Turizm ve Kültür Bakanlığı'na dönüşmüştür. 1989 yılında Turizm ve Kültür Bakanlıkları iki ayrı bakanlık olmuştur.⁴⁷ 2003 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı 4848 sayılı kanunla kurulmuştur.⁴⁸

2.2.1. Türkiye'de Turizminin Gelen Turist Sayısı Ve Gelirler

Açısından Gelişimi

Dünyada turizm hareketleri hızla gelişme gösterirken Türkiye'de de 1980 yılından bu yana turizm, gerek gelen turist sayısı gerekse turizm gelirleri açısından dünya turizminde önemli ve dinamik bir destinasyon olarak gündeme yerleşmiştir. Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB)'nin yaptığı bir çalışmaya göre 1980 yılından 1996 yılının son çeyreğine kadar Türkiye turist sayısında yıllık ortalama % 15

⁴⁷ Karabulut, Erol. 1999 TÜRSAB. Dünyada ve Türkiye'de Başlıca Turizm Göstergeleri, s: 7/10.(7 den 10'a kadar)

⁴⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi sitesi.

<http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF10CC3F7A155F5A36> Erişim: 04.04.2010.

ve turizm geliri açısından yıllık ortalama % 25 artışla dünya genelinde en hızlı yükselen ikinci ülke olmuştur. Aynı araştırmaya göre Türkiye en çok turist çeken ve turizmden en çok kazanan ilk 20 ülke arasında yer almıştır. Bir yandan dünya mal ve hizmet ticaretindeki payını artıran turizm ve seyahat, ekonomilerde ve ödemeler dengesi açıklarının giderilmesinde önemi yüksek bir stratejik kalem haline gelmiştir. Türkiye ekonomisinde yıllarca göz ardı edilen turizm sektörü 1980’li yılların ortalarından itibaren en gözde sektörlerden biri haline gelmiştir. Türkiye 1972 yılından 1996 yılının sonuna kadar olan 25 yıllık süreçte turist sayısında 8, turizm gelirinde ise 55 kat artışla turizmi çok daha önce geliştirip dünya pazarına ağırlığını koyan Yunanistan, İtalya, İspanya ve Fransa’yı geride bırakmıştır. Tabii bu oransal olarak bir artışı ifade etmekte, çektiği turist ve elde ettiği gelire bu ülkelerin çok gerisinde yer aldığı unutulmamalıdır.⁴⁹

Türkiye 1996 ve 1997 yılında gelişimini sürdürmüş fakat 1998 yılında yaşanan durgunluk döneminden sonra 1999 yılında yaşanan depremle turizm % 23’lük büyük bir kayba uğramıştır. 2000 yılında turist sayısında bir önceki yıla göre % 39,3’lük artış yakalarak son 20 yılın en yüksek turist sayısına ulaşan Türkiye 2001 krizinin patlak vermesiyle hızını kesmiş, fakat krizin etkilerinin atlatılmasıyla 2004 yılında turist sayısı açısından yaklaşık % 30 büyümüştür. 2006 yılında turist sayısında % 6’lara denk gelen bir düşüşü yaşayan Türkiye 2007 yılında turist sayısı açısından % 17,8, turizm geliri açısından ise % 9,7 büyümeyi başardı. 2008 yılına gelindiğinde ise 26 milyon 300 bin turisti ülkesinde ağırlayan Türkiye, 21 milyar 900 milyon dolar turizm geliri elde etmiştir (bk. Tablo 3).

---

⁴⁹ Karabulut, Erol. 1999 a.g.e.s: 1-11-41.

Tablo 3: Türkiye Turizmine Katılanların Sayısı Ve Turizm Gelirleri

Yıllar	Turist Sayısı (Milyon)	Yıllık Değişim(%)	Turizm Geliri (Milyar\$)	Yıllık Değişim (%)
1980	1.2		0.3	
1985	2.6	10.3	1.4	35.4
1990	5.3	10.6	3.2	11.7
1995	7.7	4.3	4.9	5.3
1996	8.6	11,5	5.6	14
1997	9.6	12,5	7	23,9
1998	9.7	0,7	7.1	2,5
1999	7.4	-23,2	5.2	-33,4
2000	10.4	39,3	7.6	46,8
2001	11.6	11,4	8.0	5,9
2002	13.2	14,1	8.4	4,7
2003	14	5,8	13.2	55,8
2004	17.5	24,9	15.8	20,3
2005	21.1	20,6	18.1	14,3
2006	19.8	-6,2	16.8	-7,2
2007	23.3	17,8	18.4	9,7
2008	26.3	12,8	21.9	18,5
2009	27.0	2,81	21,2	-3,2
2010	28.6	5,74	20.8	-2,1

KAYNAK:Kültür ve Turizm Bakanlığı, TYD (2011) verilerinden derlenmiştir.

Uluslararası alanda yaşanan ekonomik krizin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği 2009 yılında ise Türkiye krizin etkisini rakiplerine göre daha az hissetmiştir. Hatta krize rağmen gelen ziyaretçi sayısı az da olsa artmıştır. Türkiye'nin turizmdeki rakibi konumunda olan ülkelerde, başta İspanya olmak üzere Yunanistan ve İtalya gibi Akdeniz bölgesindeki destinasyonlar yabancı ziyaretçi sayısında % 5 ila 10 arasında ciddi düşüşler yaşarken, Türkiye'ye gelen ziyaretçi % 2.81 artmıştır. 2009 yılında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı, 27 milyona yükselmiştir. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin % 75'inin giriş yaptığı Antalya, İstanbul, Muğla, İzmir ve Aydın gibi turistik illerden Antalya, Muğla ve İzmir'de gerileme yaşanırken, İstanbul 2009'u artışla kapatmıştır (bk. Tablo 4).

Tablo 4: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısı (Ocak-Mayıs)

	2009	2010	Değişim
ANTALYA	1.834.935	2.242.166	22,19
İSTANBUL	2.565.919	2.434.371	-5,13
MUĞLA	440.679	512.858	16,38
İZMİR	280.814	271.963	-3,15
KUŞADASI	101.755	107.964	6,10
DİĞER	2.103.440	2.501.236	18,91
TOPLAM	7.327.542	8.070.558	10,14

KAYNAK: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin, ülkelere göre dağılımında Almanya uzun yıllardan beri ilk sıralarda yer alırken, son dönemde Rusya hızla ona yaklaşmıştır. Özellikle Antalya'da bazı aylarda Rusya'dan gelenlerin sayısının Almanya'dan gelenleri geçtiği gözlenmiştir. Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin ülkelere göre dağılımında Almanya ve Rusya arasında bu rekabet yaşanırken son yıllarda İngiltere hızlı bir yükselişe geçmiştir. 2009'da 2,4 milyon seviyesini yakalayan İngiltere, 2,6 milyonluk Rusya'ya çok yaklaşmış, bu iki pazar arasındaki fark 700 binden 200 bine kadar inmiştir. 2008'de Rusya'nın ardından önemli gelişmeye sahne olan Pazar olarak bahsedilen İngiltere'den girişlerde % 12 artış yakalanmıştır. Bu gelişme 2009 yılında aynı oranda devam etmiştir. Türkiye, İngiltere pazarından çektiği ziyaretçi sayısını 2,1 milyondan, 2,4 milyona yükseltmeyi başarmıştır.⁵⁰

Ekin Grubu'nun Incoming Raporu'na göre 2008'de olduğu gibi 2009'da da İngiltere'den Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısındaki artışın ana nedenleri arasında Avro'nun Pound karşısında değer kazanması ilk sırada yer almıştır. Avro bölgesi ülkelerde tatil yapmanın geçmişe göre daha pahalı hale geldiği İngiltere'de, tatilci tercihleri İspanya, Yunanistan gibi destinasyonların aleyhine, Türkiye'nin ise lehine bir tablo ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan, Avrupa pazarları içinde Türkiye'nin en çok turist çektiği ilk pazar olan Almanya'daki büyüme hızı, krizin de etkisiyle yavaşlamıştır. Türkiye 2009'da bu pazarda % 1,6'lık artışla 4,4 milyon ziyaretçi çekebilmiştir. Türkiye açısından en büyük üçüncü Avrupa pazarı olan Hollanda'da ise büyüme durmuştur. 2008'de % 8 artışla 1,1 milyona ulaşan bu pazar, 2009'da % 1,2 dolayında daralmıştır. 2009'un siyasi alandaki ana gerilim konularından biri olan Türkiye-İsrail anlaşmazlığı

⁵⁰ Incoming Raporu 2009, Türkiye Paket Tur Araştırması, Resort Dergisi Eki. Mart 2010. S: 36-42.

turizmdeki verilere de yansımıştır. İsviçre'deki Davos Zirvesi'nde Türkiye Başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile tartışmasıyla başlayan gerilim, yıl boyunca sürmüştür. Buna bir de İsrail'de Türkiye aleyhine düzenlenen kampanyaların da eklenmesiyle gelen turist sayısında ciddi düşüşler yaşanmıştır. 2008'e kadar 500 bini aşarak 600 binleri zorlayan İsrail'den Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, 2009'da %45 düşerek 300 binlere gerilemiştir. Toplam turist girişlerinde Avrupa ve BDT pazarlarına oranla küçük kalsa da yükselen pazarlar olarak adlandırılan Ortadoğu, Balkan ve Orta Asya ülkeleri 2008'de iyi bir performans göstermiştir. Bu pazarlar 2009'da da bu eğilimini kısmen korurken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinden girişlerde önemli oranda canlanma görülmüştür.

Türkiye, rakip ülkelere göre önemli avantajlara sahiptir. Bunların başında da; hem tur operatörleri hem de tatilci/tüketicilerin çok önem verdiği hizmet-kalite dengesi, yeni tesislere sahip olmak, geniş bir alana yayılmış 'Her şey dahil' sistemi ve Avro bölgesi dışında olmak gelmektedir. Ekonomik kriz, Türkiye'nin turizmde sahip olduğu bu avantajları kısmen güçsüzleştirse de, değiştirmemiştir. Buna karşılık 2008 ve izleyen 2009 boyunca, ekonomik kriz; başta ABD Doları olmak üzere, Avrupa para birimi Avro ve İngiltere para birimi Pound'un değerindeki değişim diğer ülkelerin, örneğin İspanya'nın aleyhine sonuçlar vermiştir. Bu anlamda dünya ekonomik krizinin Türkiye'deki etkisinin diğer ülkelere göre daha az olduğu söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir; turist sayısında yakalanan artış, turizm gelirlerinde yakalanamamıştır. Nitekim Türkiye'de 2010 yılında turizmde dünya hızının üzerinde büyüyerek turist sayısında % 10 artış yaşanmıştır. Fakat turizm geliri % 1 düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu Verilerine Göre 2010 yılının ocak-mayıs dönemi kapsayan beş ayda Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı dönemine göre % 10 artmıştır. T.C. Merkez Bankası'nın ödemeler dengesi raporundaki verilere göre ocak-nisan aylarını kapsayan dönemde turizm geliri geçen yılın aynı dönemine göre % 1 düştü. Merkez Bankası, ocak-nisan dönemi Ödemeler Dengesi verilerine göre; 2010 yılının ilk dört aylık döneminde turizm gelirleri 2009 yılının aynı dönemine göre % 1.1 azalarak 3 milyar 450 milyon dolara gerilemiştir. Bu dönemde turizm giderleri ise % 17.7 artarak 1 milyar 372 milyon dolara yükselmiştir. Buna göre, 2010 yılının ilk dört aylık dönemine göre % 10.5 azalmıştır (bk. Tablo 5).

Tablo 5: Türkiye'nin 2010 Yılı İlk Dört Aylık Gelir Gider Çizelgesi

	2010 Ocak	2010 Şubat	2010 Mart	2010 Nisan	2010 Ocak- Nisan	2010 Ocak- Nisan	Değişim 2009- 2010
Turizm (Net)	463	400	560	655	2.322	2.078	-10.51
Turizm Geliri	735	721	957	1.037	3.488	3.450	-1.09
Turizm Gideri	-272	-321	-397	-382	-1.166	-1.372	17.67

KAYNAK: TCMB verilerinden derlenmiştir.

Beş aylık dönemde ana pazarlardan BDT ve Almanya'da % 4,5 artış yakalanırken Rusya pazarında % 29, İngiltere pazarında da % 13'lük bir gelişme kaydedilmiştir. Öte yandan 2010 yılında hızlı yükselen İran'dan girişler de % 90 dolayında yükselmiştir. Öte yandan son yılların yükselen pazarlarından İngiltere'den girişler % 13 yükselerek 584 bine çıkarırken, bu yıl vizenin kaldırıldığı Suriye'den girişlerdeki artışlar devam etmektedir. İlk 5 aylık dönemde bu ülkeden yapılan girişler % 108 artarak 298 bine çıkarırken, bu yıl artma eğiliminde olan İsrail pazarında büyüme oranı yavaşlamıştır. Bu Pazar ilk beş ayda % 13 dolayında artış yakalamıştır. Diğer bir sınır kapısı olan ve geçmiş yıllara çok hızlı büyüyen Gürcistan'dan girişler ise beş ayda % 20 gerileyerek 361 bine düşmüştür.⁵¹

Türkiye'nin turizm geliri ve turist sayısı açısından doğru analizini yapabilmek için Dünya ve Avrupa'daki yerini iyi incelemek gerekir. 1998 yılında Türkiye çektiği 9.2 milyon turistle Avrupa'ya gelen turistlerin % 2,4'ünü ağırlarken, dünyaya gelen turistlerin sadece 1,4'ünü turist olarak ağırlamıştır. 2004 yılında ise bu oranlar artmış ve Avrupa'ya gelen turistlerin % 4'ünü Türkiye ağırlarken, Dünyaya gelen turistlerin % 2,2'sini ülkesine çekmeyi başarmıştır. 2008 yılında Avrupa pazarından aldığı pay artarken dünya pazarından aldığı pay sadece % 2,7'ye yükselmiştir. Son 10 yıllık dönemde Türkiye pazarının ortalama % 10,5 büyümesine rağmen Avrupa pazarındaki büyümenin sadece % 2.5, dünya pazarındaki büyümenin ise % 3.8 olması dikkat çekicidir (bk. Tablo 6).

⁵¹ TÜROFED Turizm Raporu A.g.e.S: 5

Tablo 6: Türkiye'nin Turist Sayısı Bakımından Dünya ve Avrupa Turizmindeki Payı

Turist Sayısı (milyon kişi)*						
Yıllar	Türkiye(1)	Avrupa(2)	Dünya(3)	1\2%	1\3%	2\3%
1998	9.2	381.9	636.7	2.4	1.4	60.0
1999	6.9	380.2	650.4	1.8	1.1	58.4
2000	9.6	392.7	687.3	2.4	1.4	57.8
2001	10.8	390.8	684.1	2.8	1.6	57.8
2002	12.6	399.8	702.6	3.2	1.8	56.9
2003	13.3	395.9	688.8	3.4	1.9	57.5
2004	16.6	424.5	766	4.0	2.2	54.4
2005	20.3	441.6	802	4.6	2.5	54.7
2006	18.9	462.2	847	4.1	2.2	54.6
2007	22.2	487.3	904	4.6	2.5	53.9
2008	25.0	487.9	922	5.1	2.7	52.9
1998-2008 Yıllık Ortalama % Büyüme	10.5	2.5	3.8			

KAYNAK: Dünya Turizm Örgütü (WTO) (*)Günü Birlikçiler Hariç

Türkiye'nin dünya turizm gelirleri içerisindeki payı ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1998 yılında Avrupa turizm gelirlerinin % 3,1'ini ülkesine kazandıran Türkiye 2003 yılında bu oranı % 4,7'ye yükseltmiştir. 2005 yılında Avrupa turizm gelirlerinin % 5,2'sini alan Türkiye 2008 yılında ise bu oranı % 4,6'ya kadar düşürmüştür. Aynı dalgalı seyir dünya turizm pastasından aldığı gelirden de yaşanan Türkiye dünya turizm gelirlerinin 1999 yılında 1,1'ini alırken, 2005 yılında 2,7'sini almış, 2008 yılında ise bu oran yine 2,3'le kadar gerilemiştir. Fakat Türkiye son on yılda turizm gelirleri açısından % 11,8'lik bir artışı yakalayarak Avrupa ve Dünyanın turizm geliri büyüme oranının üstünde bir büyüme oranını yakalamayı başarmıştır (bk. Tablo 7).

Tablo 7: Türkiye'nin Turizm Geliri Bakımından Dünya ve Avrupa Turizmindeki Payı

Turizm Geliri (milyar \$)						
Yıllar	Türkiye(1)	Avrupa(2)	Dünya(3)	1\2%	1\3%	2\3%
1998	7.2	232.3	443.0	3.1	1.6	52.4
1999	5.2	233.1	455.4	2.2	1.1	61.2
2000	7.6	234.5	473.4	3.3	1.6	49.1
2001	8.1	230.4	459.5	3.5	1.8	49.8
2002	8.5	240.5	474.2	3.5	1.8	50.7
2003	13.2	283.1	525.1	4.7	2.5	53.9
2004	15.9	328.2	632.7	4.8	2.5	51.9
2005	18.2	350.5	680	5.2	2.7	51.7
2006	16.9	376.9	744	4.5	2.3	50.8
2007	18.5	435.1	857	4.3	2.2	50.8
2008	22.0	473.5	944	4.6	2.3	50.2
1998-2008 Yıllık Ortalama % Büyüme (%)	11.8	7.4	7.9			

KAYNAK: Dünya Turizm Örgütü verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'ye gelen turistlerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında ise Almanya'nın liderliğini 2008 yılında da koruduğu görülür. Onu Rusya, ardından da İngiltere izlemektedir. Rusya 2008 yılında 2007 yılına göre % 10,9 büyüyerek geçmiş yıllardaki büyümesini sürdürse de büyüme hızındaki düşüşle dikkat çekmektedir (bk. Tablo 8).

Tablo 8: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Başlıca Ünelere Göre Dağılımı

	2006	%	2007	%	2008	%
ALMANYA	3.762.475	19.0	4.149.805	17.8	4.415.525	16.8
RUSYA	1.853.442	9.4	2.465.336	10.6	2.879.278	10.9
İNGİLTERE	1.678.845	8.5	1.916.130	8.2	2.169.924	8.2
BULGARİSTAN	1.177.906	5.9	1.239.667	5.3	1.255.343	4.8
HOLLANDA	997.556	5.0	1.053.675	4.5	1.141.580	4.3
İRAN	865.941	4.4	1.058.208	4.5	1.134.965	4.3
FRANSA	657.859	3.3	768.167	3.3	885.006	3.4
GÜRCİSTAN	549.328	2.8	630.979	2.7	830.184	3.2
UKRAYNA	487.917	2.4	593.302	2.5	730.689	2.8
ABD	532.419	2.7	642.911	2.8	679.445	2.6
İTALYA	402.568	2.0	514.803	2.2	600.261	2.3
BELCİKA	459.824	2.3	596.442	2.5	596.442	2.3
YUNANİSTAN	413.162	2.1	447.950	1.9	572.212	2.2
İSRAİL	362.501	1.8	511.183	2.2	558.183	2.1
AVUSTURYA	429.709	2.2	542.712	2.4	520.334	1.9
DİĞER	5.188.381	26.2	6.209.641	26.6	7.367.306	27.9
TOPLAM	19.819.833	100.0	23.340.911	100.0	26.336.677	100.0

KAYNAK: Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD) 2011

2.2.2. Türkiye'ye Gelen Turistlerin Turizm Merkezlerine Göre Dağılımı

Turizm denince akla ilk gelen deniz-kum-güneş turizmi olmakla beraber turizmin birçok çeşidi bulunmaktadır. Ülkemizde gerçekleşen turizm çeşitleri şöyle sıralanabilir; Sağlık ve Termal Turizmi, Kış Turizmi, Yayla Turizmi, Mağara Turizmi, Av Turizmi, Kongre Turizmi, Dağcılık, Gençlik Turizmi, Yat Turizmi, İnanç Turizmi, Akarsu-Rafting Turizmi, Su Altı Dalış, Hava Sporları.⁵²

Türkiye'ye gelen turistlerin başlıca turizm merkezlerine göre dağılımına baktığımızda deniz-kum-güneş turizmi olarak da adlandırılan geleneksel turizm merkezlerine ilginin yoğun olduğunu görürüz. Antalya 2005–2007 yılları arasında en çok turist çeken turizm merkezi olmuştur. 2007 yılında 2005 yılına göre yaklaşık %6 büyüyen Antalya Rusya başta olmak üzere birçok ülkeden en yüksek oranda turist çekmiştir. İstanbul ise Antalya'dan sonra en çok turist çeken ikinci merkez olmuştur. İstanbul 2007 yılında 2005 yılına göre % 33 oranında bir artışla yaklaşık 6.5 milyon turist ağırlamıştır. En çok turist çeken ikinci merkez ise Muğla olmuştur. Fakat Muğla 2007 yılında 2005 yılına göre % 9,3 gerilemiştir. BU gerileme 2009 yılında da devam etmiş ve Muğla 2009 yılında 2008 yılına göre yüzde 5,27 gerileyerek 2 milyon 811 bin turist çekmiştir. İzmir ise yıllar içinde büyüme oranlarını hızla yitirerek 2009 yılında 2008 yılına göre yüzde 1,6 gerileyerek 1 milyon 57 bin turistte kalmıştır. Fakat Türkiye'de en yüksek büyüme oranını Aydın iline bağlı Kuşadası ilçesinde yakalanabilmiştir. Kuşadası kurvaziyer turizmin etkisiyle 2007 yılında 2005 yılına göre % 50'nin üzerinde büyüme oranını yakalamıştır. Kuşadası 2008 yılında 594 bin turist çekerek yüzde 2,3 artış yakalarken bu rakam 2009 yılında yüzde 2,05 artışla 617 bine yükselmiştir (bk. Tablo 9).

⁵² Hamit Akar, Erkan Karamanbüyük, Turizm sektörü. <http://www.Websitem.gazi.edu.edu.tr> Erişim: 25.05.2010

Tablo 3: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Başlıca Turizm Merkezlerine Göre Dağılımı

OCAK - ARALIK YABANCI TURİST GİRİŞİ (bin kişi)									
	2005	2006	2007	2008	2009	07 / 05 (%) Değişim	07 / 06 (%) Değişim	08 / 07 (%) Değişim	09 / 08 (%) Değişim
Antalya	6.885	6.011	7.292	8.564	8.260	5,9	21,3	32,5	-3,52
İstanbul	4.849	5.347	6.454	7.050	7.510	33,1	20,7	26,8	6,53
Muğla	2.836	2.345	2.572	2.876	2.811	-9,3	9,7	10,9	-5,27
İzmir	789	777	967	1.034	1.057	22,6	24,5	3,9	-1,60
Kuşadası (denizyolu)	339	405	510	594	617	50,4	25,9	2,3	2,05
Diğer	5.427	4.935	5.546	6.217	6.822	2,2	12,4	23,6	12,21
TOPLAM	21.125	19.820	23.341	26.337	27.077	100,0	100,0	100,0	100,0

KAYNAK: Türkiye Turizm Yatırımcıları (TYD) Derneği, 2011, Ekin İncoming Raporu (2009) verilerinden derlenmiştir.

Antalya gelen turist sayısı bakımından 2009 yılında da başı çekmiştir. 2008 yılında 8 milyon 564 bin turist ağırlayan Antalya, % 3,52 azalmakla beraber 2009 yılında da 8 milyon 260 bin turist ağırlamıştır. İstanbul ise 2009 yılında 7 milyon 510 bin turist ağırlayarak Türkiye'nin ikinci büyük turizm merkezi olarak listede yerini almıştır (bk. Tablo 9).

2.2.3. Türkiye'ye Gelen Turistlerin Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı

Türkiye'ye gelen turistlerin taşıt araçlarına göre dağılımına baktığımızda ise yaklaşık % 71'i havayollarını kullanırken, yaklaşık % 20'si karayolunu tercih ettiği görülmektedir. Türkiye'ye havayoluyla gelen turistlerin 2006 yılından sonra hızlı bir gelişme kaydederken, deniz yoluyla gelenlerin sayısında da artış olması dikkat çekmektedir (bk. Tablo 10).

Tablo 10: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı

	2005	%	2006	%	2007	%	2008	%
HAVA	14.979.702	70,9	14.084.727	71,1	16.807.681	72,0	18.838.735	71,5
KARA	4.744.819	22,5	4.206.198	21,2	4.721.569	20,2	5.388.308	20,5
TREN	80.301	0,4	71.707	0,4	68.755	0,3	72.320	0,2
DENİZ	1.320.064	6,2	1.457.201	7,3	1.742.906	7,5	2.037.314	7,8
TOPLAM	21.124.886	100,0	19.819.833	100,0	23.340.911	100,0	26.336.677	100,0

KAYNAK: Türkiye Turizm Yatırımcıları (TYD) Derneği, 2010.

Türkiye'ye 2008 yılında gelen turistlerin % 71,5'i havayoluyla gelirken, % 20,5'i karayoluyla, % 0,2'si tren yoluyla, % 7,8'i ise deniz yoluyla gelmiştir.

2.2.4. Turizm Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki Payı

Konaklama, marina, yat, eğlence merkezi, golf sahaları, aquapark, v.b. gibi üstyapı ile turizme yönelik altyapı yatırımlarından oluşan turizm yatırımları 1983-1990 yılları arasında sürekli ve istikrarlı bir yükselme göstermiş, 1990'lı yıllarda ise iniş-çıkışlar göstermesine rağmen belli bir düzeyi korumuş, ancak artış eğilimi kırılmıştır. 1983 yılında 58 milyon \$ olan turizm yatırımları, 1986'da 300 milyon doları aşmış, 1990'da ise 1 milyar \$ sınırına ulaşmıştır. Bu yıldan sonra 1 milyar dolar civarında dalgalanan yıllık yatırım miktarı yerinde saymıştır. Turizm yatırımlarını ekonomideki toplam yatırımlar içindeki payına baktığımızda ise 1990 başına kadar istikrarlı bir çıkış, daha sonra ise gerileme izlenmektedir. 1983 yılında % 0,6 olan turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı, 1986'da % 2,3'e, 1990'da doruk noktası olan % 4,1'e yükselmiş, daha sonra ise 1992'de % 2,9'a, 1997'de de % 2,1'e gerilemiştir. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC) verilerine göre 1996 yılı itibarıyla tüm dünyada turizm yatırımlarının toplamı 766 milyar dolardır. Bu, 6,5 trilyon dolar olan dünyadaki toplam sabit sermaye yatırımlarının yaklaşık % 12'sini meydana getirmektedir. Turizm

yatırımları dünyada istikrarlı bir şekilde hızla artmaktadır. Örneğin WTTC verilerine göre dünyada turizm yatırımları 1990 yılında 572 milyar \$ idi. Bu miktar 1996'da % 34 artarak 766 milyar dolara ulaşmıştır. Oysa aynı dönem içinde Türk turizminde yatırım seviyesi yıllık 1 milyar dolarda kalarak yerinde saymıştır.⁵³

Türkiye'de turizm yatırımları, özellikle 1998 yılından itibaren oluşan yatak arzına paralel talep yaratılamaması nedeniyle duraklama dönemine girmiştir. Zira turizm sektöründe 1990'lı yılların ilk yarısına kadar yeni yatak kapasitesi, dolayısıyla arza gereksinim duyulurken, 2000'li yılların başından itibaren sektör yeni yatak kapasitesine değil, mevcut kapasitenin daha verimli kullanılmasını sağlayacak olan doluluk oranının yükseltilmesine ihtiyaç duymaya başlamıştır. Türkiye sahip olduğu zengin turizm potansiyeli nedeniyle her zevk, eğilim ve talebe karşılık verebilecek birçok alanda yatırım yapılabilecek ender ülkelerden biridir. Türkiye güneş-kum-deniz gibi kitle turizm talebinin yanı sıra her biri 300-500 kişilik potansiyele hitap eden özgün turizm tür ve alanlarına yönelik yatırımlara da elverişli bir ülke olarak turizm yatırımlarını bütün bölgelere yaymak istemektedir. Turizmde yatırım yapılabilirliği açısından bölge bölge analiz edildiğinde Türkiye'nin toplam yatak kapasitesinin % 35'inin Akdeniz Bölgesinde olduğu görülür. Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin yüzde 45'i Akdeniz bölgesine gelmektedir. Sahip olduğu yatak kapasitesi, gelen yabancı ziyaretçilerin yarısına yakını çekmesi ve sektörle ilgili gelişmelere önderlik eden özelliğiyle Antalya Türkiye'nin turizm başkenti olarak adlandırılmaktadır. Ancak Antalya'da mevcut yatırımların büyük bölümü resort turizm ağırlıklı bir yapıdadır. Diğer turizm türlerine yönelik yatırımlar için de ciddi bir potansiyele sahip olan Antalya'da yeni yatırımların sağlık, kültür, eğlence v.b. gibi farklı turizm alanlarına yatırımların rantabilitesi kadar bölgenin dengeli gelişiminin de gereğidir.⁵⁴

Bir süreden beri dünyada ve Akdeniz bölgesinde seyahat endüstrisinde önemli değişikliklere paralel olarak yerli ve yabancı otel işletme zincirleri hızla Anadolu'ya yayılmakta dünyanın en büyük otel işletme zincirleri peş peşe Türkiye'ye gelmektedir. Bu gelişmeler Türkiye'de turizm yatırım alanlarının genişlediğini göstermesi ve pazarın yerli ile yabancı yatırımcılar için çekici olduğunu vurgulaması bakımından önemlidir. Öte yandan, Türkiye'nin şu anda dünya turizm pazarının gündeminde olan ve tatilci/tüketicilerin değişen eğilimlerine karşılık verebilecek türde zengin bir kültürel

⁵³ Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları II, TYD. Mayıs 1999. S. 10-11

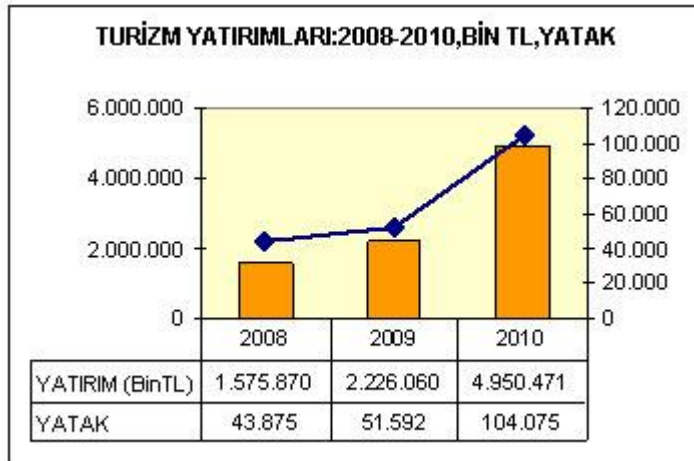
⁵⁴ Koçer (Gürcün) Dilek, 2003. a.g.e. S:369-370

mirasa sahip olması, bu alana yönelik yatırım talebine de uygun zemin hazırlamaktadır.⁵⁵

Türkiye’de turizm yatırımlarının günümüzdeki boyutuna bakarsak, 2010’da 2009’a göre yüzde 122 artarak 5 milyar TL’ye yaklaştığını görürüz. Yatırımlarda İstanbul yüzde 31 ile başı çekmekte onu yüzde 22 ile Antalya izlemektedir. Turizm yatırımlarının yüksek olduğu diğer iki il ise Muğla ve Afyon’dur (bk. Tablo 11).

Yatırımların kriz sonrası yeniden açıldığı 2010’da turizmde de yatırımlar büyük bir artış göstermiştir. Hazine’den alınan teşvik belgesi kayıtlarına göre turizm yatırımları 2010’da, bir önceki yıla göre yüzde 122 artış göstermiş ve toplam 5 milyar TL’ye yaklaşmıştır. 2009’da da turizm yatırımları, diğer sektörlerin aksine yatırım artışını sürdürmüştür. 2008’e göre yüzde 41 artmış ve 2,2 milyar TL’yi bulmuştur. 2010’da alınan teşvik projelerinden ise 104 bin yataklı konaklama yatırımı öngörüldüğü anlaşılmaktadır. 2009 yatırımlarının yatak öngörüsünün ise 52 bin dolayında olduğu görülmektedir (bk. Şekil 2).

Şekil 2. Turizm Yatırımları (2008-2010)

Kaynak: Hazine Bakanlığı Teftiş Belgesi Kayıtları (2011)

2010’un turizm yatırımlarında ilk sırayı yüzde 32 payı ile İstanbul almaktadır. 2010’da 17 otel yatırımının 1,5 milyar TL’lik bir yatırım gerektirdiği anlaşılmaktadır. 2010’da

⁵⁵ TÜROFED Turizm Raporu, Ekin Grubu Araştırma Birimi, Haziran 2010. S: 28.

Antalya'ya da yatırımlar arttı ve toplam yatırımların yüzde 22'si Antalya'da toplanmıştır. Antalya'daki 66 projenin 1,1 milyar TL'lik yatırım öngörüsü, yatırımların görece orta boy projelerden oluştuğu izlenimi vermektedir. Yatırımların yoğunlaştığı üçüncü turizm merkezini Muğla, dördüncüsünü de termal turizmin merkezi olma yolunda ilerleyen Afyon almıştır. Hatay, inanç turizmi potansiyelini kullanarak yatırımlarını hızlandıran bir diğer önemli destinasyon olarak dikkat çekmektedir. Bu ilde 10 proje için 126 milyon TL'lik yatırım öngörülmektedir.

Tablo 11. Turizm Yatırımlarında İlk 15 İl (2010)

Yatırım Yeri	Proje	Yatırım (Bin TL)	Payı (%)
İstanbul	17	1.566.254	31,6
Antalya	66	1.100.958	22,2
Muğla	29	269.256	5,4
Afyon	8	248.585	5,0
Ankara	9	139.899	2,8
Adana	11	126.008	2,5
Hatay	10	125.696	2,5
Bursa	6	108.534	2,2
Balıkesir	6	92.529	1,9
İzmir	8	83.498	1,7
Mersin	4	73.307	1,5
Eskişehir	4	61.169	1,2
Sakarya	6	40.493	0,8
Isparta	2	27.112	0,5
Gaziantep	5	23.695	0,5
Diğer 66 il	126	863.480	17,4
TOPLAM	317	4.950.471	100,0

Kaynak: Hazine Bakanlığı Teftiş Belgesi Kayıtları (2011)

2010'da Antalya'ya da yatırımlar artmıştır ve toplam yatırımların yüzde 22'si Antalya'da toplanmıştır. Antalya'daki 66 projenin 1,1 milyar TL'lik yatırım öngörüsü, yatırımların görece orta boy projelerden oluştuğu izlenimi vermektedir. Yatırımların yoğunlaştığı üçüncü turizm merkezini Muğla, dördüncüsünü de termal turizmin merkezi olma yolunda ilerleyen Afyon almıştır. Hatay, inanç turizmi potansiyelini kullanarak

yatırımlarını hızlandıran bir diğer önemli destinasyon olarak dikkat çekmektedir. Bu ilde 10 proje için 126 milyon TL’lik yatırım öngörülmektedir (bk. Tablo 11).

2.2.5. Türkiye’de İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis Sayısı

Türkiye, belgeli ve belgesiz toplam 1 milyonu aşan yatak sayısı ile dünyanın en çok yatağa sahip ilk 10 ülkesi arasında yer almaktadır. Ülkelerin sahip oldukları yatak kapasitesi ve tesis sayısı ülkelere göre farklı şekillerde ele alınmaktadır. Kimi ülke tesis ve yatak kapasitesini yalnız belgeli tesisler üzerinden yaparken, kimisi toplam yatak kapasitesini ele almaktadır. Türkiye’de yatak kapasitesine yalnız Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın işletme belgeli tesisler açısından bakıldığında yaklaşık 600 bin civarında yatak kapasitesinden söz edilirken, belediye belgeli ve diğer nitelikteki tesislerdeki yatak kapasitesi baz alındığında Türkiye’nin toplam yatak kapasitesi 1 milyonu geçmektedir.⁵⁶

Aşağıdaki tabloda dünyanın en yüksek yatak kapasitesine sahip ilk 10 ülkesi verilmiştir. Türkiye ülkedeki tüm konaklama tesislerinin 2008-2009 ortalaması ile listede dokuzuncu sıradadır (bk. Tablo 13).

Tablo 42: Dünyada toplam yatak kapasitesi en yüksek olan ilk on ülke

ÜLKELER	Yatak Kapasiteleri
ABD	8.500
Fransa	5.800
İtalya	4.600
Almanya	3.200
İspanya	3.150
Çin	3.100
İngiltere	2.800
Hollanda	1.200
Türkiye	1.000
Avusturya	960

KAYNAK: TÜROFED Turizm Raporu 2010.

Türkiye’de yılda ortalama 20 bin yatak kapasiteli yeni tesis hizmete girmektedir. Yeni tesis yatırımı yapmak için kısa süre öncesine kadar kıyı bölgeleri ağırlıklı olarak

⁵⁶ TÜROFED Turizm Raporu A.g.e.S: 22

tercih edilirken son dönemde Türkiye'nin iç bölgeleri ve Anadolu'nun değişik illerinde otel yatırımı inşaatı artmıştır. Nitekim işletme belgeli tesislerin illere göre dağılımında ilk beş il dışında kalan diğer illerin tamamının payı % 21 iken, yatırım belgeli tesislerin Anadolu'daki yayılımı toplam tesislerin % 25'ini oluşturmaktadır.⁵⁷

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yaptığı işletme belgeli tesislerin illere ve bölgelere göre dağılımı çalışması incelendiğinde, halen işletmede olan toplam 600 bine yakın yatak kapasiteli tesislerin işletmede olanlarından % 46'sı Antalya'da bulunduğu görülmektedir. Yatırım belgeli, yani yapımı devam eden tesislerin de % 32'si Antalya'da yer almaktadır. Yatak kapasitesi dağılımında Antalya'yı işletmedeki yatakların % 14'ü yatırımdakilerin % 20'si ile Muğla izlemektedir. Yatak kapasitesinin illere göre dağılımında daha sonra İstanbul, İzmir ve Aydın gelmektedir (bk. Tablo 14).

Tablo 13: Türkiye'de Belgeli Tesislerin Bölgelere Göre Dağılımı (%)

İLLER	İŞLETME BELGELİ		YATIRIM BELGELİ	
	Tesis Sayısı	Yatak Kap.	Tesis Sayısı	Yatak Kap.
Antalya	25,1	46,2	21,9	32,7
Muğla	14,5	14,3	18,3	20,7
İstanbul	14,1	10,7	10,2	9,7
İzmir	5,2	4,6	5,4	5,6
Aydın	3,1	3,2	3,5	5,9
Diğer	38	21	40,7	25,4

KAYNAK: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2010)

Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan İşletme Belgeli 3.604 tesis faaliyet göstermektedir. Bakanlığın yayınladığı 'İşletme Belgeli Tesisler' listesine göre Türkiye genelinde faaliyet gösteren işletme belgeli tesislerin 655 adedi 3 yıldızlı otel, 577 adedi 2 yıldızlı otel, 530 adedi 4 yıldızlı otel, 456 adedi özel belgeli tesis, 349 adedi de 5 yıldızlı otel niteliği taşımaktadır (bk. Tablo 15).

⁵⁷ TÜROFED Turizm Raporu A.g.e.S: 11

Tablo 5: Bakanlıktan Belgeli Tesis ve İşletmeler

İşletme Belgeli Tesis Türü	Tesis Sayısı	İşletme Belgeli Tesis Türü	Tesis Sayısı
3 Yıldızlı Otel	655	Günübirlik Tesis	40
2 Yıldızlı Otel	577	Yüzer Tesis	26
Lokanta	535	Butik Otel	21
4 Yıldızlı Otel	530	Tatilköyü	20
Özel Tesis	456	Bileşik Tesis-Turizm Komp.	19
5 Yıldızlı Otel	349	Motel	16
Müstakil Apart Otel	101	Mola Noktası	15
1 yıldızlı Otel	77	Kafeterya	14
Eğlence Yeri	67	Bar	11
Pansiyon	51	Diğer Tesisler	15
GENEL TOPLAM 3604			

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010

Türkiye’de işletmede olan tesislerdeki toplam yatak kapasitesinin % 44.6’sı 10 yaşın altındadır. Bu oran İspanya’da % 41.9 iken Yunanistan’da % 18.3’tür. Bu durumda Türkiye, Akdeniz ülkeleri arasında en genç tesislere sahip ülkelerden biridir.⁵⁸

Avrupa Birliği (AB) resmi istatistik kurumu olan Eurostat verilerine göre AB üyesi 27 ülkedeki otel ve benzeri tesislerde toplam 11,9 milyon yatak bulunmaktadır. AB ülkeleri içinde en fazla yatağa sahip olan ülke 2,2 milyonla İtalya’dır. O’nu İspanya, Almanya, Fransa ve İngiltere izlemektedir. AB Eurostat’ın Ocak 2010’da yayınladığı veriler baz alınarak yapılan hesaplama göre, AB üyesi ülkelerden en genç yatak kapasitesine sahip olan İspanya’da 10 yaşın altındaki yatakların toplam içindeki oranı % 41,9 iken, bu oranın Türkiye’de % 44,6 olduğu belirlenmiştir (bk. Tablo 15).

⁵⁸ TÜROFED Turizm Raporu A.g.e.S: 10

Tablo 15: Ülkelerin 10 yaşın altındaki yatak kapasitelerinin toplamlarına oranı

TÜRKİYE	% 44.6
İSPANYA	% 41.9
ÇEK CUMHURİYETİ	% 21.3
PORTEKİZ	% 21.2
İTALYA	% 19.1
YUNANİSTAN	% 18.3
ALMANYA	% 7.7
İNGİLTERE	% 6.8

KAYNAK: Eurostat, Ocak 2010

2.2.6. Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Turizm sektörü, doğal üstünlüklere sahip ülkelerde, kalkınma çabalarını hızlandırmada öncelik verilen sektörlerin başında gelmektedir. Geçmişte, yatırımlarda turizme özel önem veren ülkeler, bu sektörün doğrudan veya diğer sektörler üzerindeki dolaylı etkilerinden yararlanarak kalkınma hızlarını artırmada başarılı olmuştur. Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemini ise en iyi sergileyen milli gelir istatistikleridir. DİE milli gelir istatistikleri turizm sektörünün kapsam ve ölçümü açısından yetersiz kalmakla beraber 1983-1997 yılları arasında Türk ekonomisinde turizm kadar hızlı büyüyen ikinci bir sektörün olmadığını göstermiştir.⁵⁹

Türkiye’de turizm sektörünün özellikle 1980 yılından sonra çok büyük bir gelişme göstererek, ülke kalkınmasında lokomotif görevi üstlendiği görülmektedir. 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarından sonra, Türkiye’de ithal ikameci politika terk edilerek, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Böylece, Türkiye’de serbest piyasa ekonomisinin temel prensibi olarak kabul edilen ihracat odaklı sanayileşmenin gerçekleştirilmesinde turizm sektörü; kolay, etkili, verimli ve nispi olarak da ucuz bir araç olarak görülmüştür.⁶⁰ Turizmin, Türkiye ekonomisi içindeki hızlı yükselişinde hiç kuşkusuz, 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı “Turizmi Teşvik

⁵⁹ TYD, 2009. ‘Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları’. S: 17/19

⁶⁰ TOSUN, C. (2001) Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey, Tourism Management, 22, 289-303.

Kanunu” ile sektöre sağlanan yatırım teşviklerinin ve mali desteğin çok önemli bir yeri vardır.⁶¹

Turizm Teşvik Kanunu sonrası 15 yıllık dönemde DİE tarafından ‘Otel ve lokanta hizmetleri’ kapsamında değerlendirilen turizm sektörü, toplam % 159,5 büyümüştür (bk. Tablo 16).

Tablo 6: Ana sektörlerde 15 Yıllık Büyüme Oranları (1983-1997)

Sektörler	Yıllık Ortalama Büyüme %	Kümülatif Büyüme %
Tarım	1,1	18,3
Sanayi	6,0	141,1
İnşaat	4,5	92,7
Ticaret	6,0	141,2
Toptan-Perakende		
Ticaret	6,0	138,1
Otel ve Lokanta Hizmetleri	6,6	159,5
Ulaştırma-Haberleşme		
GSMH	4,8	102,3
	5,4	119,2

KAYNAK: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Turizm bu yüksek büyüme oranıyla sanayi ve ticaret sektörünü bile geride bırakmıştır. Yıllık ortalama % 6,6 büyüyen turizm sektörü böylece yıllık büyüme oranı açısından da diğer sektörlerin üzerine çıkmayı başarmıştır.

Günümüze gelindiğinde ise 2009 yılında yapılan Dünya Ekonomik Forumu’nda açıklanan verilere göre; Türkiye turizm sektörü, ekonomik kalkınmanın arkasındaki en önemli itici güçlerden biridir. Yaklaşık 1,7 milyon kişiye istihdam sağlayan sektör (bu rakam toplam istihdamın % 7,2’sini oluşturmaktadır), 2009 yılında 95,3 milyar TL değerinde ekonomik faaliyette bulunmuştur. Bu rakam Türkiye’nin toplam GSYİH’sinin yaklaşık % 10,2’sine denk gelmektedir (The Travel & Tourism Competitiveness Report-2009).

⁶¹ TOSUN, C. (1999) An Analysis of the Economic Contribution of Inbound International Tourism in Turkey, *Tourism Economics*, 5 (3), 217-250.

2.2.7. Yabancı Ziyaretçilerin Yaptıkları Harcamalarla Türkiye Ekonomisine Etkileri

Türkiye'ye gelen turistlerin kişi başına yaptığı harcamalar her geçen yıl artmakta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) "Çıkış Yapan Ziyaretçiler Harcama Anketi" sonuçlarına göre, 2010 yılının ikinci döneminde gelen yabancı ziyaretçilerden elde edilen kişisel gelirler 1.090.565.687 dolar olarak gerçekleşti. Geçen yıl aynı dönemde bu rakam 957.476.396 dolar olarak gerçekleşmişti. Gelen ziyaretçiler en çok yeme-içmeye para harcarken, onu konaklama harcaması ve ulaştırma harcaması izliyor. Hediyelik eşyaya yapılan harcama oranı da dikkat çeken harcama kalemleri arasındadır (bk. Tablo 17).

Tablo 17: İkinci dönemler itibariyle Türkiye gelen ziyaretçilerin yaptığı kişisel harcamalar

Harcama Türü	2005		2009		2010	
	Değer(\$)	Pay (%)	Değer (\$)	Pay (%)	Değer (\$)	Pay (%)
Yeme-İçme	640.495.063	22,6	957.476.396	22,6	1.090.565.687	23,9
Konaklama	621.143.714	22,0	560.797.565	13,2	577.792.061	12,7
Sağlık	63.328.933	2,2	97.984.191	2,3	126.766.401	2,8
Ulaştırma	237.348.162	8,4	411.050.109	9,7	393.951.637	8,6
Giyecek ve Ayakkabı	409.506.561	14,5	478.359.019	11,3	512.201.415	11,2
Hediyelik Eşya	116.805.385	4,1	74.843.307	1,8	103.221.597	2,3
Hah, Kilim vb.	116.805.385	10,6	201.453.681	4,7	282.776.940	6,2
Diğer Harcamalar	298.872.485	10,6	201.453.681	4,7	282.776.940	6,2

KAYNAK: TÜİK (2010) verilerinden derlenmiştir.

Ziyaretçilerin yıllık seyri incelendiğinde bu alanda genel eğilim yükseliş yönünde iken 2009'da 2008'e göre düştüğü görülüyor. Bunun da uluslararası alanda yaşanan ekonomik krizden kaynaklandığı tahmin ediliyor (bk. Tablo 18).

Tablo 18: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Harcamaları (Milyon \$)

Harcama Türü	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
Kişisel Harcamalar	11.997	12.910	10.847	9.532	9.667	8.534	7.017	6.560	5.235
Yeme-İçme Toplamı	3.629	3.805	3.110	2.459	2.255	1853	1.449	1.487	1.119
Konaklama Toplamı	2.313	2.584	2.349	2.063	2.405	2.262	1.864	1.683	1.419
Sağlık Toplamı	225	283	248	193	164	127	92	62	49
Ulaştırma Toplamı	1.349	1.350	1.046	860	754	624	408	399	332
Spor, Eğitim, Kültür Toplamı	128	148	138	148	203	185	194	185	144
Tur Hizmetleri Toplamı	210	253	213	223	267	215	150	138	102
Diğer Mal ve Hizmetler Toplamı	4.143	4.487	3.743	3.587	3.620	3.267	2.860	2.607	2.070
Giyecek ve Ayakkabı Toplamı	1.806	1.957	1.608	1.451	1.415	1.228	887	779	503
Hediyelik Eşya Toplamı	1.184	1.273	1.045	945	919	786	612	489	393
Halı, Kilim vb. Toplamı	339	360	305	318	352	362	259	260	258
Diğer Harcamalar	814	898	785	873	935	890	1.103	1.078	917

KAYNAK: TÜİK (2010) verilerinden derlenmiştir.

2.2.8. Turizm Gelirlerinin Milli Gelir ve İhracat Gelirleri İçindeki Payı

Gelişen bir ekonominin ithalat yapma zorunluluğu karşısında ortaya çıkan ödemeler dengesi açığını gidermenin yolu, ihracatı artırmaktır. Görünmeyen ihracat olarak tanımlanan turizmin ise bu açığı kapatmada üstlendiği rol tartışmasızdır. 1991

yılından 2008 yılına kadar olan dönemde turizm, ihracat gelirlerinin yaklaşık % 20'sine denk gelir getirmiştir (bk. Tablo 19).

Tablo 7: Turizm Gelirlerinin Milli Gelir ve İhracat Geliri İçindeki Payı

	1	2	3	(3) / (1)	(3) / (2)
	GSYH (*)	İHRACAT (FOB)	TURİZM GELİRİ (**)	%	%
	(MİLYAR \$)	(MİLYAR \$)	(MİLYAR \$)		
1991	150	13,6	2,7	1,8	19,8
1992	158	14,7	3,6	2,3	24,5
1993	179	15,3	4	2,2	26,1
1994	132	18,1	4,3	3,3	23,8
1995	170	21,6	5	2,9	23,1
1996	184	23,2	5,6	3	24,1
1997	192	26,3	7	3,6	26,6
1998	271	27	7,2	2,7	26,7
1999	248	26,6	5,2	2,1	19,5
2000	265	27,8	7,6	2,9	27,3
2001	197	31,3	8,1	4,1	25,9
2002	230	36,1	11,9	5,2	33
2003	305	47,3	13,2	4,3	27,9
2004	390	63,2	15,9	4,1	25,2
2005	481	73,5	18,2	3,8	24,7
2006	526	85,5	16,9	3,2	19,8
2007	659	107,2	18,5	2,8	17,3
2008	742	131,9	21,9	2,9	16,6
(*) 1998 – 2008 yeni seri					
(**) 2002 - 2008 Yabancılar + yurtdışında yaşayan Türklere elde edilen gelir					

KAYNAK: TÜİK, Merkez Bankası verilerinden derlenmiştir.

Son yıllarda döviz gelirleri artıp sektör büyüdüğü halde turizm sektörünün Milli Gelir içindeki payı ve bu alandan elde edilen dövizin ihracat gelirlerine oranı düşmektedir. 2008 yılında turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı 16,6 iken 2009 yılında bu oran % 15,6'ya kadar gerilemiştir.⁶²

⁶² TÜROFED Turizm Raporu, Ekin Grubu Araştırma Birimi, Haziran 2010. S: 19

Turizm gelirlerinin GSMH ve ihracat geliri içindeki payının gerilemesi söz konusu alanlarda yaşanan büyümeden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde turizm sektörü de büyüdüğü halde GSMH ve ihracat gelirlerindeki büyüme daha hızlı olmuştur. Bu arada turizm gelirleri GSMH ve ihracat gelirleri içindeki payı azalsa da Türkiye'nin önemli sorunlarından biri olan cari açığın kapatılmasında önemli rol oynamaktadır.⁶³

Turizm gelirinin ihracata oranında dünya ülkelerine göre Türkiye'nin durumuna baktığımızda ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı çeşitli ülkeler için kullanılan bir veridir. Turizm gelirinin ihracata oranında dünya ülkeleri arasında en yüksek orana sahip ülke Yunanistan'dır. Yunanistan'ın turizm gelirleri, ihracat gelirlerinin % 62.64'üne karşılık gelmektedir. Turizm geliri ihracat geliri içinde yüksek orana sahip ülkeler sıralamasında Yunanistan'ı Mısır izlemektedir. Mısır ihracat gelirlerinin yarısı kadar turizmden döviz geliri elde etmektedir. Mısır'da turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı % 49.93'tür (bk. Tablo 20).

Tablo 20: Bazı ülkelerde Turizm Gelirlerinin İhracat içindeki Payı (%)

Yunanistan	62,64	İngiltere	7,90
Mısır	49,93	İtalya	7,72
Fas	36,58	Ukrayna	7,36
İspanya	20,85	Malezya	7,29
Türkiye	15,60	Polonya	6,63
Tunus	13,46	Çek Cum.	4,59
Avustralya	13,27	Meksika	4,57
Avusturya	12,66	Hong Kong (Çin)	4,09
Tayland	9,10	Çin	2,87
Kanada	8,69	Almanya	2,73
Fransa	8,58	Singapur	2,65
ABD	8,50	Rusya	2,55

KAYNAK: TÜROFED(2010) yılı Turizm Raporu.

2.2.9. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Kapatmadaki Rolü

Turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapama oranı da, yıllar itibariyle dalgalanmalar gösterse de, genellikle % 35 ile % 50 arasında bir seyir izlemektedir. Bilindiği gibi dış ticaret açığı ithalat ve ihracat arasındaki farktan oluşur ve genellikle hizmet ihracatından elde edilen dövizle kapatılır. Turizm geliri, dış ticaret açığının kapatılmasında en önemli role sahip olan kalemdir. Türk ekonomisi, özellikle sanayi

⁶³ TÜROFED Turizm Raporu, Ekin Grubu Araştırma Birimi, Haziran 2010. S: 20.

üretimi, dışarıya bağımlı bir yapıdadır. Üretimin artması, ara malı ve hammadde ithalatını da artırmaktadır. Ekonominin canlı olduğu, üretim düzeyinin yükseldiği dönemlerde ithalat artmaktadır. Bunun tersinin yaşandığı, yani durgunluk dönemlerinde ise ithalat gerilemektedir. Böylece canlı dönemler dış ticaret açığının yükseldiği, durgun dönemler ise düştüğü yıllar olmaktadır. Ortalama olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı % 50 ile % 60 arasında değişmektedir. Turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapama oranı, durgun dönemlerde, yani ithalatın düştüğü yıllarda % 60'lara, hatta % 80'lere çıkarken; canlı yıllarda ithalatın artmasıyla % 30'lar civarında bulunmaktadır.⁶⁴

2000'li yıllarda ise turizmin dış ticareti kapama oranı düşmeye başlamış ve 2000 yılında % 27 olarak gerçekleşmiştir. Fakat 2001 yılında yaşanan krizin ithalat ve ihracata olan etkisi turizm sektörünün dış ticareti açığını kapatma oranına da yansımış ve turizm o yıl dış ticareti % 139.8 oranında kapatmıştır. 2004 yılında turizmin dış ticaret açığını kapatma oranı % 56 olarak gerçekleşirken 2008 yılında bu rakam tekrar % 34.9'a düşerek neredeyse 1997 yılındaki rakamlara dönmüştür(bk. Tablo 21).

Tablo 81: Turizm Gelirinin Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranı

Yıllar	Dış Ticaret Dengesi (milyon \$)	Turizm Dengesi (milyon \$)	Turizm Gelirleri/Dış Ticaret Açıkları (%)
1985	-2.976	770	25.9
1990	-9.448	2.705	28.6
1995	-13.152	4.046	30.8
2000	21.959	5.923	27
2001	-4.543	6.352	139.8
2002	-7.283	6.599	90.6
2003	-14.010	11.090	79.2
2004	-23.878	13.364	56.0
2005	-28.968	15.048	51.9
2006	-40.962	14.110	34.4
2007	-46.607	15.227	32.6
2008	-52.844	18.445	34.9

KAYNAK: O.Bahar, M. Kozak, Turizm Ekonomisi⁶⁵

⁶⁴ Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları II, TYD. Mayıs 1999. S. 15

⁶⁵ O.Bahar, M.Kozak, Turizm Ekonomisi, ANKARA: Detay Yayıncılık, 1.Baskı, s.136, 2007-2009 hesaplanmış veriler

2.2.10. Türkiye’de Turizmin Diğer Sektörlerle İlişkileri

Günümüzde seyahat endüstrisi olarak tanımlanan turizm sektörünün tek tek ülkeler ve dünya ekonomisinde oynadığı rol artık bilinmektedir. Turizm, yarattığı istihdam ve kazandırdığı döviz ile ödemeler dengesine sağladığı katkının yanı sıra ilişkili olduğu diğer sektörler için de adeta lokomotif rolü oynamaktadır. Bu özelliğinden dolayı seyahat endüstrisi olarak adlandırılan turizm sektörünün TÜİK verileri baz alınarak yapılan bir araştırmaya göre 54 sektörle mal ve hizmet alışverişinde bulunduğu bilinmektedir.⁶⁶

Toplulaştırılmış sektörlerle göre 1995 yılında yapılan bir araştırmaya göre tarımdan, imalata, ticaretten, ulaşırmaya, bankacılıktan hizmetler sektörüne kadar birçok sektörle girdi-çıkı ilişkisi olan turizm Türkiye’nin kemikleşmiş ve katma değeri yüksek en önemli sektörleri arasında yer almaktadır.

Tablo 22’de de görüldüğü gibi turizm sektörü, en fazla girdiyi 35,813 milyar TL ile imalat sanayinden almıştır. İkinci en fazla girdiyi 5.627 milyar TL ile tarım sektöründen, üçüncü en fazla girdiyi ise 1.418 milyar TL ile hizmetler sektöründen almıştır. Turizmin sağlamış olduğu girdi bakımından ise en fazla girdiyi 16.463 milyar TL ile hizmetler sektörüne vermiştir. İkinci en fazla girdiyi 6.555 milyar TL ile ticaret, üçüncü en fazla girdiyi de 3.489 milyar TL ile bankacılık sektörüne vermiştir (bk. Tablo 22).

---

⁶⁶ Barut, Ahmet. TÜROFED (2010) Resort Aylık Turizm ve Seyahat endüstrisi Dergisi Sayı:93-08/2010 S: 10

Tablo 22: Toplulaştırılmış sektörler itibarıyla 1995 yılı girdi-çıktı tablosu (milyar TL)

	Tarım	İmalat	Ticaret	Turizm	Ulaştırma	Bankacılık	Hizmetler
Tarım	951,085.84	400,425.26	148.23	5,627.58	2,089.81	49.80	1,331.45
İmalat	235,446.06	1,696,671.41	31,072.49	35,813.25	443,227.27	13,047.5	175,891.47
Ticaret	7,406.84	49,527.59	1,195.42	253.51	9,960.70	198.23	4,255.62
Turizm	130.09	0.00	6,555.75	278.31	2,819.83	3,489.45	16,463.27
Ulaştırma	59,566.10	140,772.38	18,768.38	1,119.82	55,684.81	3,771.90	25,274.12
Bankacılık	82,291.01	60,961.55	32,739.92	466.90	5,807.90	24,180.35	4,496.89
Hizmetler	14,470.81	107,178.80	10,195.13	1,418.47	36,642.25	12,900.10.	0.00

Kaynak: A. Bostan, (1999) s.173

2.2.11. Turizm Sektörünün İstihdam Üzerindeki Etkisi

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan biri işsizliktir. Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olması ve otomasyona diğer sektörlerden daha az imkân tanınması bu sektörde insan gücüne olan ihtiyacı daha da artırmaktadır. Dolayısıyla bir ülkede turizm sektörünün gelişmesi, söz konusu ülke insanların bu sektörde istihdam edilebilmelerine imkân verebileceği gibi, işsizlik sorununun çözümünde de önemli bir rol oynamaktadır.⁶⁷

Turizm ve seyahat sektörü, dünyada en fazla iş sahası yaratan sektörlerden biri konumundadır. Turizm sektörü dünya genelinde 212 milyon kişiye istihdam imkânı sağlayarak küresel işgücünün % 10,6'sını oluşturmaktadır.⁶⁸

Ülkemizde TÜİK verilerine göre, 1993 yılında turizmde toplam istihdam yaklaşık 660 bin iken, 2001 yılında yaklaşık 1 milyon kişi turizm sektöründe doğrudan istihdama katılmıştır. Bu toplam istihdamın yaklaşık % 5'idir. Turizmde doğrudan istihdama dolaylı istihdam da eklendiğinde bu rakam yine 2001 yılında yaklaşık 2 milyon 520 bin olarak gerçekleşmiştir. Bunun toplam istihdamdaki payı ise % 12,8 ile oldukça yüksek bir orandır (bk. Tablo 23).

⁶⁷ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O-2004:17.

⁶⁸ Dilber, İlkay.2007, age s: 213

Tablo 9: Türkiye Turizm Sektöründe İstihdam (1993-2001)

YILLAR	Turizmde Doğrudan İstihdam	Yıllık Değişim (%)	Doğrudan Turizm İstihdamının toplam istihdamdaki payı (%)	Turizmde Doğrudan ve Dolaylı İstihdam Toplamı	Doğrudan ve Dolaylı Turizm İstihdam Toplamının Toplam İstihdamdaki payı (%)
1993	662.081		3,5	1.617.703	8,7
1997	891.334	17,1	4,3	2.228.334	10,7
1998	975.399	9,4	4,6	2.438.498	11,4
1999	1.012.152	3,8	4,6	2.530.379	11,6
2000	1.009.211	-0,3	4,8	2.523.026	12,1
2001	1.007.793	-0,1	5,1	2.519.481	12,8

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

WTTC'nin 2001 yılında Türkiye üzerine yayınladığı araştırma raporunda yer alan veriler 2010 tahminlerine bakıldığında ise bu oranın %8'e erişeceği öngörülmüştür. Tablo 24'de görülen veriler ışığında, turizm sektörünün, emek-yoğun bir sektör olarak önemli istihdam kaynaklarından biri olduğu söylenebilmektedir.⁶⁹

Tablo 10: Türk Turizm Endüstrisinde (Doğrudan ve Dolaylı Toplam) İstihdam

Yıllar	İstihdam Edilen Kişi Sayısı	Toplam İstihdam İçinde Turizm İstihdam Oranı
2001	1.500.000	% 6,8
2010 (Tahmini)	2.120.300	% 8,0

Kaynak: WTTC, Turkey: The Impact of Travel and Tourism on Jobs and Economy, Londra, 2001, s.8-14.

Türkiye genelinde; konaklama, yiyecek içecek hizmetleri, havayolu, seyahat acenteleri gibi doğrudan turizmle ilişkili alanlarda 1,2 milyon dolayında kişi çalışmaktadır. Ekonomideki diğer sektörler gibi turizm sektöründe de çalışanların yarısından azı sigorta kapsamında bulunmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 2010

⁶⁹ Pınar BİLGE. Verilerle Turizm Sektörü. Kültür ve Turizm Bakanlığı GM yayını 27. Sayı. S: 20

yılı Mart verilerine göre turizm sektörüyle ilişkili alanlarda çalışan zorunlu sigortalı sayısı % 31,2 artarak 280 bine çıkmıştır. 2009 yılının aynı ayında sektörde sigortalı olarak çalışanların sayısı 213 bin olarak gerçekleşmiştir. Konaklama, havayolu, yeme-içme ve seyahat acenteleri gibi alanlarda; işverenler, kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileriyle toplamda 1 milyondan fazla çalışanın bulunduğu sektörde, sigorta kapsamına girenlerin sayısı Mart 2010 itibariyle % 31,2 artış göstermiştir. 2009 yılı Mart ayında 213 bin 788 olan zorunlu sigortalı çalışan sayısı 2010 Mart ayında 280 bin 535 olarak açıklanmıştır.⁷⁰

Geçen bir yıllık dönem içinde; konaklama sektöründe çalışan sigortalı sayısı % 27 artarak 59 binden 75 bine çıkarken, yiyecek-içecek sektöründeki çalışan sayısı da 107 binden 156 bine yükselmiştir. Bu dönemde düşüş gösteren tek alan ise havayolu taşımacılığı olmuştur. Bu sektörde geçen yıl 9 bin 460 olan sigortalı sayısı bu yıl 8 bin 366'ya gerilemiştir (bk. Tablo 25).

Tablo 25: Turizm Sektöründe Sigortalı Çalışan Sayısı (2010-Mart)

	2009	2010	Değişim
Konaklama	59.420	75.591	27,2
Havayolu Taşımacılığı	9.460	8.366	-11,6
Yiyecek ve İçecek Hizmetleri	107.474	156.779	45,9
Seyahat Acentesi, Tur Operatörü Hizmetleri	37.434	39.799	6,3
Toplam	213.788	280.535	31,2

KAYNAK: SGK web sitesi (2010)

Turizmin birçok sektörü tetiklediğini, yarattığı istihdam ve ülke ekonomisine sağladığı döviz girdisiyle cari açığın ilacı olduğunu Dünya Turizm Örgütü verileri destekler niteliktedir. Dünya Turizm Örgütü'ne göre; doğrudan ve dolaylı olarak 32

⁷⁰ TÜROFED Turizm Raporu, Ekin Grubu Araştırma Birimi, Haziran 2010. S: 19.

faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye’de doğrudan yaratılan istihdam 2007 yılında yaklaşık 3,3 milyon kişi olarak hesaplanmıştır.⁷¹

2.2.12. Türkiye Turizm Sektörünün Gelecekteki Görüntüsüne İlişkin Tahminler

Bütün bu verileri özetlemek gerekirse, dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olduğu kabul edilen turizmin, Türkiye’nin de en hızlı büyüyen ve en büyük sektörlerinden biri olduğu söylenebilir. Veriler, turizm sektörü kavramı incelenirken varsayılan -özellikle ekonomi üzerindeki- olumlu etkileri, Türkiye için de doğrular niteliktedir. Kavram incelemesi kısmında varsayılan bu olumlu etkilerden sadece, “En az maliyetle en fazla istihdam yaratma” özelliği, eldeki verilerle doğrulanamamıştır.

Vergi gelirleri hususunda ise, net bir veri elde edilememesinden ötürü sağlıklı bir sonuç çıkarmak mümkün görülmemektedir.⁷²

Dünya Turizm Örgütü’nün tahminlerine göre, Türkiye 2020 yılında 27 milyon turist çekecek ve 19,8 milyar dolar da turizm geliri elde edebilecektir. Vakıfbank’ın Turizm Sektör Raporu’nda yer alan Dünya Turizm Örgütü’nün Türkiye tahminlerine göre ise, Türkiye turizminde bu yıldan itibaren son derece önemli gelişmeler yaşanacaktır. Örgütün tahminlerine göre, Türkiye 2020 yılında 27 milyon turist çekecek. Turizm geliri ve turist sayısı arasındaki oran aynı düzeyini korursa. 2020 yılında 19,8 milyar dolar turizm geliri elde edebilecektir.⁷³ Bu rakamların 2011 yılı rakamları göz önüne alındığında, 10 yıl öncesinde bile geride bırakıldığı dikkat çekicidir.

Yapılan araştırmalarda, sahil destinasyonlarını tercih edecek olan Avrupalı turistlerin seçtikleri destinasyonların gittikçe daha da fazla Avrupa dışı ülkeler olmaya başlayacağına dikkat çekilmektedir. Bu eğilim, Avrupa’daki Akdeniz destinasyonlarının turizm ürünlerini Avrupa pazarından çok yeni endüstrileşen Asya ülkeleri, Japonya, Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri gibi uzak mesafeli pazarla göre düzenlemeleri gerektiğini göstermektedir.

⁷¹ <http://www.tumgazeteler.com/?a=4344559> Erişim: 19 Nisan 2010.

⁷² Pınar BİLGE. A.g.e. S: 22

⁷³ <http://www.tumgazeteler.com/?a=619172> Erişim: 16.04.2010

Dolayısıyla Akdeniz destinasyonlarındaki ülkeler şimdiden gelişen pazarın müşteri profiline uygun olarak sürekli ürün geliştirip pazar çeşitliliği sağlamak zorundadır. Yeni ve farklı ürün geliştirmeye ve pazar segmentlerine yönelik pazarlamaya konsantre olacaklardır. Bu ülkeler, aile pazarı segmentinde ürünlerini güçlendirmeli ve uzun mesafeli destinasyonlar olarak kendilerini dönüştürebilmelidir. Avrupa'nın genelde pazar payını kaybetmesi turizm aktivitelerinin yoğunlaşacağı birçok Akdeniz alt bölgesi için önemli olmayacaktır.⁷⁴

---

⁷⁴ Koçer (Gürcün) Dilek, 2003. a.g.e. s: 24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYDIN İLİ TURİZM SEKTÖRÜ ANALİZİ

3.1. AYDIN İLİ GENEL YAPISI

Ünlü tarihçi Herodot tarafından “Bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzünün altı” olarak nitelendirilen Aydın, coğrafi konumu nedeniyle ilk çağlardan beri önemli bir yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan Aydın, ismini Aydınoğlu Beyliği’nden almıştır. Denizden yüksekliği 40 metre olan Aydın, Akdeniz ikliminin etkisindedir. Bu iklim şartları ve topoğrafik yapı Aydın ve çevresinde iki ayrı bitki topluluğunun (maki ve orman) gelişmesine neden olmuştur. Orta ve batı kesiminde verimli ovalarla, kuzey ve güneyi dağlar ile çevrili Büyük Menderes Havzası üzerinde 8007 km² alan üzerine kurulu Aydın’da zeytin, incir, turunçgiller, kestane vb. gibi bitki türleri yanı sıra kırsal kesimde çam ve benzeri türler mevcuttur. En yağışlı mevsimi kıştır. Yaz mevsiminde yok denecek kadar az yağış almaktadır. Kar yağışı ender görünür. Sahip olduğu toprak ve su kaynaklarının zenginliği ve Akdeniz iklimi sayesinde her türlü bitkisel üretimin yapıldığı ilin önemli gelir kaynaklarından biri tarımdır. İlin tarımdan sonraki ikinci önemli gelir kaynağı turizmdir. Kuşadası Limanı yat ve yolcu gemisi trafiği yönünden önemli bir hudut kapısı olma niteliğini taşımakta, yaz sezonu boyunca binlerce turist gerek gemi gerekse yat ile giriş-çıkış yapmaktadır.⁷⁵

Coğrafi konumu ile demiryolu, deniz ve hava taşımacılığı imkânlarına sahip Aydın yoğun göç almaktadır. 2009 yılı sonu itibarı ile açıklanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre İlin nüfusu 979.155 kişidir. İlin nüfusunun % 59’u (573.884 kişi) şehirlerde, %41’i ise (405.271 kişi) kırsal kesimde yaşamaktadır.⁷⁶

Nüfusunun % 92’sinin okuryazar olduğu Aydın’da, okullaşma oranı; okul öncesi eğitimde % 44; ilköğretimde % 100; orta öğretimde % 75’tir. İlde 1992 yılında kurulan Adnan Menderes Üniversitesi, 3 Enstitüsü, 6 Fakültesi, 4 Yüksekokulu, 13 Meslek Yüksekokulu, 1 Devlet Konservatuvarı ve 11 Araştırma ve Uygulama Merkezi

⁷⁵ Aydın İl Emniyet Müdürlüğü <http://www.aydin.pol.tr/?p=140>

⁷⁶ Aydın İl Emniyet Müdürlüğü <http://www.aydin.pol.tr/?p=140>

ile 38 birimde eğitim-öğretim, araştırma, yayın ve danışmanlık hizmetlerini sürdürmektedir.⁷⁷

3.2. AYDIN İLİ EKONOMİSİ

Aydın ilinin ekonomik yapısının gelişmesinde en belirgin adım, Aydın-İzmir demiryolunun yapılmasıdır. Bu modern ulaşım hattı, Menderes Vadisi için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İzmir İktisat Kongresi ve Cumhuriyetin ilanıyla Türkiye'nin ekonomik yapısı yenilenme sürecine girmiş, bu dönemde Menderes Havzası'nda üretilen incir, pamuk, zeytin, tütün gibi tarım ürünleri, Aydın ve Nazilli'de toplanmış, İzmir'de ayıklanmış, tasnif ambalaj edilmiştir. Dolayısıyla bu işlemlerin yapıldığı sanayi dalları İzmir de gelişmiş, Aydın'daki imalathaneler, genellikle iç tüketime yönelik olarak, tarım ürünleri işleyen gıda, dokuma, sabun, tarım araçları üretiminde faaliyet göstermiştir. 1930'lu yıllarda birinci beş yıllık sanayileşme planı hazırlanmış ve bu plan doğrultusunda, Aydın Nazilli'de 1937 yılında faaliyete geçen Nazilli Basma Fabrikası kurulmuştur. Atatürk tarafından işletmeye açılan fabrika, Aydın sanayinin temel taşlarından birini oluşturmuştur. 1958 de Sümerbank öncülüğünde kurulan ve giderek özel sektöre devredilen Aydın Tekstil Fabrikası, ildeki pamuk ipliği ve pamuklu dokuma üretimini arttırmıştır.⁷⁸

Aydın imalat sanayinde 1960 sonrası önemli gelişme gösteren bir sanayi kolu da gıda sanayidir. Aydın, 1994 yılında ülke üretiminin zeytinde %47'si, kestanede %42'si ve incirde %60'ini üreterek lider konumda olmasına rağmen; bu potansiyeli işleyerek, üretilecek katma değeri ilde bırakacak ölçüde sanayileşmemiştir. Gıda imalat sanayisinde Aydın'lı firmalar, ülke firmalar toplamının 1987 yılında %22, 1988 yılında %17, 1989 yılında %18, 1990 yılında da %18 oranlarında katma değer üretmektedirler. Bu rakamların en az %50'ler seviyesine ulaşması için yeni işletmeler devreye girmekte ve yeni yatırımlar yapılmaktadır.⁷⁹

⁷⁷ T.C. Aydın Valiliği http://www.aydin.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 Erişim: 26.03.2010.

⁷⁸ Gürcün, Dilek.2010. ADÜ HABER dergisi. Temmuz-Eylül 2010. "ADÜ Nazilli Basmalarını gün yüzüne çıkarıyor" syf. 3-4

⁷⁹ Aydın Belediyesi

http://www.aydin-bld.gov.tr/index.php?id=65&option=com_content&task=view Erişim 28.04.2010

3.3. AYDIN İLİ TURİZM SEKTÖRÜ MEVCUT DURUM ANALİZİ

Binlerce yıl önce Büyük Menderes Irmağının suladığı bereketli ovalar üzerine kurulmuş Aydın, doğanın kültürle kucaklaştığı ve Türkiye’de turizmin başladığı ilk illerden biridir. Aydın, eşsiz nitelikteki antik çağın kent ve tapınakları ile muhteşem doğal güzelliklere sahiptir. Kent coğrafi konumundan ötürü çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve her bir uygarlık bölgede kendi izlerini bırakmıştır. Antik çağın Afrodisias, Milet, Alinda, Didyma, Nysa, Priene, Magnesia gibi önde gelen kentlerinde doğa filozofları Thales, Anaksimender ve Anaksimenes’i, tarihçi ve coğrafyacı Hekatais’u, şehir plancısı ve mimar Hippodamos ile İsidoros’u yetiştirmiş olan Aydın, Kuşadası ve Didim gibi sahil ilçeleriyle turizm açısından Türkiye’nin önde gelen kentlerinden birisidir.⁸⁰

3.3.1. Aydın İlinin Tarih ve Kültür Turizmine Konu Olan Değerleri

İşkâna uygun iklim koşulları ve bereketli toprakları ile “Uygarlıklar Vadisi” olarak adlandırılan Büyük Menderes Havzası, tarihin her döneminde yoğun bir kültür gelişimine sahne olmuştur. Havzanın kültür tarihinin on bin yıl geriye gittiği Beşparmak Dağları’nda keşfedilen kaya resimleriyle kanıtlanmıştır.

Prehistorik Devirlerde Aydın’da birçok höyük ve yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlisi bugün Belediye sınırları içerisinde kalan Deştepe diğer adıyla Dedekuyusu höyüğüdür. Bu höyükten elde edilen seramik buluntularına göre yerleşimin tarihi M.Ö. 4500 yıllarına kadar gitmektedir.

Araştırmacıların Ege ve Orta Anadolu’da yaptıkları incelemelerde, Aydın’ın ilk tarihi bilgilerine Hitit kaynaklarında rastladığı açıklanmaktadır. Hitit kaynaklarına göre, batıda “Seha” adında bir ırmaktan ve onun suladığı bir vadiden söz edilmektedir. Bu vadi Büyük Menderes’tir. Ege kıyalarına gerek deniz yoluyla, gerekse doğudan ve kuzeyden gelen kavimlerin bu yöreyi istila etmesi sonucu yörede değişik uygarlıklar gelişir. Tralleis bu günkü Aydın, Antik Çağ Yazarlarından Strabon’a göre Argoslu ve Trakyalı Kavimlerce kurulmuştur.

Hellenistik Krallıklar arasında sık sık el değiştiren, Roma İmparatoru Neron döneminin sonuna kadar “Ceasarec” adıyla anılan Aydın’ın Tralleis adıyla anılması

⁸⁰ Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF028B4EEC66E03438D3878DCA3C119412> Erişim 28.04.2010

M.S. 1.yüzyılda olmuştur. Bölgede Tralleis dışında Afrodisias, Miletos, Alinda, Alabanda, Nysa, Magnesia, Amyzon, Panionion, Neopolis, Mastaura, Antiokya, Gerga, Akharaka, Harpasa, Piginda, Orthosia, Phygela gibi önemli Antik Kentler kurulmuştur.

Bizans egemenliğindeyken piskoposluk merkezi olan Tralleis, 12.yüzyılda Türk'lerin eline geçerek Menteşeoğulları topraklarına katılmıştır. Şehrin adı Güzelhisar olarak değiştirilmiştir. Güzelhisar daha sonra Aydınoğulları idaresine geçmiş ve 1426'da II.Murat tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Batı Anadolu'nun önemli bir kültür merkezi olan Güzelhisar, 16.yüzyıl sonlarında bir çok ayaklanmalara sahne olduktan sonra II.Mahmut döneminde müşirlik, Tanzimat'tan sonra eyalet, 1867'de ise vilayet olmuştur.

Güzelhisar adı XVII. yüzyıla kadar kullanılmış, ancak Anadolu Eyaletinde diğeri Menemen'in kuzeyinde olmak üzere aynı isimli iki şehrin bulunması ve herhangi bir karışıklığa meydan verilmemesi için "Aydın – Güzelhisarı" veya "Güzelhisarı – Aydın" ismini almıştır. Bu isim XIX. yüzyılın sonlarına kadar kullanılmış, giderek Güzelhisar düşmüş Aydın ismi tek olarak kullanılmıştır. Aydınlılar altı yüzyıllık "Güzelhisar" ismini bir vefa örneği olarak Aydın'ın bir mahallesinin adında yaşatmaktadırlar. Aydın bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. ili, modern bir kent, kültür ve tabiat varlıklarıyla bir açık hava müzesi görünümüyle yine tarihsel işlevini sürdürmektedir.⁸¹

3.3.1.1 Aydın İlinin Antik Kentleri

Aydın ilinde çok sayıda antik kent bulunmaktadır. Bu kentlerin bazıları turizme açılmış, bazıları yenileme aşamasında, bazıları ise henüz gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Aydın, Türkiye'nin en yüksek sayıda antik kentine sahip illerinden biri olmakla övmektedir.

3.3.1.1.1. Magnesia

Aydın il sınırları içindeki Magnesia, iç bölgede kurulmuş erken Yunan kentleri açısından ender bir örnektir. MÖ 400'lerde son yerleşilmiş alanlardan olan kent, bir durak olması ve tarımcı niteliği dışında Artemis kültürünü yansıtmaları açısından önemlidir. Magnesia Artemis Tapınağı'nın, Ephosos Artemis ve Didyma Apollon'dan

⁸¹ Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF028B4EEC66E03438D3878DCA3C119412> Erişim 28.04.2010

sonra küçük Asya'nın (yani Anadolu'nun) en büyük tapınağı olduğunu söylenir. Hatta Ephesos'la yapılan kimi kıyaslamalarda, ondan daha zarif ve estetik olduğu belirtilir. (Ephesos Artemis Tapınağı, Yedi Harika'dan biridir.) Magnesia'da, zarif güzelliği anlatılan tapınak, mimarlık tarihinin 'Altın çocuğu' Hermogenes'in ustalık eseri kabul edilir. Tapınağın bugün yerinde olmayan sunağı ise, benzer bir şablona sahip olan Pergamon Zeus sunağıyla kıyaslanır. Tapınağın önünde, at nalı biçimindeki sunak yer almaktadır. Buranın sadece hayvan kurbanı için kullanılan basit bir yapı olmadığı ve Pergamon Sunağı gibi başlı başına bir yapı birimi niteliği taşıdığı görülür. Tapınak alanından agoraya açılan Kutsal Yol'un kenarlarında, yere, 'Artemis Dostları', 'Dionysos Dostları' gibi yazılar kazınmıştır. Bunların, festival esnasında, grupların duracağı yerleri belirttiği düşünülmektedir. Restorasyonu büyük ölçüde tamamlanmış olan 'Anıtsal Giriş Kapısı', tapınak kutsal alanı ile agora birbirine bağlayan yapı birimidir. Henüz büyük ölçüde kazılamamış tapınaktan agoraya geçildiğinde, kente üzerine kurulduğu fay hattının ne ölçüde zarar verdiği anlaşılmaktadır. Agora'nın batısında, Zeus'a adanmış ve yine Hermogenes'e atfedilen, fakat onun erken dönem bir çalışması olarak kabul edilen tapınak yer alır.⁸²

3.3.1.1.2. Tralleis

Aydın'ın (artık) içinde kalmış, Güzelhisar Tepesi, Tralleis kalıntılarının bulunduğu alandır. Ama ören yerinin % 70'ine yakını jandarma taburuna ait askeri bölgeye dâhil olduğu için gezilebilecek alan da sınırlıdır. Kentin Helenistik Dönem öncesi (M.Ö. 3. yy öncesi) tarihiyle ilgili kayıtlar hem az, hem de yetersizdir. Bu yetersizlik arkeolojik olarak da doğrulandığı için, Büyük İskender öncesi çağlarda, en fazla kendi halinde bir yerleşim olduğu söylenebilir. Bununla birlikte MÖ 3. yy'dan sonra çok hızlı bir gelişim evresine girmiştir. Tralleis'in bu tarihten sonra, mimari gelişiminde, gelişen endüstri kollarında ve atılım yaptığı sanat dallarında, Pergamon'la bir birliktelik ve uyum gözükür. Kendisini ilk gösterilen ise, Tralleisli heykeltraşlardır. Pergamon heykel ekolünün ve Helenistik baroğun en nitelikli eserlerinden biri olan Zeus Sunağı'nda, Tralleisli heykel ustalarının da katkısı olduğu düşünülür. İlk pratiklerini Pergamon'da gerçekleştirmiş Tralleisli ustalar, bu tarihten itibaren ortaçağa

⁸² Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 177-185

kadar dönemin en zengin kentlerini tarihin en muhteşem eserleriyle donatmışlardır. Bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin çarpıcı bölümlerinden birini, Osman Hamdi Bey'in kardeşi Ethem Bey'in Tralleis'ten getirdiği heykeller oluşturur. Kalıntılarının niteliğinden dolayı halk arasında Üçgözler olarak adlandırılan yapı, kazıcısına göre, M.Ö. 1. yy.da yapılmaya başlanmıştır. Bugün gelinen şekline ise yüzyıllar boyunca çeşitli bölümlerin eklenmesi ile ulaşır. M.S. 5. yy.dan sonra ise, gymasion bölümü kullanımdan kalkmış ve sadece hamam olarak işlevini sürdürmüştür. Ören yerine Aydın'dan gelirken, gymnasium'un bulunduğu bölümü geçtikten sonra yer alır. Burası da çeşitli farklı dönemlerde eklemeler görmüş bir yapıdır. Arsenalin yanından devam edilince akropolün bulunduğu alana gelinir. Burada parça parça kalmış olan surlar ve Roma yıllarına ait bir oda mezar yer alır. Ayrıca hamam-gymnasium yapısının ilerisinde de Roma yıllarına ait konut temelleri ortaya çıkarılmıştır. Tralleis'in nekropolünden gelen etkileyici buluntular Aydın Müzesi'nde görülebilir.⁸³

3.3.1.1.3 Nysa

Eldeki bilgi kırıntılarıyla, kentin MÖ 3. yy.da Helenistik krallıklarından biri olan Seleukoslar tarafından kurulduğu ve adını da kralın eşinden (ya da kızından) aldığı söylenmektedir. Büyük ölçüde sağlam durumdaki tiyatrosu, Anadolu'nun en zengin frizlerine sahip tiyatrolarından biridir. Nysa, geçmişi hakkında tarih biliminin, yani yazılı kaynakların pek bir ipucu vermediği ve salt arkeolojik verilerle keşfedilmeye mecbur olunan bir örendir. Yaklaşık 12 bin kişilik tiyatro, oldukça sağlam durumdadır. Tiyatronun önünde, bugün üzerinden yolgeçen alanın Dionysos'la ilgili etkinliklerde kullanılan bir meydan olduğu düşünülmektedir. Stadion oldukça zayıf bir şekilde bugüne kalmış bir yapıdır. Dereyle neredeyse iç içe yapılmış olması, deniz savaşlarıyla ilgili gösteriler düzenlemiş olabileceğini düşündürür. Kütüphane, yaklaşık 150 m ilerisindeki Gymnasionla birlikte planlandığı düşünülen etkileyici bir komplekstir. Meclis binası kentin en sağlam durumdaki yapısıdır ve klasik bir Hellen kenti profiline uygun bir şekilde, agorayla yan yanadır. Meclis binasının doğusundan agoraya geçilir. Bir deprem sonucu, sütunlar domino taşları gibi yıkılmıştır. Agora, arazinin eğimine

⁸³ Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 186-189

uyum sağlayarak meyil veren bir profildedir. Kentte ayrıca sıralanmış dükkânlar, Roma hamamı, Roma köprüsü, çeşme yapısı da görülebilir.⁸⁴

3.3.1.1.4. Priene

M.Ö. 4. yy.da inşa edilmiş ve neredeyse inşa edildiği gibi kalmıştır. Geçmişi, diğer İonia kentleri kadar eskiye gittiği düşünülen ilk yerleşim, Menderes Irmağı yüzünden kıyıdan bir hayli içeride kalmıştır. Hellen dünyasının bu kadar içinde ve Roma etkisinin (ve ilgisinin) bu kadar dışında bir kent bulabilmek kolay değildir. Kente Roma yıllarında nerede ise bir çivi bile çakılmamıştır. Basit ve kullanışlı evler, neredeyse tek örnektir ve hiyerarşik-sınıfsal bir ayırım taşımaz. Bir dağın yamacına kurulup da akropolü bulunmayan bir kenttir burası. Kentin meclis binası neredeyse yedi yüz kişiliktir. Benzer büyüklükteki bir meclis binasına Ephesos ve Atina'da da rastlanabilir. Üç-beş bin nüfuslu Priene'de, bu büyüklükte bir meclis binası, her hanenin temsil edilmesi demektir. Kentte beş bin kişilik bir tiyatro bulunmaktadır.⁸⁵

3.3.1.1.5. Miletos

İonia'nın doğa filozofları denilen insanlar burada doğmuştur. Miletos, İonia kentleri içinde en İon olanıdır. Miletos'un doksanın üzerinde koloni kenti kurduğu söylenir. Şehrin gezi parkuru tiyatrodan başlar, heroon (kutsal mezar yapısı), liman ve liman agorası, stoalar, hamamlar, meclis binası ve çeşme yapısı, depolama alanları, Faustina Hamamı ve gymnasion ile devam eder. Kentteki Bizans ve Türk-İslam yapıları dışında kalan tüm yapıların kökeni erken çağlara gider ve tümü Roma yıllarında elden geçmiştir. Miletos Lidyalılarla birlikte MÖ 546'da Anadolu'yu baştan sona fetheden Perslerin egemenliğine girdi. MÖ 490'da özgürlük için ayaklandılar, Perslere karşı yiğitçe direniş gösterdiler ama yenildiler. Kent direniş gösterdiği her devlete karşı büyük bir yıkıma uğradı. İstanbul'daki Ayasofya'nın mimarlarından biri olan İsidoros da Miletosluydu. İyon alfabesi de Miletos kentinde ortaya çıkmıştır.⁸⁶

⁸⁴ Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 190-192

⁸⁵ Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 193-203

⁸⁶ Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 204-214

3.3.1.1.6. Didyma

M.Ö. 6. yy.da, Adriyatik'teki Korfu Adası'na Helenler Batı dünyasının baştan aşağı taştan yapılmış ilk tapınağını dikerler. Yerinde yeller esen Ephesos Artemis Tapınağı'nın eksikliğini, onun ikizi Apollon'a adanmış Didyma bir ölçüde kapatır. Burası Ephesos'la birlikte Hellenistik dünyanın en büyük üç tapınağından biridir. Bugün görülen her şey İskender sonrası zamanlara aittir. Yapının genel hatları M.Ö. 300'lere doğru oluşmaya başlar ve MS 4.yy.a kadar da inşa faaliyeti hiç bitmez. Roma'nın son imparatoru olan ve kendisini Hıristiyanlığın koruyucusu sayan Theodosius, paganizminin en sembol kurumu olan kehanet ve bilicilik merkezlerine savaş açtığına Didyma'nın da sonu gelmiştir.⁸⁷

3.3.1.1.7. Antiokheia

Aydın iline bağlı Kuyucak ilçesi Çiftlik Köyü'nün 500 m doğusundaki Antiokheia, Çul dağı'nın eteklerinde ve Dandalos Çayı'nın kıyısında Asartepe'de kurulmuş antik bir kenttir. Symmaitos ve Kranos adlı iki sitenin Seleukid Kralı Antiokhos Soter'in (İ.Ö. 281-261) zamanında birleştirilmesiyle kurulduğundan kent onun adını taşımaktadır. Strabon Antiokheialıların ülkesindeki Men tapınağından bahseder. Strabon Antik Çağda bu kentte çok kaliteli incir üretildiğinden, Diotrephe isimli ünlü filozofun yine burada yetiştiğini söyler.⁸⁸

3.3.1.1.8. Alinda ve Alabanda

Bu iki antik kent, Aydın-Muğla yolunun Aydın'a daha yakın kısmındaki Çine'den saparak ulaşılan, birbirine 10 km. mesafede ve birbirinin benzeri yerleşimlerdir. Roma yıllarında Alinda ile Alabanda, Aydın kentleriyle birlikte bir yönetim bölgesi haline getirilmiştir. Alinda'da kalıntılar, Karpuzlu ilçesinin dayandığı yamaca yayılmıştır. Kente yaklaşırken dikkati ilk çeken, Karpuzlu'ya hâkim bir konumda duran üç katlı stoadır. Fakat kentin savunması için inşa edilmiş sur yapıları ve bunları destekleyen kuleler daha ilginçtir. Tarihçi Arrianos da, burayı bölgenin en güçlü kentlerinden biri olarak niteler. Karpuzlu'nun sınırlarının bittiği yerden itibaren sağa

⁸⁷ Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 215-219

⁸⁸ Bostan, Aziz., Kelleci Ürüt, Serap. 2010. "Aydın ili Turizm Sektörünün Gelişimi". Sosyo Ekonomik Gelişim, Aydın İli Örneği. Ankara. S: 159.

sola yayılmış mezarlar görülür. Akropole doğru ise, dağdan su taşıyan büyük kemerler ve dik bir eğime sahip tiyatro sıraları belirler. Alinda'nın en ilginç yönü, yapılarının önemli bir kısmının hiçbir araştırma veya çalışma görmeden, kendi başına ayakta kalıyor oluşudur ve muhtemelen kazısı yapılmayan Batı Anadolu'daki en büyük ören yeridir. Alabanda, Karpuzlu'ya 10 km. mesafedeki Doğanyurt Köyü'ne gelindiğinde gerek yapıların niteliği, gerekse coğrafya, sanki aynı kentin bir başka bölümünde dolaşmış hissi yaratmaktadır.⁸⁹

3.3.1.1.9. Afrodiasias

Afrodiasias, Aydın'ın bilinen en büyük antik kentlerinden biridir. bir zamanlar Lidya eyaletine başkentlik yapmıştır. Nazilli'nin 38 km güneyinde, Karacasu bölgesinin Geyre köyünün yakınlarında bulunan Afrodiasias adını aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodithe'den almıştır. Roma döneminde Aphrodithe tapınağı ile ünlenen antik kent, günümüze kadar korunarak gelmiş anıt yapıları ile Türkiye'nin en önemli arkeolojik yerlerindedir.

Roma ve öteki merkezlerde ele geçen ve üstünde Afrodiasiaslı sanatçıların imzası bulunan birçok yapının yanı sıra ören yerindeki kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış yüksek nitelikteki heykel ve öteki plastik yapılardan, Afrodiasias'ın Yunan ve Roma dünyasının en önemli heykelticilik okullarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kentte bilim, edebiyat ve felsefe konularında değerli kişilerin yetişmiş olduğu da bilinmektedir. Tıp alanındaki yazılarıyla tanınan Ksenokrates, Neron, ve Flaviuslar bu kentte yaşamışlardır. Roman yazarı Khariton (M.S. 2. yüzyıl) ve Aristoteles felsefesinin yorumcusu olarak tanınan Aleksander (M.S. 200) Afrodiasiaslı ünlülerdendir.

M.S. 7. yüzyılda büyük bir deprem geçirmesine rağmen ihtişamından bir şey kaybetmeyen antik kent 2. yüzyıldan kalan süslü dekoratif kapısı, 8 bin kişilik Odeon'u, Bishop's Sarayı ve Banyoları ile tarih ve kültür turizmüne önemli değerler sunmaktadır.⁹⁰

17. yüzyılın sonlarından itibaren Batılı gezgin ve araştırmacıların dikkatini çeken kentte önce İngiliz Dilettanti Derneği ekibi, ardından Fransız arkeolog ve gezgin

⁸⁹ Erşen, Devrim. 2007. A.g.e. S: 220-224

⁹⁰ Bostan, Aziz., Kelleci Ürüt, Serap. 2010. "Aydın ili Turizm Sektörünün Gelişimi". Sosyo Ekonomik Gelişim, Aydın İli Örneği. Ankara. S: 157.

Charles Texier'le (1802–71) başlayan araştırmalar, 20. yüzyılın başlarında Fransız amatör arkeolog Paul Gaudin'in 1904–05 arasında sürdürmüş olduğu kısa süreli kazılarla devam etmiştir. Gaudin'in kazıları özellikle, daha sonra Hadrianus Hamamı olarak adlandırılan yapıda başlamış, buluntuların büyük bir bölümü İstanbul arkeoloji Müzeleri'ne gönderilmiştir. 1961'de kentte, New York Üniversitesi adına Kenan T. Erım tarafından sistematik kazı ve incelemeler, kurtarma, koruma ve onarıma yönelik olarak başlatılmıştır. Günümüzde de sürdürülen bu çalışmalar, Prof. Kenan T. Erım'in 1992'de ölümü üzerine New York Üniversitesi himayesinde; Oxford Üniversitesi Lincoln Kürsüsü'nde Klasik Arkeoloji ve Sanat Profesörü olan Prof. R.R.R. Smith ile New York Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nde Prof. Christopher Ratté'nin ortak yönetimi altında sürmektedir.

Afrodisias antik kenti, kazı ve restorasyon çalışmalarıyla tanıtım etkinlikleri açısından ülkemizdeki en şanslı ören yerlerinden biridir. Bu şansın oluşumunda rahmetli Prof. Dr. Kenan T. Erım'in yaşam öyküsünden kaynaklanan yabancı kurum ve kişilerle ilişkileri yanında ülkemizdeki iş âleminin ve özel kuruluşların desteğini sağlama konusundaki bireysel ve örgütsel çabaların büyük etkisi olmuştur.

3.3.1.1.10. Ege Antik Kentleri

Aydın'ın tarih ve kültür turizminde öne çıkaracak en önemli özelliklerinden biri Ege Bölgesi'ndeki birçok tarihi değere yakın olmasıdır. Aydın'a gelen turistler, sadece birkaç saatlik bir yolculukla çok sayıda antik kenti ziyaret edebilme avantajını yaşamaktadır. Aydın'a sadece üç saat uzaklıktaki İzmir'den Bergama'ya geçildiğinde Pergamon, Allianoi, Yeni Şakran'da Aigai, yine İzmir'deki Eski Smyrna, Urla'daki Klazomenai, Ildırı'da Erythrai, Seferihisar'daki Teos, Ahmetbeyli'deki Apollon Klarios, Torbalı'daki Metropolis, Selçuk'taki Ephesos Aydın'a çok yakın tarihi mekânlardır. Yine Aydın'a 1 saat uzaklıktaki Denizli de tarihi ve kültürel hazinesiyle dikkat çekicidir. Denizli Pamukkale'de Hierapolis, Laodikeia önemli antik kentlerdir. Aydın'daki Afrodisias, önemli bir antik kenttir ve Aydın Karacasu'ya 37 km mesafededir. Yine Aydın'a sadece 1 saat uzaklıktaki Muğla'da Stratonikeia, Lagina, Euromos önemli antik kentlerdir. Mylasa çevresinde dağılmış yarım düzineden fazla antik kent vardır.

3.3.1.1.11 Aydın Şehir Merkezi'nde Tarih ve Kültür Turizmine Konu Olabilecek Değerler

Aydın sadece ilçelerinde değil, şehir merkezindeki tarihî ve kültürel değerleriyle de dikkat çekmektedir. Çok sayıda önemli ticaret yoluna ev sahipliği yapan Aydın için, Gazi Bulvarı'nın üstündeki 1629 Sokak özel bir öneme sahiptir. İzmir-İç Anadolu arasındaki önemli bir ticaret yolu işlevi gören tarihî ticaret yolu, Osmanlı Döneminde konsolosluklardan bankalara, gümrük müdürlüğünden bedesten ve hanlara kadar çok sayıda eseri barındırmaktadır. Batıda Kemer, doğuda Ilıcabaşı Mevkii'nden devam eden ticaret yolu üzerinde namazgâhlar ve çeşmelerin yanına Nasuh Paşa Külliyesi, Bey Hamamı, Alihan Oğlu İsmail Türbesi, Çifte Hamam (Gümrükönü Hamamı), Cihanoglu Hanı gibi eserlerle Macar ustalarınca yapılan Ekrem Çiftci Evi gibi tarihî evler eşlik etmektedir.

Yerli ve yabancı turistler, birçok yerde karşılaştıkları geleneksel çarşı sistemini Aydın'da da bulmaktadır. Yağcılar İçi veya Arasta denilen çarşı bölgesi farklı ürünler sunan mağazalarına karşın, gelenekselliğini tam olarak yitirmemiştir.

Aydın'da tarih ve kültür turizminin hizmetine sunabilecek ve zamana karşı koyarak günümüze kadar gelen pek çok tarihî konak bulunmaktadır. Vakıflar tarafından özel kişilere kiralanıp amacı dışında kullanılsa da, Hasan Efendi Mahallesi'ndeki Fatma Hanım Sübyan Mektebi ve Sebili (XIX. yüzyıl başı)'nden, bitişiğindeki Afife Hanım Sebili'ne kadar pek çok yapı zamana karşı azimle direnmektedir.

Aydın merkezinde sağlam kalan yapıların çoğunluğunu, içlerinde ibadet edilmesi nedeniyle bakım ve onarımları sürekli sağlanan camiler oluşturmaktadır. Camiler, medrese, darülhadis, hazire gibi ekleri bulunmasına rağmen zamanla yol veya meydan açma gibi faaliyetlerden dolayı bu eklerini kaybetse de, hâlâ kentlerin çekirdeğini oluşturmaya devam etmektedir. Aydın'da mahalleler, meydanlar, pazarlar hala onları yaptırımların ismiyle yaşıyor. Veysi Paşa Mahallesi adını Üveys Paşa Camii (1568-9), Ramazan Paşa Mahallesi Ramazan Paşa Camii (1901-7 yılları arası), Hasan Efendi Mahallesi Eski Yeni Camii (Hasan Çelebi Camii)'den almaktadır.

Aydın'da Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlıların giderken çıkardıkları yangından dolayı geleneksel Türk evlerinden bir örnek kalmasa da Cumhuriyet'in ilanının ardından Atatürk'ün sayesinde Macaristan; Rusya ve Avusturya'dan gelen mimarlar, yapı ustaları ve şehir plancılarının çabalarıyla Orta Avrupa Mimarisi tarzında

evlerle tanışan Aydın, bu evlerin pek çoğunu günümüze taşıyabilmiştir. Nazilli’de Rus ustalarının, Söke ve çevresinde ise Avusturya ustalarının yaptığı evlerin yanı sıra gerek ilçe, gerekse şehir merkezinde Macar ustalarının inşa ettiği evler yoğunlukta bulunmaktadır. Merkezde Macar ustalarının inşa ettiği evlere en görkemli örnek, Veysi Paşa Mahallesi’ndeki Eyüp Şahin Konağı’dır. 1934 yılında inşa edilen konak, büyüklüğü, mimari ve süsleme uygulamaları ile günümüze kadar korunarak gelmiş önemli bir yapıdır.⁹¹

3.3.2. AYDIN İLİ MÜZELERİ

Aydın müzeleriyle de turizm açısından çok büyük bir potansiyele sahiptir. Kültür ve tarih turizmi açısından çok önemli olan bu müzeler, dünyanın dört bir yanından gelen turistlere zengin bir çeşitlilik sunmaktadır.

3.3.2.1. Afrodisias Müzesi

Afrodisias Müzesi, Afrodisias Antik Kenti kazılarında ortaya çıkartılan eserlerin sergilendiği ve Müze ile Ören yerinin iç içe olduğu ender müzelerdendir. Küçük eserler salonunda, ören yeri sahası içindeki Akropol Tepe ve Pekmez Tepe höyüklerinde yapılan kazılardan çıkartılan Kalkolitik Dönem, Bronz Çağı erken, orta ve geç dönemlerini kapsayan Prehistorik eserler sergilenmektedir. Ayrıca bu höyüklerden ve Afrodit Tapınağı çevresinden çıkarılan Lidya seramikleri, Arkaik, Klasik, Helenistik dönem eserleri ile ören yerinde yapılan kazılarda ele geçen Roma, Bizans ve Erken İslami devir eserleri sergilenmektedir. Afrodisias Müzesi teşhir ettiği heykeltıraşlık eserleri yönünden oldukça zengindir. Bu yönüyle önemli bir arkeoloji müzesidir. Baba Dağı yamaçlarından çıkartılan beyaz, mavi-gri mermerlerden Afrodisias’lı heykeltıraşların yaptığı bu eserlerle her salonda Afrodisias heykeltıraşlığının ayrı bir yönü teşhir edilmiştir. Bu salonlar; İmparatorluk Salonu, Melpomene Salonu, Odeon Salonu, Camekanlı Teşhir Galerisi, Camekanlar, Penthesilia Salonu ve kente adını veren Tanrıça Aphrodite Salonu, ayrıca iç bahçe ve avluda kentte çıkan lahitler teşhir edilmektedir.

Müze eser koleksiyonunun en önemli bölümünü M.Ö. 1. yüzyılda Geç Helenistik Dönem’de faaliyete başlayıp, M.S. 5. yüzyıl Erken Bizans dönemine kadar

⁹¹ Gürcün, Dilek. 2010 Ocak, ADÜ HABER Sayı 76. ‘Aydın tarihi ve kültürel değerleriyle turizme göz kırıyor’ s. 12-13

varlığını sürdüren Afrodisias Heykeltıraşlık Okulu'nun ürettiği çok sayıdaki heykel ve kabartmaları ile muhtelif tipte lahitleri oluşturmaktadır.

3.3.2.2. Aydın Müzesi

Aydın Müzesi'nin çekirdeğini Halkevi Müzesi'nin eserleri teşkil etmiştir. Bugün, özellikle etnografya bölümündeki yöreye özgü etnografik, Arkeoloji seksiyonundaki Tralleis kökenli pişmiş toprak eserleri ve ayrıca Müzenin sorumluluk alanında bulunan sikke defineleriyle haklı bir övünç kaynağıdır. Özellikle Roma devrinde yapılmış olan Roma İmparatorları gümüş sikke koleksiyonu olan Kızıldere Definesi, her müzenin sahip olmak isteyip de sahip olamadığı bir definedir. Kızıldere Definesi (M.S.40-270) yılları arasında görev yapan 29 imparator ve 9 imparatoriçeden oluşmaktadır.

Aydın Müzesi bugün 40 bine yakın envanterlik esere sahiptir. Geniş bir bahçe içerisinde yer alan müze binasında Aydın İl sınırları içerisinde yer alan Tralleis, Magnesia, Alinda, Alabanda, Nysa, Amyzon, Piginda, Harpasa, Myus, Pygela, Orthosia, Mastaura vb. antik kentlerden gelen çeşitli dönemlere ait taş eserler sergilenmektedir. Bu eserler, heykeller, lahitler, sütun ve sütun başlıkları, altınlar, mezar stelleri, İslâmi mezar taşları, mil taşları, yazıtlı ve kabartmalı stellerle çeşitli mimari parçalar sayılabilir.

Müze Arkeoloji, Nümizmatik (Sikke) ve Etnografya bölümlerinden oluşturulmuştur. Arkeolojik Eserler Bölümü; eserler kronolojik bir sıraya göre sergilenmektedir. Prehistorik dönem eserlerinin yanı sıra, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı döneminin en güzel örneklerini görmek mümkündür. Bunlar, el baltaları, kesici ve delici aletler, idoller, ağırşaklar, pişmiş toprak seramik örnekleri, kandiller, mask ve heykelcikler, cam objeler, altın, gümüş ve bronzdan yapılmış takılar, tıp aletleri, makyaj malzemeleri ve silahlardır. Hellenistik Dönem Tralleis heykeltıraşlığının en güzel örneklerinden bazıları: Athena büstü, Nike heykeli, Satyr heykeli, çeşitli heykel ve kabartmalar arkeoloji salonlarını süsler. Tralleis nekropolünde yapılan kurtarma kazılarında elde edilen çok sayıda terrakota, kandil, unguentarium ve oyuncak figürinler özel bir koleksiyon oluşturmaktadır. Nümizmatik (Sikke) Eserler

Bölümü Grek, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi çeşitli dönemlere ait altın, gümüş, bakır ve bronz sikkeler sergilenmektedir.

Etnografik Eserler Bölümü, bölgenin zengin halk sanat ürünlerinin sergilendiği bölümdür. Halı, kilim, cicim, sumak gibi dokuma örnekleri, efe kıyafetleri, sırmalı simli kadın kıyafetleri, oyali yazmalar, tepelik, kemer, kolye, bilezik, küpe ve yüzük gibi gümüş takılar, hamam takımları, el yazması Kuran ve kitaplar, sigara ağızlıkları, kalyenler, tas, lenger, sahan, ibrik, sefer taşı, kazan ve sini gibi bakır mutfak kapları, dibek, kahve değirmeni, kahve soğutacağı, takunya gibi ahşap eserler, kılıç, kama, çakmaklı tüfek, tabanca gibi silahlar sergilenmektedir.

3.3.2.3. Kuvayi Milliye Müzesi

Kuvayi Milliye Müzesi, Sultan Abdülhamid Han tarafından 1906-1909 yıllarında yaptırılmış, daha sonra 1919-1979 yılları arasında Çine Askerlik Şubesi olarak hizmet vermiş ve Kuvayı Milliye Müzesi olarak restore edilerek hizmete açılmıştır. Kurtuluş Savaşı öncesi Aydın'da savaşa katılmak için Muğla'dan Çine'ye gelen vatandaşların da toplanma merkezi olarak bilinen Çine Askerlik Şubesinde, Güney Cephesinin Yunan işgalinden kurtuluşunun planları yapılmıştır. 27 Haziran 2006 da Çine Belediyesi tarafından restorasyonu başlayan ve 6 Haziran 2008 tarihinde tamamlanan Kuvayı Milliye Müzesi'nin içinde Yörük Ali Efe ve Albay Şefik Aker'in heykelleri bulunmaktadır. Çine Kuva-yı Milliye Müzesi'nde Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-yı Milliye güçlerini anlatan eserlerin yanı sıra etnografik ve arkeolojik eserler de sergilenmektedir.

3.3.2.4. Karacasu Etnoğrafya Müzesi

Karacasu Etnoğrafya Müzesi, Karacasu İlçe Merkezinde Tavas Yolu üzerindedir. Afrodisias Müzesi Müdürlüğüne bağlı olarak 2007'de ziyarete açılan müzede ilçenin geçmişten günümüze seramik, sıcak demir, deri ve diğer el sanatları ile ilgili etnografik eserleri sergilenmektedir. Mankenlerle canlandırma yapılarak sergilenen eserler arasında kendisini kültürel bir hazinenin içinde bulmak isteyenlerin mutlaka ziyaret etmesi gereken yerler arasındadır.

3.3.2.5. Milet Müzesi

Milet Müzesi, Aydın İli, Didim İlçesi, Balat köyü'nün hemen kuzey yakınında yer alan antik Miletos kentinden adını almaktadır. Müze, Aydın Müzesi'ne bağlı olarak 1965 yılında Milet Ören yeri üzerindeki Balat İlkokulu'nda depo olarak açılmıştır. 1967 yılında İlkokulun yıkılarak yerine şimdiki müze binası inşa edilmiştir. Müze 1973 yılında ziyarete açılmıştır. Müze 1965–1973 yılları arasında Aydın Müzesi bünyesinde depo-memurluk statüsünde görev yapmıştır. 1973 yılında Müdürlük statüsüne yükseltilmiştir. Mevcut müze binasının statik sorunları nedeniyle tehlike arz etmesi nedeniyle 2000 yılı Kasım ayında ziyarete kapatılmıştır. Yeni müze binası yapma arayışına girilmiş 2007 Eylül ayında yine aynı yerde yeni binanın temeli atılarak inşaata başlanmış, 2008 yılında bitirilerek geçici kabulü yapılmıştır. Eserlerin teşhir tanzimiyle ilgili proje İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nce hazırlanmış ve Bakanlıkça onaylanmıştır. Teşhir ve tanzim projesi tamamlandıktan sonra müze ziyarete açılacaktır. Didim ve Söke İlçeleri Milet Müzesi'nin sorumluluk alanındadır. Müze koleksiyonunda yaklaşık olarak 7300 arkeolojik, 93 etnografik, 13.000'e yakın sikke olmak üzere toplam 20.000 üstünde envantere kayıtlı eser vardır. Koleksiyondaki eserlerin büyük kısmı Milet, Didim ve Priene ören yerlerinden ve buralarda yapılmakta olan kazılardan gelmiştir. Müzenin en önemli buluntu grubunu Arkaik Dönem eserleri oluşturmaktadır. Antik Milet kentinin önemli bir Arkaik yerleşimi bulunması nedeniyle özellikle son yılların kazılarında ortaya çıkan Arkaik Dönem eserleri bilim dünyasında ses getirecek derecedir.

3.3.2.6. Yörük Ali Efe Müzesi

Milli Kahraman Yörük Ali Efe'nin İzmir'den dönüşünden ölümüne kadar yaşadığı Yenipazar ilçe merkezindeki evi 1980'li yıllarda çıkan yangında tamamen yanmıştır. 1995 yılında Aydın Valiliğince Kültür Bakanlığına yapılan öneri kabul görmüş, Yörük Ali Efe'nin mirasçıları evin müze yapılması koşulu ile evi Kültür Bakanlığına bağışlamışlardır. Tahsis işlemleri 1999 yılında tamamlanmıştır. Evin aslına uygun restorasyonu ve bahçe tanzim çalışmaları sonucu teşhire hazır hale getirilmiştir. Bunun üzerine teşhir çalışmalarına başlanmıştır. Yörük Ali Efe'nin kullandığı şahsi eşyaları varisleri tarafından müzeye bağışlanmıştır. Aydın Müzesi Etnografya seksiyonundan devredilen eserlerin yanı sıra, Aydın Müzesi Kıymet Takdir

Komisyonu'nca piyasadan alınan ve vatandaşların bağışladığı malzemelerle yapılan teşhir çalışmaları kısa sürede tamamlanmıştır. Yörük Ali Efe'nin Muslukuyu Mezarlığı'ndaki mezarı Bakanlar Kurulu'nun 29.08.2000 tarih ve 2000/1252 sayılı kararı ile müze bahçesindeki yerine taşınmıştır. Yörük Ali Evi Müzesi Aydın Müzesi Müdürlüğü bağlı bir birim olarak, 8 Haziran 2001 tarihinde ziyarete açılmıştır.⁹²

3.3.3 Aydın'ın Tarihi Camileri

Aydın'da pek çok tarihi camisi vardır. Bu camiler günümüze kadar korunarak gelmiş ve pek çoğunda hala ibadet yapılmaktadır.

- **Üveys Paşa Camii:** Mısır Beylerbeyi Üveys Paşa tarafından 1568'de yaptırılmıştır. Avlu içerisinde kare planlı tek kubbeli küçük bir camidir. 1899 depreminde yıkılan cami, tekrar yaptırılmıştır. Yunan işgalinde yanan cami, 1948 yılında Vakıflar Müdürlüğüne tamir ettirilmiştir.

- **Hasan Çelebi Camii (Eski-Yeni Camii):** Mısır Beylerbeyi Üveys Paşanın kardeşi Hasan Çelebi, 1585'te yaptırmıştır. 1899 depreminde minaresi, Yunan işgalinde ise cami harab olmuştur. Daha sonra yapılan tamirat üzerine, Eski-Yeni Camii diye anılmaya başlanmıştır. Mermerden yapılmış minber mihrabı çok güzeldir.

- **Ramazan Paşa Camii:** Beylerbeyi Ramazan Paşa tarafından 1594'de yaptırılmıştır. 1899 depreminde minare, mihrab ve minberi yıkılmıştır. 1901'de Sökeli Halil Paşa ilk şekliinden değişik olarak tekrar yaptırmıştır. Yunan işgali sırasında direniş toplantısının burada yapılmış olması yüzünden Milli Mücadele tarihinde önemli yeri olan cami, işal sırasında büyük zarar görmüştür. Cami kare planlı olup, kesme taştan yapılmıştır. Kubbe kasnağındaki yuvarlak pencereler barok kıvrımlarla çevrelenmiştir. Ahşap giriş kapısı, oyma işleri ile bezenmiştir. Yapının üzeri büyük bir kubbe ile örtülmüştür. İçerisini barok üslubu anımsatan on uzun pencere ve su damlacığı şeklindeki küçük pencereler aydınlatmaktadır.

⁹² <http://www.aydinturizm.gov.tr/> Erişim Tarihi: 06.05.2010

- **İlyas Bey Camii:** Söke'nin Balat Köyü yakınındadır. 1404'de Mentешеoğulları'ndan İlyas Bey tarafından yaptırılmıştır. Beylikler dönemi mimari özelliklerini üzerinde toplaması yüzünden önemlidir. Cuma Camisi ismiyle tanınan bu caminin yapımında Miletos antik kentinin mermer blok taşlarından yararlanılmıştır. Bu yüzden de caminin içerisi ve dışı düzgün mermer bloklarla kaplanmıştır. Kare planlı caminin kuzeydeki mermer, taş işçiliği yönünden önemli sivri kemerli kapısı üzerinde h. 806 (1403) tarihli üç satırlı yazıtı bulunmaktadır.

- **Ahmed Paşa Camii (Ağaçarası Camii):** Ahmed Şemsi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türk barok mimarisinin önemli örneklerinden olan cami, Yunan işgali sırasında tahrip edilmiştir. 1950'den sonra Vakıflar Genel Müdürlüğüne tamir ettirilmiştir. Medrese kısmı 1954'te Vakıf Öğrenci Yurdu yapılmıştır.

- **Nasuh Paşa Külliyesi:** Aydınli Nasuh Paşa tarafından 1708'de yaptırılmıştır. Medrese, küçük bir mescit ile han ve hamamdan meydana gelmiştir.

- **Cihanzade Mustafa Bey Camii (Çarşı Camii):** Koçarlı'da bulunmaktadır. 18. asır ortalarında Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır. Mermer minberi barok motiflerle süslüdür.⁹³

3.3.4. Aydın'da termal turizm

Aydın termal turizm açısından da turizm sektörüne zengin kaynaklar sunmaktadır.

- **Aydın Kaplıcası,** şehrin doğusunda ve favori piknik yerlerindedir. Aydın Kaplıcası 34°C sıcaklığındadır. Kentin önemli dinlenme yeridir. İki kapalı, biri açık üç yüzme havuzu vardır. Sular, kalsiyum sülfatlıdır. Belediye tarafından işletilen kaplıca, sinirlilik, dimağ yorgunluğu, nekahet hallerinde faydalıdır.⁹⁴

⁹³Bostan, Aziz., Kelleci Ürüt, Serap. age. s: 162-164.

⁹⁴The Valley of Civilizations Büyük Menderes. 'Thermal and therapeutic Springs'. s. 13

- Aydın'daki diğer bir kaplıca ise şehrin batısındaki İmamköy ilçesindeki **İmamköy Kaplıcası**'dır. Sıcaklığı 36°C olan kaplıca, İmamköy'e 5 km uzaktadır. Su, kubbeli bir mağaradan kaynamaktadır. Lezzeti hoş değilse de içildiğinde mülayimlik vermektedir. Bağırsakların iyi işlemlerini sağlar. Nevralji ve sinirlerin dinlendirilmesinde banyosu iyi gelmektedir.

- Bir diğer kaplıca **Alangüllü (Elengüllü) Uzgur Kaplıcası**'dır. Aydın İli, Germencik İlçesine 9 km, Aydın İl Merkezine 60 km mesafede bulunan bu kaplıca alanı Büyük Menderes Havzası içerisinde Aydın Dağlarının uzantısı olan Gümüş dağı eteklerinde ormanlık bir alan içerisinde yer almaktadır. Kaplıca alanına Aydın-İzmir otoyolunun Germencik çıkışından 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. Adnan Menderes Havaalanı'na 80 km uzaklıktadır. Germencik' ten kaplıca alanına her saat ücretsiz servis düzenlenmektedir. • Bir diğer kaplıca olan **Germencik Çamur Kaplıcası**'nın sıcaklığı 65°C'dir. İyotlu kaynak, Germencik ilçesi'nin 10 km. kuzeyinde Çamköy yakınındadır. Sert killi zeminden gelen sular, birçok yerde çamur oluşturur. Bu çamur ağırlı hastalıklara iyi gelir. İki umumi havuzu, altı sıra banyosu, oteli vardır. Romatizma, nevralsi, karaciğer, safrakesesi ve kadın hastalıklarına şifadır.

- Yine Germencik'te **Germencik Gümüş Kaplıcası** bulunmaktadır. Sıcaklığı 40-41 °C'dir. Germencik, Ortaklar köyü yakınındadır. Gümüşdağı eteklerinden, yer yer granit kayaları arasından kaynayan sıcak sular, birleşerek bir dere halinde akar. Banyo için suların bekletilmesine ve soğuk su ilavesine gerek yoktur. Karaciğer, safrakesesi, kadın hastalıklarına ve deri hastalıklarına iyi gelir.

- **Kızıl Ilıca** Germencik'teki diğer bir termal kaynaktır. Germencik, Abdurrahman Köyü'ndedir. Kaynak devamlı köpürür. Deri hastalıklarına iyi gelir.

- **Güzelçamlı İçmesi**'nin sıcaklığı 19°C'dir. Kuşadası ilçesinin güneyindedir. Kayaların dibinden çıkan şifalı bir sudur. Midenin, bağırsakların çalışmasını düzenler. Yatıştırıcı bir etkisi vardır. Aydın İli, Buharkent İlçesi sınırları içerisinde Aydın-Denizli karayolu üzerinde yer almakta olup en yakın yerleşim yeri olan Kızıldere Köyüne 5 km mesafededir. Aydın Merkez İlçeye 86 km mesafede bulunan kaplıca alanına ulaşım, Aydın-Denizli karayolu ile sağlanmaktadır. Kaplıca sularının, romatizmal hastalıklar kronik bel ağrıları, kireçlenme, intihaplarına olmayan eklem hastalıkları, sebebi belli olmayan yumuşak doku hastalıklarında ortopedik operasyonlar beyin ve sinir cerrahisi sonrası uzun süreli hareketsiz kalma durumlarında mobilizasyon çalışmalarında, beyin

rahatsızlıklarında sinir sistemi gibi hastalıkların tedavisinde stres bozukluğu ve spor yaralanmalarına karşı tamamlayıcı tedavisinde olumlu etkileri görülmektedir.

- **Kuşadası Kaplıcası**, Aydın İli, Kuşadası İlçesi, Davutlar Beldesi şehir merkezinde bulunmaktadır. Aydın İl Merkezine 70 km, Kuşadası' na 17 km, İzmir' e ise 120 km uzaklıkta bulunan kaplıca alanı yakın çevresinde yer alan Efes, Meryem Ana, Priene, Milet gibi tarihi ören yerleri ile Dilek Yarımadası Mili Parkı, Bafa Gölü, Şirince Köyü gibi doğal güzelliklere gününbirlik mesafede bulunmaktadır. Davutlar Beldesine ve kaplıca tesislerine karayolu ile ulaşım imkanları çok geniş ve elverişli olmakla beraber Muğla Dalaman Havaalanı, İzmir Adnan Menderes ve Çiğli Havaalanlarına 1-1,5 saat mesafede olması sebebiyle havayoluyla ulaşım elverişlidir. Ayrıca yat ve yolcu gemisi trafiği yönünden önemli bir hudut kapısı olma niteliğini taşımakta olan 17 km mesafede ki Kuşadası Limanı ile deniz yolu ulaşımı sağlanmaktadır. Kuşadası limanı yaklaşık 650 yat kapasiteli yat limanı ile turist gemilerinin yanaştığı iki adet iskelesi ile hizmet vermekte olup yat limanından Yunan Adası olan Sisam (Samos)'a bahar ve yaz aylarında her gün yolcu seferleri yapıp, kış aylarında bu seferler charter olarak devam etmektedir.

- **Sazlıkköy Kükürtlü Kaplıcası**'nın sıcaklığı 33,5°C'dir. Söke ilçesine 9 km uzakta, Söke-Ortaklar yolu üzerindedir. Granit kayaların kapladığı bir düzlükte kaynar. Suları oldukça boldur. Kükürt kokusu uzaklardan duyulur. Ayrıca serbest CO2 gazının bulunuşu, sıcaklığın 33,5 derece oluşu, bu kaplıcaya üstün değer kazandırır. Kalp romatizmasına, romatizmalılara çok fayda sağlar.

- **Ortakçı Kaplıcası**'nın sıcaklığı 50°C'dir. Nazilli-Burhaniye yolu üzerinde, Ortakçı köyü yanındadır. İki kaynaktan biri ortakçı hamamına gider. Öteki banyolara giden suyun sıcaklığı ise 74°C'dir. Kaplıcanın suları, karaciğer ve safra kesesine iyi gelir. Ayrıca böbrek taşlarının oluşmasını önler.⁹⁵

3.3.5. Aydın'da Turizme Ürün Olarak Sunulabilecek Mağaralar

Aydın'da Kuşadası ve Karacasu'da iki mağara bulunmaktadır. Bu mağaralardan Arslan Mağarası Kuşadası'nın Kirazlı Köyünün 15 km doğusundadır. Sırtlani Mağarası Karacasu ilçesine bağlı Cumaarası köyünden 45 dakikalık yürüme uzaklığındadır.

⁹⁵ <http://www.kaplica.biz/aydin.htm> Erişim: 06.05.2010

Mağara 348 km uzunluğunda ve 32 metre derinliğindedir. Antik kent Afrodisias'a da 10 km uzaklıktadır.⁹⁶

3.3.6. Aydın'ın Yaylaları

Aydın'ın yaylı turizmine ürün olarak sunulabilecek yayları vardır. Bunlar: Aydın'a 22 km mesafedeki Paşa Yaylası, Karacasu'daki Kahvederesi Yaylası, Nacıpınar Yaylası, Bozdoğan'daki Bulgurlu Yaylası, Kuyucak'taki Sarıcaova ve Ömür Yaylaları, Çine'deki Madran Yaylası, Korumaz Yaylası ve Kavşit Yaylası'dır.⁹⁷

3.3.7. Aydın'da Turizme Konu Olacak Önemli Gün ve Festivaller

Aydın'ın düşman işgalinden kurtuluşu 7 Eylül tarihidir. Aydın'ın en büyük ilçesi olan Nazilli 5 Eylül, Söke 6 Eylül tarihleri çeşitli tören ve etkinliklerle kutlanır. Aydın'ın Sultanhisar ilçesinde Nisan ayında kültür ve sanat festivali düzenlenir. Yine Germencik ilçesinde Eylül ayında incir festivali düzenlenir. Mayıs ayında ise Umurlu'da erik festivali düzenlenir. Afrodisias kültür ve sanat festivali ise Karacasu'da Mayıs ayı içerisinde düzenlenir. Ağustos ve Eylül ayı arasında düzenlenen Kuşadası altın güvercin şarkı yarışması yine ilgi çeken etkinliklerdendir.⁹⁸

Aydın'da geleneksel olarak düzenlenen bir diğer etkinlik deve güreşleridir. Aydın'ın Ortaklar, Germencik, İncirliova, Bozdoğan, Çine, Nazilli, Kuyucak, Yenipazar, Köşk, Işıklı, Atça ilçelerinde düzenlenen deve güreşleri tüm yıla yayılmıştır.⁹⁹

3.3.8. Aydın'da Geleneksel Turizmin Merkezleri: Kuşadası ve Didim

Aydın, güneş, kum, deniz olarak da adlandırılan geleneksel turizm pastasından Kuşadası ve Didim ilçeleri aracılığıyla pay almaktadır. Türkiye'de geleneksel turizme ilk açılan ilçe olan Kuşadası bugün hala Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden biridir.

⁹⁶ <http://www.aydinvakfi.org.tr/index.php?option=com.content&task=view&id=51&Itemid> Erişim: 05.01.2011

⁹⁷ <http://www.pozitifgazete.com/aydin-ili-tanitimi-no-09.html> Erişim: 05.01.2011

⁹⁸ The Valley of Civilizations Büyük Menderes. A.g.e. S.13

⁹⁹ Deve Güreşi Sevenler Birliği. <http://www.deveguresisevenler.com/deve-guresi-takvimi.html> Erişim: 03.01.2011

3.3.8.1. Kuşadası

Kuşadası koydaki küçük bir adacık olan Güvercinada'dan ismini alır. Kuşadası'nda ilk yerleşimin ne zaman olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte çok eskilere uzandığı açıktır. Doğal limanı ile önemli ticaret merkezi olan Kuşadası, 1071'de Selçuklu, 1413'te ise Osmanlı yönetimine geçmiştir. Kuşadası, Anadolu ve Orta Asya'dan geçip Çin'e uzanan İpek Yolu üzerinden getirilen tarım ürünleri için bir ticari merkez olarak kullanılmıştır. Kuşadası Türkiye'de turizmin ilk göz ağrısı olarak bilinen deniz, güneş, kum üçlüsüyle adlandırılan geleneksel turizmin ilk canlandığı turizm beldesidir. Merkezinde de denize girme imkânı sunan pek çok plajı olan Kuşadası, Akdeniz'de dolaşan birçok 'cruise' gemisinin de başlıca uğrak yeridir. Mücevherden giysiye her türlü ürünün satışa sunulduğu Kuşadası, her zaman hareketli ve canlı bir çarşı yeridir. Hareketli barları, restoranları, eğlence yerleriyle Kuşadası, Efes'e yakınlığıyla da önemli bir turizm merkezidir.¹⁰⁰

Kuşadası'nda, çok eski yerleşimden günümüze çok fazla tarihi yapı ulaşmasa da küçük izlere rastlamak mümkündür. Pygela kalıntıları, Roma dönemi su kemerleri ve Osmanlı su kemerleri bunlar arasındadır. Yine Davutlar yakınındaki Kadıkalesi denilen yerde Venediklilerden kalan kale, onun 2 km güneydoğu yönünde ise antik Anaia kenti vardır. Efes yolu üzerindeki orman kampı alanında kalan Tümülüs Helenistik döneme aittir. Kentin merkezindeki Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı 1618'de yapılmıştır. Mehmet Paşa'nın 1618'de yaptırdığı Kaleiçi Camisi de kentin eski eserleri arasındadır. Kent batı yönünde Pamucak-Özdere'ye, doğu yönünde Davutlar-Güzelçamlı yönüne doğru uzanır. Doğu yönünde ise Dilek Yarımadası Milli Parkı bulunmaktadır. Kuşadası birçok turizm merkezi gibi hızlı ve plansız yapılaşmadan nasibini almakla beraber sahil şeridi tümüyle korunabilmiştir. Bu nedenle hemen her yeri plajdır. Kent dışında Kadınlar Plajı'nda denize girilebilmektedir. Eski adıyla Kadınlar Denizi yol boyunca palmyelerin sıralandığı upuzun açık kumsalıyla Kuşadası'nın en popüler plajıdır. Plaj çevresinde çok sayıda tesis turizme hizmet etmektedir. Kuşadası çevresinde güney yönünde Güzelçamlı, Küçük ve Büyük Kalamaki gözde plajlardır. Burada deniz kumundan çıkan kaynak suyu ve köklerinin yarısı denizde olan ulu çınar ağacı görülmeye değer bir doğal anıttır. Daha ilerideki Odun İskelesi ve İlyas Ağa Plajlarına

¹⁰⁰ Kuşadası, 2006. Ekin Grubu. Seçil Ofset. S. 8-9.

ancak denizden ulaşılabilmektedir. Kuzey yönünde ise Pamucak Plajları bulunur. Körfez'in güney ucunda, Doğan Bey Burnu'nun doğusundaki liman Sünger Burnu'na uzanır. Limanın kuzeyindeki Kısık Yarımadası'ndaki tepede Ionia kentlerinden Lebedos'un kalıntıları bulunmaktadır. Davutlar ve Güzelçamlı'yı geçtikten sonra bölgenin en güzel doğal alanına ulaşılır. 1966'da milli park ilan edilen Dilek Yarımadası'nda çeşitli koylar bulunmaktadır. Priene'den çıkıp Miletos için anayola dönmeden önce Doğanbeyli köyü üzerinden Karine'ye ulaşmak mümkündür. Ege'ye boğazlarla bağlı gölün uç noktasında Karakol burnu çerçevesinde Karine antik kent kalıntıları bulunmaktadır.¹⁰¹

3.3.8.2. Didim ve Çevresi

Yenihisar (Didim) antik Didyma kentinin bulunduğu ören yerinin sahil kesiminde gelişmiştir. Altınkum denilen uzun ve geniş kumsalı, sığ deniziyle iç ve dış turizmin ilgi gösterdiği tatil merkezlerinden birisidir. Didim'e 15 km mesafedeki Akbük sonradan gelişen tatil merkezidir. Koy özellikle deniz sporları için uygundur. Beş yıldızlıdan pansiyona kadar her nitelikte otel bulunan Akbük plajıyla da dikkat çekmektedir. Didim'de tatil sadece deniz, güneş, kumdan ibaret değildir. Çevrede büyük bir tarihi zenginlik vardır. Akbük'e 9 km uzaklıktaki Kazıklı köyü yakınlarında Teikhiousa, çevredeki antik yerleşimlerin en küçük olanıdır. Bugüne çok fazla kalıntı ulaşmamıştır. Antik çağın dört büyük kenti Priene, Didyma, Miletos ve Magnesia, Ortaklar-Söke-Didim yolu üzerinde sıralanmıştır. Söke Ovası 2000 yıl kadar önce denizde ve burada büyük bir körfez vardı. Büyük Menderes ırmağının getirdiği alüvyonlar körfezi doldurdu ve ova haline getirmiştir. Bugünkü Bafa Gölü denizden bir parça olarak orada kalmıştır. Göldeki adalarda manastırlar, kiliseler kurulmuştur. Bunlardan en eskisi 'Yediler Manastırı'dır. Antik Heraklia kentine gölün Bodrum yönündeki bitiminden ulaşılmaktadır. Helen standartlarında inşa edilen Heraklia, kent savunması, duvar teknikleri sağlam kuleleri ile dikkat çekicidir. İlkokulun bulunduğu düzlem Helenistik agoradır. Bir kaya üstünde yer alan Athena Tapınağı mermer yazıtından kolaylıkla teşhis edilmiştir. Agoranın doğusundaki bir ev avlusunda yer alan bouleuterion, göl kıyısına inerken görülen kaba saba bir yapı olan Endymion Sunağı ve

¹⁰¹ Gezi Türkiye Tatil Rehberi, 2007. Ekin Grubu. Seçil Ofset. S: 294-297.

yukarı yamaçlardaki tiyatro, kentlin zeytin ağaçları ve gnays kayalıkları arasına saçılmış önemli yapılarıdır. Heraklia'nın bilinen tarihi MÖ 7. yy'a kadar uzanmaktadır. Helenistik ve Roma dönemlerinde parlayan kent deniz ticaretiyle zenginleşmiştir. Bizans döneminde de piskoposluk merkezi olarak kullanılmıştır. Endymion Kutsal Alanı Hıristiyanlık döneminde de kutsal sayılmıştır.¹⁰²

3.4. AYDIN İLİ TURİZM POTANSİYELİ

Aydın taşıdığı turizm potansiyeline rağmen hiçbir zaman hak ettiği oranda turist çekememiştir. Sadece turizmin ilk yeşerdiği yerlerden biri olan Kuşadası nedeniyle turist çeken Aydın, turizm pastasından sadece bu turizm ilçesi ile pay almıştır. Bu nedenle bazı kaynaklarda Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin başlıca turistik merkezlere göre dağılımı istatistiklerinde Aydın yerine Kuşadası geçebilmektedir.

3.4.1. Aydın İlinin Gelen Ziyaretçi Sayısına Göre Mevcut Durumu

Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin başlıca turist merkezlerine göre dağılımının 2005 sonrası rakamlarına bakıldığı zaman Aydın'ın Türkiye'nin en çok turist çeken ilk 5 turizm merkezi arasında olduğu görülmektedir. 2006 yılında 404.631 turist çeken Aydın, 2007 yılında 509.872 'ye yükselmiş, 2008 yılında ise 594.240 olmuştur. Aydın Türkiye'ye gelen tüm turistlerin 2006 yılında % 2'sini çekerken, 2008 yılında bu oranı sadece % 2,3 çıkarabilmiştir (bk. Tablo 26).

---

¹⁰² Gezi Türkiye Tatil Rehberi. age. s. 300-303.

Tablo 11: Türkiye'ye Gelen Turistlerin Başlıca Turistik Merkezlere Göre Dağılımı

	2006	%	2007	%	2008	%
Antalya	6.011.183	30,3	7.291.734	31,2	8.564.595	32,5
İstanbul	5.346.681	27,0	6.453.598	27,7	7.050.748	26,8
Muğla	2.345.485	11,8	2.571.920	11,0	2.876.201	10,9
İzmir	776.689	3,9	966.693	4,1	1.034.064	3,9
Aydın	404.631	2,0	509.872	2,2	594.240	2,3
Diğer	4.935.164	24,9	5.547.094	23,8	6.216.829	23,6
TOPLAM	19.819.833	100,0	23.340.911	100,0	26.336.677	100,0

Kaynak: Turizm Yatırımcıları Derneği (<http://www.tyd.org.tr>)

Aydın Türkiye'ye 2008 yılında gelen turistlerin sadece yüzde 2,3'ünü çekmiştir ve bu oran Aydın'ın taşıdığı büyük turizm potansiyelinin çok aşağısında bir rakamdır. Güneş-deniz-kum üçlüsünü pazara sunan Antalya, Türkiye turizm pazarının yüzde 32,5'ini elinde tutmaktadır. İstanbul kültür turizmi avantajını kullanarak pazarın yüzde 26,8'ini elinde tutmayı başarmıştır. Muğla ili Bodrum, Marmaris gibi ilçelerinin etkisiyle turizm pastasından % 10,9'unu almayı başarmıştır. İzmir ise turizm pazarından sadece 3,9 pay alarak turizmde şanssız iller arasındaki yerini almıştır. Türkiye'nin 5 önemli turizm merkezinden biri olmayı başarmış da olsa Aydın tarih, kültür, sağlık, kongre, kurvaziyer ve geleneksel turizm alanında ki büyük potansiyeliyle turizm pastasından daha yüksek oranda pay almayı başaramamıştır.

3.4.2. Aydın İlinin İşletme ve Yatırım Belgeli Tesis Sayısı

Türkiye'de belgeli turizm işletmelerinin başlıca turistik merkezlere göre dağılımına bakıldığında 2008 yılı rakamlarıyla Aydın, Türkiye'deki yatırım belgeli tesis sayısının % 3,5'ine, yatak sayısının ise % 5,9'una sahiptir. İşletme belgeli tesis sayısına bakıldığında ise Aydın Türkiye'nin toplam tesis sayısının % 3,1'ine, yatak sayısının ise % 3,2'sine sahiptir (bk. Tablo 27).

Tablo 12: Bakanlık Belgeli Turizm İşletmelerinin Başlıca Turistik Merkezlere Göre Dağılımı (2008)

	Yatırım Belgeli				İşletme Belgeli			
	Tesis	%	Yatak	%	Tesis	%	Yatak	%
İstanbul	79	10,2	24.987	9,7	363	14,1	60.926	10,7
Antalya	169	21,9	84.553	32,7	643	25,1	261.964	46,2
Muğla	141	18,3	3.361	20,7	372	14,5	80.980	14,3
İzmir	42	5,4	14.568	5,6	133	5,2	26.103	4,6
Aydın	27	3,5	15.295	5,9	80	3,1	18.302	3,2
Diğer	314	40,7	65.473	25,4	975	38,0	119.195	21,0
TOPLAM	772	100,0	258.287	100,00	2.566	100,00	567.470	100,0

KAYNAK: Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesindeki verilerden derlenmiştir.

Antalya sahip olduğu yatırım ve işletme belgeli tesis sayısı ile Türkiye'nin en yüksek yatak kapasitesine sahip turizm merkezidir. Onu Muğla izlemekte, İstanbul ise Türkiye'nin en yüksek oranda turist çeken ikinci turizm merkezi olmakla beraber yatak kapasitesi olarak üçüncü sıradadır. Aydın turist sayısında olduğu gibi yatak kapasitesinde de Türkiye'nin 5. turizm merkezidir.

3.4.3. Aydın İlinin Gelen Ziyaretçi Sayısına Göre Mevcut Durumu

Aydın'a gelen yabancı ziyaretçilerin 2008 yılı profiline bakıldığında Aydın'ın, kültür turizmine olan ilgisiyle dikkat çeken ABD'den en yüksek oranda turist çektiği görülmektedir. Onu İngiltere izlemektedir. İngiliz turistler özellikle Aydın'ın Didim ilçesine ilgi göstermekte hatta birçok İngiliz Aydın'ın bu güzel ilçesine yerleşmeyi tercih etmiştir. Aydın İspanya'dan, Kanada'ya, Yunanistan'dan Fransa'ya kadar pek çok ülkeden turist çekmektedir (bk. Tablo 28).

Tablo 28: Aydın'a 2008 yılında gelen Yabancıların milliyetlerine göre dağılımı (İlk 10)

MİLLİYET	ZİYARETÇİ SAYISI	PAYI (%)
ABD	186.465	31,38
İngiltere	91.960	15,48
İspanya	46.924	7,90
Kanada	41.040	6,91
Yunanistan	30.949	5,21
Fransa	24.489	4,12
Almanya	22.180	3,73
İtalya	21.205	3,57
Avustralya	16.974	2,86
Brezilya	10.159	1,71
Diğer	101.895	17,15
TOPLAM	594.240	100,00

KAYNAK: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır İstatistikleri (2008)

3.4.4. Aydın İlinin Gelen Ziyaretçilerin Ulaşım Yoluna göre Sınıflandırılması

Ege Bölgesi, İstanbul ve Antalya ile birlikte Türk turizminin en önemli üç destinasyonundan biridir. Fakat bu üç turizm merkezi içerisinde İzmir, Muğla ve Aydın'ı içinde barındırmasına rağmen Ege bölgesine gelen turist sayısı Antalya ve İstanbul'un çok gerisindedir. 2010 yılının Ocak-Kasım ayları arasında Antalya'ya yaklaşık 9 milyon turist gelirken bu rakam İstanbul'da 6 milyonu geçmiştir. İzmir, Muğla ve Aydın'a gelen toplam turist sayısı ise aynı dönemde sadece 4.5 milyon olarak gerçekleşmiştir (bk. Tablo 29).

Tablo 29: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Geldikleri Destinasyona Göre Sıralaması (Ocak-Kasım)

	2009	2010	10 / 09 (%) Değişim
Antalya	8 130 845	9.125.179	12,23
İstanbul	6 925 894	6.456.900	-6,77
İzmir	1 023 784	1.127.081	10,09
Muğla	2 810 078	2.968.130	5,62
Kuşadası (Deniz yoluyla)	610.612	527.763	-13,57
Diğer	6.349.758	7.261.248	14,35
TOPLAM	25.850.971	27.466.301	6,25

Kaynak: Turizm Yatırımcıları Derneği (<http://www.tyd.org.tr>)

Yukarıdaki tabloda Aydın'a gelen turistler sadece Kuşadası olarak ele alınmış. Buraya gelen turistler de kurvaziyer turizm ile gelenler dikkate alınmıştır. Bunun nedeni diğer rakamların istatistiklere konu olacak hacme ulaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 32'de de bu görüşü destekler bir istatistik vardır. 2004-2009 yılları arasında Aydın'a giriş yapan ziyaretçi sayısı denizyolu ile giriş olarak gösterilmiş ve bu toplam rakam olarak alınmıştır (bk. Tablo 30)

Tablo 30: 2004-2009 yıllarında Aydın'a giriş yapan yabancı ziyaretçi sayısı (bin kişi)

	Denizyoluyla Giriş Yapan	Toplam Giriş Yapan	Türk Turizmi İçindeki Payı (%)
2004	256	256	1,5
2005	339	339	1,6
2006	405	405	2,0
2007	510	510	2,2
2008	594	594	2,3
2009	615	615	2,3

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesinden alınmıştır.

Kuşadası limanından giriş yapan yabancı ziyaretçi sayısı son yıllarda istikrarlı şekilde artmaktadır. 2004-2009 yılları arasında kurvaziyer gemilerle ilçeye gelen yabancı ziyaretçi sayısı % 140 artmıştır. Ancak bunların çok büyük kısmı günübirlikçi olduğundan konaklama yapmamakta, Efes ve Meryem Ana'yı gezdikten sonra gemiyle yollarına devam etmektedir. Kuşadası'na denizyoluyla gelen yabancılar içinde Amerikalı ve İngiliz turistler ilk iki sırayı almaktadır. Bu ziyaretçilerin harcama eğilimlerinin yüksek olması, çarşı esnafını memnun etmektedir. Diğer yandan, Kuşadası ve Didim'deki tesislerde 2008 verilerine göre 750 bin dolayında yabancı turist konaklama yapmıştır. Bunların çoğu Alman, İngiliz ve Benelux ülkelerindedir ve güneydeki Bodrum ile kuzeydeki Adnan Menderes havalimanlarını kullanarak gelmişlerdir. Muğla gibi Aydın'ın da Rusya ve diğer BDT pazarlarından aldığı pay oldukça zayıftır. Aydın ili Kuşadası ve Didim ile ön plana çıkmaktadır. Kuşadası önemli bir kurvaziyer liman olma özelliğini sürdürse de, turistlerin büyük bölümü günübirlikçidir.¹⁰³

3.4.5. Aydın İlinin Türkiye Turizm Gelirinden Aldığı Pay

Aydın ili ekonomisinde, turizm sektörünün yerine baktığımızda ise Aydın ilinin 80'li yıllardan günümüze Türkiye'nin toplam turizm gelirinden aldığı payın düştüğü görülmektedir. 1980 yılında toplam turizm gelirinden % 12,3 pay alan Aydın'da, 1990 yılında bu oran % 5,2'ye düşmüştür. 2004 yılında %1,3 olan oran, 2008 yılında 1,9 olarak gerçekleşmiştir. Tabloya göre son üç yılda Aydın'ın Türkiye'nin turizm gelirinden aldığı payın değişmemesi de dikkat çekicidir.(bk. Tablo 31).

¹⁰³ TYD Mart 2010. Ege Turizmi.

http://www.turizmuncel.com/content/dosya/ege_turizmi_raporu_mart_2010.doc Erişim: 16.05.2010

Tablo 31: Aydın Turizm Gelirleri ve Toplam Turizm Gelirleri İçindeki Payı

YILLAR	Ortalama Harcama (\$)	Aydın'a gelen turist sayısı	Aydın Turizm Geliri (000)\$	Türkiye'nin Turizm Geliri (000) \$	Aydın'ın toplam turizm gelirindeki payı %
1980	253,6	158.143	40.105	326.654	12,3
1985	566,7	212.032	120.159	1.482.000	8,1
1990	621,3	270.460	168.037	3.225.000	5,2
1995	684,0	274.239	187.579	4.957.000	3,8
2000	764,3	422.571	322.971	7.636.000	4,2
2005	752,0	383.923	288.710	18.153.504	1,6
2006	728,0	404.631	294.571	16.850.947	1,7
2007	679,0	509.872	346.203	18.487.008	1,9
2008	709,0	594.240	421.316	21.950.807	1,9
2009	664,0	615.000	408.360	21.249.337	1,9

KAYNAK: Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi verilerinden düzenlenmiştir.

Aydın iline 1980 yılında 158.143 turist gelmiş, bu rakam 2000 yılında % 167 artış göstermiş ve 422.571'e yükselmiştir. Aynı yıllar arasında turizm gelirindeki artış yaklaşık % 700 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında ise Aydın'da hem turizm geliri hem de turist sayısı düşmüştür. Oysaki 2005 yılında Türkiye turizm geliri çok büyük artış göstermiştir. 2005 yılında Aydın Türkiye turizm gelirinden sadece % 1,6 pay alabilmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise turist sayısı artarken, kişi başına ortalama harcamanın azalması nedeniyle turizm geliri düşmüştür (bk. Tablo 31).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AYDIN İLİNDE TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Aydın ili taşıdığı büyük turizm potansiyeli ile, sadece güneş-deniz-kum turizminden değil antik kentleri ile tarih, kültür ve inanç turizminden, termal kaynakları ve jeotermal merkezi olması nedeni ile sağlık turizminden, yaylaları, mağaraları, ovaları ile doğa turizminden büyük oranlarda turist çekebilecek bir şehirdir.

Çok güzel bir bölgede olan ve çevresindeki illerinde turizm yönünden güçlü olması avantajını da taşıyan Aydın gerek bu illerle gerekse tek başına tur operatörlerinin dikkatini çekebilecek bir şehirdir.

Aydın'ın turizm potansiyelinin büyüklüğü Turizm Bakanlığının “Turizm Stratejisi 2023” Raporunda da görülmektedir. Özellikle sağlık turizminin geliştirilmesine yönelik önerilerde Afrodiasias bölgesine dikkat çekilmiş ve termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak gösterilmiştir. Raporda, Aydın ve Denizli illerini kapsayan yirmiyi aşkın jeotermal kaynak bulunan “Aphrodisya ve Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi” sağlık ve termal turizm çerçevesinde geliştirileceği belirtilmiştir. Raporda ayrıca Aydın'ın da aralarında bulunduğu Güney Ege'deki dört ilin termal turizm master planının hazırlanacağı ve altyapı ile üstyapı yatırımlarının geliştirilmesine yönelik stratejilerin hayata geçirileceği bildirilmiştir. Bu bölgenin geliştirilerek termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesinin sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Aynı raporda Jeotermal kaynakların bulunduğu bölgeler dikkate alınarak etaplamalar şeklinde tüm kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmaların sürdürüleceği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca Aydın'ın da aralarında bulunduğu Kültür ve Turizm Bakanlığınca bugüne kadar ilan edilen termal turizm merkezlerine ilişkin imar planları ve revizyon imar planlama çalışmalarının da tamamlanacağına değinilmiştir. Avrupa'da termal turizm konusunda birinci varış noktası olmasının sağlanacak olduğuna da değinilerek Jeotermal suyun etkin bir şekilde dağıtımını amacıyla belirlenen pilot bölgelerde mahalli idareler birliği ve dağıtım şirketleri kurulması yönünde çalışmalar yapılacağı kaydedilmiştir. Jeotermal

kaynak odaklı ‘Turizm Merkezi’ ve/veya ‘‘Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi’’ ilan edilebilecek alanlar belirlenerek fiziki planlarının tamamlanmasından sonra turizm yatırımcılarına tahsisi kısa bir sürede gerçekleştirileceği de aynı raporda belirtilmiştir. ‘‘Turizm Stratejisi 2023’’de nitelikli ve sürdürülebilir deniz turizmi için Kuşadası limanın da yenileneceği de bildirilmiştir.

Turizm stratejisi 2023 raporunda, Aydın, Muğla ve Antalya ile beraber ele alınarak deniz- kum-güneş’ten oluşan kitle turizmine yönelik tatil turizminin doygunluk noktasına geldiği belirtilmiştir. Buralarda turistleri otelden çıkarıp ikincil harcamayı arttırmak ve mevcut tesislerin 12 ay çalışmasını sağlayacak, kıyı turizmi yanı sıra marka oluşumunu sağlayacak etkinliklerin özendirilerek planlanacağı öngörülmüştür.

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı 2023 Turizm strateji raporunda yazanları hızla hayata geçirirse Aydın, özellikle sağlık turizmi alanında dünyanın en önemli kentlerinden biri olmaya adaydır. Bugüne kadar gerek tarihi ve turistik değerlerin gün yüzüne çıkarılıp korunması, gerek tanıtımının yapılarak turizm sektörünün hizmetine sunulması, gerekse ilde turizm profesyonellerinin örgütlü ve amaca kilitlenmiş bir Şekilde hareket edememesi turizm konusunda ilin hak ettiği yerde olmasını engellemiştir. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 raporuna giren ve devletin alt yapı ve üst yapı yatırımlarını yaparak özellikle sağlık turizmi konusunda Aydın’a yatırım yapılacağını belirlemesi kentin atağa kalkması, işbirliği yaparak turizm hedefine doğru yürümesi için iyi bir zemin olarak düşünülmektedir.

Aydın jeotermal kaynakları, termal zenginlikleri, tarihi ve kültürel değerleriyle büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak bu büyük potansiyeline rağmen dünyada büyük bir hızla yayılan ve gelir düzeyi yüksek turistlerin ilgi gösterdiği sağlık turizmi ile tarih ve kültür turizminden yeterince pay alamamıştır. Şehrin yakınına kadar gelen turistler, gerek Şehir içinde gerekse ilçelerdeki kültürel zenginlikleri görmek için Şehri yeterince ziyaret etmemiş, termal tesislerin yetersizliği, alt yapı ve üstyapı yatırımlarının yetersizliği ve tanıtımının yapılamamış olması Aydın’da turizmin sadece Kuşadası ve Didim’de yapılan deniz-kum-güneş turizmi ile sınırlı kalmasına yol açmıştır. Artık bu gidişe bir dur demek gerekmektedir. Bunu için acil olarak yapılması gereklere ilişkin nerilerimiz Őunlardır:

- Yörede sağlık turizmi, tarih ve kültür turizminin gelişebilmesi için ildeki turizmciler ve turizme yönelik Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) Bölgesel Yürütme Kurullarından olan Kuşadası BYK, Kuşadası Otelciler ve İşletmeciler Birliği (KODER), Kuşadası Profesyonel Turist Rehberleri Derneği (KURED) gibi turizm birlik ve dernekleri ile, ticaret odaları, yerel yönetimler ve şehrin tek üniversitesi olan Adnan Menderes Üniversitesinin bir araya gelerek şehrin turizminin gelişmesi için tur operatörlüğü benzeri bir oluşum oluşturarak şehrin turizminin gelişmesi için neler yapılabileceği, şehri turizm pazarına nasıl sunabileceği, hangi argümanları kullanarak ne tür tanıtım çalışmaları yapabilecekleri üzerine planlama çalışmaları yapmalı ve somut adımların neler olacağı tek tek saptanması uygun olabilir.

- Acilen bir turizm envanteri çıkarılmalıdır. Şehrin turizm değerleri tek tek saptanarak tüm bu ürünlerin pazara sunulması ve etkin bir tanıtımla duyurulması için bir tanıtım firması kurulmalı ya da etkili çalışan ve uluslararası bağlantıları olan bir tanıtım firmasıyla anlaşılmalıdır. Bu tanıtım firmasının Aydın'ın turizm envanterini tam olarak özümseyerek buraların tanıtılması için fotoğraf, video çekimi, afiş, katalog, broşür çalışmalarına başlanması sağlanmalıdır. Bunların ulusal ve uluslararası alanda televizyon programı, kısa film, televizyon dizisi, sinema filmi ve reklâmlarla Aydın'a yönelik ilgi uyandırılması ve bu ilginin canlı tutulması düşünülebilir.

- Aydın'a gelen turist profili gözden geçirilerek hangi pazarların ağırlıklı olduğu ve daha çok hangi turizm türü için geldikleri saptanmalıdır. Gelen turistlerin gelir düzeyi belirlenmelidir. Çok yönlü bir turist profili çıkardıktan sonra, hedeflenen turist profili analizlenmelidir. Gerek mevcut gerekse hedeflenen turist profili için Aydın'ın sunacağı avantajlar ve dezavantajlar tek tek saptanabilir.

- Saptanan tüm turizm değerlerinin bakımı, onarımı, altyapı ve üst yapı yatırımları planlanmalı, bütçelendirilerek, nasıl kaynak yaratılacağı saptanması uygun olabilir.

- Turizm merkezlerine ulaşım yollarının bakımı yapılmalı, kolay ulaşılması sağlanmalıdır. Otantik ulaşım yolları yapılmalı, ulaşım yollarında doğallığı bozmadan turistlerin her türlü ihtiyacına hitap edecek dükkân, çarşı, büfe, tuvalet gibi ilçenin dokusuyla uyumlu yapılar oluşturulmalıdır. Turistik merkezlerde acilen çevre düzenlemesi yapılabilir. Temizliğe, düzene özen gösterilmesi büyük bir gereklilik olarak gözükmektedir.

- Turistik yönden değer taşıyan tüm turistik mekânların girişlerine yönlendirme levhaları konmalı, mevcut levhalar daha ilgi çekici hale getirilerek yenilenmesi uygun olur.

- İldeki mevcut konaklama tesislerini yenilenmeli, yeni yapılacak konaklama tesislerinin planlaması Aydın yöresinin tarihi ve kültürel değerlerini yansıtacak şekilde planlanmalıdır. Özellikle Aydın Merkez’de yapılacak oteller, ilde Cumhuriyet Döneminin önemli mimari eserleri arasında bulunan Macar Evleri de restore edilerek butik otel tarzında turizme sunulabilir. Yeni yapılacak butik oteller de eski Türk Evleri ve Macar Evleri şeklinde tasarlanabilir. Mevcut tesislerin iyi işletilmesi için personele eğitim verilebilir, bu konuda Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu ile koordineli çalışılabilir.

- Alışveriş turizminin dünyada turizmi ayakta tutan en önemli sacayaklarından biri olmasından yola çıkarak, tur operatörü, acenta ve rehberlerin alışveriş turizmine verdiği öncelikten hareket ederek çeşitli alışveriş merkezleri planlanabilir. Bu alışveriş merkezleri Kuşadası’nda yoğunluklu olarak bulunmaktadır. Didim ve çevresinde de bulunan bu tip alışveriş merkezleri Nysa, Afrodiasias gibi önemli turizm merkezlerinin yakınında da planlanmalıdır. Turistlerin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak bu alışveriş merkezlerinde lokantalar da bulunabilir. Bu alışveriş merkezlerinde, rent a car, küçük bankacılık işlemlerinin yapılabileceği banka şubeleri, döviz büroları, tanıtım ofisleri, internet cafelere de yer verilmesi iyi olur.

- Güvenlik konusuna büyük önem verilmesi ve turistlerin her türlü can ve mal kaybının önüne geçecek düzenlemeler hayata geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aydın Türkiye’de suç oranı en yüksek ildir. Özellikle kadınlara yönelik suç oranları bir hayli fazladır. Turizm geliştikçe bu suç oranlarının artacak olması önceden göz önüne alınarak her türlü gelişme güvenlik unsurlarıyla beraber yürütülmesi iyi olabilir. Bugün Türkiye’nin önemli turizm merkezlerinden olan Kuşadası gerek terör, gerek hırsızlık gerekse fuhuş yönünden riskli ilçelerdendir. Bu nedenle gerek Kuşadası ve Didim’de gerekse Aydın’ın turizme açılacak diğer ilçelerinde güvenlik altyapı yatırımlarına öncelik verilmesi uygun olacaktır. Tarihi eserlerin güvenliğine de önem verilmesi gerekmektedir. Bugün kazı çalışmaları sonrası kaderine terk edilen Nysa Antik Kentinde tarihi eserlere yönelik hiçbir güvenlik tedbiri yoktur. Afrodiasias da turizme açılmasına rağmen içeride hiçbir güvenlik önlemi yoktur. Tarihi eserlerin gerek

yıpratılmaması gerekse çalınmaması için acilen önlem alınmasının bir gereklilik olduğu görülmektedir.

- Özellikle turizm merkezlerinin yakınlarındaki alanların hızla yeşillendirilmesi, belediyelerin buradaki yapılaşmalara özel önem göstermesi için gerekli düzenlemelerin yapılması iyi olacaktır. Turizmde en önemli unsurlardan birinin temizlik olması nedeniyle temizliğe özel önem verilmeli, özellikle tarihi mekânlarda çöplerin düzenli toplanması ve buralarda modern tuvaletler yapılması gerekliliğine dikkat çekilmelidir.

- Yörenin zeytini, yağı, inciri, kestanesi gibi ürünleri turizm pazarlanmasında ön plana çıkarılması, otantik alışveriş merkezleri yoluyla turizmin yarattığı katma değer artırılması için bu ürünler özel ambalajlarla satışa sunulması uygun olacaktır. Bu ürünler için Adnan Menderes Üniversitesinde yürütülen tescil çalışmaları yakından takip edilmelisi, geçtiğimiz yıl incirlerin uçaklarda dağıtılması gibi örneklerin artırılması, otellerde konaklayan konuklara yöresel tatları bir arada sunan küçük hediye paketleri hazırlanması düşünülebilir. Ayrıca tanıtım yapılırken yörenin bu tür zenginlikleri öne çıkarılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

- Öncelikle Aydınlıların turizmi öncelikli sektörler arasına koyması sadece bir tarım toplumu değil yörenin bir turizm cenneti olduğu bilincinin de halka benimsetilmesi çok önemlidir. Halkın turizme bakış açısı ele alınmalı turizmin yarattığı katma değer konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Üretici kesim organik tarım gibi turistlerin ilgisini çeken ürünleri üretmeye yöneltilmeli, pazarlamacılar, üretilen ürünlerin Aydın'ın ismiyle ve özel ambalajlarla turizm pazarına sunulması sağlanmalı, işletmecilerin turistik tesisleri işletmenin incelikleri anlatılmalı, hizmet sektörü özellikle bilinçlendirilmelidir. Bu konuda, Adnan Menderes Üniversitesi özellikle Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Didim Meslek Yüksekokulu, Karacasu Meslek Yüksekokulu öncülük etmeli çeşitli seminerler, konferanslar, kahvehane toplantılarını Aydın'ın turizm sektörünü bölgede geliştirmek için ortak inanç ve çaba içerisine girilmesi için orta vadede bir dizi etkinlikler hayata geçirilmelidir. Burada mutlaka turizm değerlerinin korunması, yaşatılması, gelecek nesillere yıpratılmadan ulaştırılması için herkesin elbirliği ile turizm değerlerine sahip çıkmasının önü açılmalıdır.

- Adnan Menderes Üniversitesinde turizme hizmet edebilecek insan gücü hali hazırda yüksekokullarında sürdürülmekle beraber turizm fakültesi açılması için gerekli

çalışmalar hayata geçirilmelidir. Ayrıca yat işletmecisi, acente yöneticisi, turizm pazarlamacısı, pansiyonculuk gibi turizmin farklı alanlarına yönelik ana ve ara eleman yetiştirilmesi için yeni bölümler açılmalıdır.

- Aydın mutfağı çok zengin bir mutfaktır. Her çeşit ot, çok sayıda yemeğe konu olmaktadır. Aydın'ın tarım şehri olması burada yetişen doğal ürünlerin çokluğu, organik tarımda Türkiye'nin dördüncü büyük ili olması, organik hayvancılık yapılan ikinci il olması¹⁰⁴ gibi özellikleri ön plana çıkarılarak Aydın sağlıklı beslenmek isteyen turistlerin ilgisini çeker hale getirilebilir. Bunun için yöresel yemeklerin ön plana çıktığı, bitkisel ve hayvansal gıdaların satışa sunulabileceği restoranlar açılabilir. Aydın'ın deve eti ile ünlü olması nedeniyle deve sucukları da bu merkezlerde satışa sunulmalıdır. Turizmde yeme içmenin çok önemli olması ve bir kültürü tanımanın gerçeğinden hareketle şehir mutfağı bir pazarlama aracı olarak kullanılabilir.

- Adnan Menderes Üniversitesinin Nazilli Sümer Kampüsü'ndeki Nazilli basmalarını gün yüzüne çıkarıp bir müzede sergilemesi gibi çalışmalar neticelendirilerek benzer projeler hızla hayata geçirilebilir. Tarihi yöresel kıyafetler, el yapımı eski çeyiz eşyaları, Aydın'ın simgesi efelerin kıyafetlerinin sergilendiği kültür merkezleri açılabilir, buralarda Aydın'da bu tür ürünlerin yaşatılması yeni nesillere aktarılması için kurslar, seminerler gibi çalışmalar düzenlenebilir.

- Aydın'daki sanatçıların bir araya getirileceği bir sanat merkezi kurulabilir, yağlıboya, ebruya, heykelticilikten, müziğe, fotoğraf sanatından el sanatlarına kadar birçok sanatçının buluşacağı bu merkezde Aydın'ın tanıtılması, yaşatılması ve sanat yönünden zenginleştirilmesi için çalışılabilir. Bu sanatçılar turizm fuarlarına da götürülerek Aydın'ın renkleri tanıtım unsuru olarak kullanılabilir. Bu sanatçıların sanatlarını turizm merkezlerine yakın yerlerde sergileyebilmesinin önü açılabilir

- Aydın'da deve güreşleri, Altın Güvercin Müzik Festivali, Germencik İncir Festivali, Atça Çilek Festivali gibi birçok festival düzenlenmektedir. Bu festivaller, ilçedeki insanları, il ve komşu illerdeki az sayıda kişiyi çekmekte turizme hatırı sayılır bir katkı sağlamamaktadır. Bu festivaller tekrar gözden geçirilmeli ve seminerler, konferanslar, yarışmalar ile zenginleştirilmelidir. Bu festivallere yabancı katılımı artırmak için tanıtıma ağırlık verilmeli, festivallere katılımı çekici kılacak araçlar

¹⁰⁴ Gürcün Dilek, ADÜ HABER DERGİSİ, "Aydın Türkiye'nin dördüncü büyük ili".

geliştirilebilir. Bunun için de önce bölgedeki birliklerin, odaların, işletmelerin, üreticilerin, iş adamlarının katkılarının artırılması gerekmektedir.¹⁰⁵

- Bölgede turizmi geliştirmek için önemli sinema ve dizi filmlerin çekilmesi sağlanabilir. Bu filmlerin Aydın'ın gerek Osmanlı döneminde, gerek Kurtuluş Savaşında gerekse Cumhuriyet'in ilanındaki konumu, Efeleri, Cumhuriyet tarihindeki önemi ortaya konabilir. Bu filmlerin turizm sektöründeki gelişmeye yapacağı katkı gözler önüne serilmelidir.¹⁰⁶ Aydın'da bu tür dizi çekimleri günümüzde de olmakta ve ilgi çekmektedir. Bu film ve diziler artırılmalı ve bunlar tanıtım ve pazarlamada kullanılmalıdır.

- Efes'te olduğu gibi Afrodisias Antik Kentinin tiyatrosu kullanıma açılabilir, buranın atmosferine uygun olarak ünlü isimlerin buralarda konserler vermesi, gösteriler yapılmasına izin verilebilir. Bu etkinlikler esnasında Aydın'ın diğer antik kentlerini tanıtmak için broşürlerin, katalogların, haritaların, yöreye özgü ürünlerin ve tur planlarının satıldığı küçük satış ofisleri açılabilir. Bu tip konserler için temel ihtiyaçların karşılanacağı mekânlar da yapılandırılabilir.

- Aydın'da turizm merkezlerine ulaşım yolları gözden geçirilerek gerekli yol genişletme, yol onarma, yenileme çalışmaları yapılması uygun olur. İlçeler arasında ve Aydın merkezle bu ilçeler arasına yeterli sayıda, turistlere hitap eden araçlar sağlanabilir, bu araçların tam gezi güzergâhında olanların bazıları seyir teraslı olabilir. Yaylalara, mağaralara, antik kentlere, müzelere, otantik ilçelere bu otobüslerle ulaşılabilir. Münferit gelen turistlerin elinde rehberiyle kolayca ulaşacağı bu araçlarda özel biletleme sistemi ile fazla maliyet olmadan ulaşması sağlanabilir. Aydın içinden de kalkan bu araçların güzergâhları turistik merkezlere göre planlanabilir. Bu otobüslerin güzergâhlarında tabela, afişlerle bilgilendirme, tanıtım ve yönlendirmeler yapılabilir.

- Aydın'da antik kentlerin hala kazı çalışmaları devam etmekte bazıları ise biraz kazıldıktan sonra bu kazı çalışmaları durdurularak kaderine terk edilmiştir. Tarihi ve antik kentlerdeki kazılar devam etmeli, koruma altına alınmalı aslına uygun restore edilmeye çalışılmalıdır. Bunun için uluslararası projeler hazırlanarak kaynak yaratılabilir.

¹⁰⁵ .. Germencik Belediye Başkanı "Festivallerin turizme katkısı ve geliştirilmesi" konulu görüşme. (Germencik 5.09.2011).

¹⁰⁶ Dorsay Atilla. Sinema Eleştirmeni "Turizme sinemanın katkı" konulu yapılan görüşme. (İstanbul, 10.02.2010).

- Aydın'ın termal kaynaklarının zenginliğini değerlendirerek turizmin hizmetine sunabilmek için mevcut tesislerin yenilenecek tanıtılması, yeni konaklama ünitelerinin hayata geçirilmesi son derece yerinde olur. Geçtiğimiz yıl Didim'de açılan beş yıldızlı termal otel benzeri otellerin sayısı artırılabilir. Turizmi 12 aya yayan önemli turizm türlerinden biri olan termal turizm binlerce yıl öncesinde bile insanların kullanımına sunulmuştur. Aydın termal sularının mineral yapısı dünyadaki pek çok önemli termal turizm merkezinin çok ötesindedir. Bugün Ortaklar Gümüş Vadi'de termal kaynaklara yönelik araştırma yapılmaktadır. Yine Nazilli, Sultanhisar, Yenipazar, Bozdoğan, Karacasu, Kuyucak ve Buharkent termal turizm açısından Aydın'ın önemli ilçeleri arasındadır. Buralarda sağlık turizmine yönelik beş ve dört yıldızlı termal oteller yapılabilir. Burada ayrıca bakım merkezleri, organik seralar, kür merkezleri ve fizik tedavi ve sağlık merkezleri planlanarak hızla hayata geçirilebilir.

- Aydın'daki yaylalar turizme kazandırılması gerekmektedir. Aydın'ın önemli yaylaları olan Paşa Yaylası, Kahvederesi Yaylası, Nacıpınar Yaylası, Bulgurlu Yaylası, Sarıcaova Yaylası, Ömür Yaylası, Mardan Yaylası, Korumaz Yaylası ve Kavşit Yaylası önemli turizm değerleridir. Doğa yürüyüşüne elverişli olan bu yaylaların yanı sıra Dilek Yarımadasından başlayan Karina'da devam ederek Büyük Menderes nehri ile deltası ve Bafa Gölü'ne kadar uzanan bölgede trekking yapılması mümkündür. Afrodisias'tan Baba dağına doğru doğa yürüyüşü yapılabildiği gibi, Karacasu-Dandalas Yaylası'nda, Aydın Merkez Paşa Yaylası'nda, Çine Madran Yaylası'nda ve Güzelçamlı Karina turizmin hizmetine sunulabilir.

- Güzelçamlı-Dilek Yarımadası ile Didim - Akbük bisiklet turu için uygun güzergâhlardır. Yine Bafa Gölünde sportif amaçlı olta balıkçılığı, Bozdoğan Alamut köyünde de av turizmi yapılabilir. Yaylaların turizme açılması için bu yaylalara ulaşım sağlanabilir, buralarda yollar, konaklanacak yayla evleri planlanabilir.

- Trekking Turizmi Aydın için çok önemlidir. Profesyonel rehberler eşliğinde trekking turizmi yapan acentelerin planlamasıyla güzergahlar çizilebilir. Karıncalı Dağı, Yukarı Görle Kanyonu, Babadağ gibi yerlere özel turlar düzenlenebilir. ADÜ Dağcılık Topluluğu, Fotoğrafçılık Topluluğu gibi topluluklarla da görüşülerek bölgenin trekking haritası çıkarılabilir.

- Aydın'ın turizmden ekonomik kazanımını artırmak ve Aydın'da 12 ay turizm yapılı hale getirmek için turizme sunulacak önemli kaynaklardan bir diğeri de mağaralardır. Sırtlanini ve Karaca Mağaraları turizme açılabilir.

- Dünyada turizmde en yüksek gelir getiren turizm türü kongre turizmidir. Kongre turizmi ile her yıl milyonlarca yüksek gelir düzeyine sahip turist hareketi yaşanır. Aydın'da çok büyük çaplı olmasa da diğturizm türlerini destekleyecek düzeyde kongre turizmi ile turist çekebilir. Çünkü kongre turizminin olmazsa olmazlarından biri olan bölgesel farklılıklar ve zenginlikler Aydın'da vardır. Aydın ilinde bulunan 6 adet 5 yıldızlı otel ile 1. sınıf tatil köyü bünyesinde kongre turizmi amacıyla kullanılabilir salonlar mevcuttur. İlin diğturizm çekicilikleri de bunu destekler niteliktedir. Avrupa'nın en büyük, Türkiye'nin ilk ve tek kongre vadisinin kurulacağı Kuşadası'nda çalışmalar son aşamaya gelmiştir. Bu merkez tam olarak işletilmeye başladığında sadece Aydın ilinin değil tüm Ege Bölgesi'nde kongre turizmi büyük bir ivme kazanacaktır. Adnan Menderes Üniversitesi Didim Sosyal Tesisleri de kongre turizmi açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Buraya ek binalar yapılarak kongre turizmine uygun salonlar yapılabilir. Aydın Merkez'de de Adnan Menderes Üniversitesi Atatürk Kongre Merkezi uluslararası toplantılar için çok elverişli bir merkezdir.

- Alışveriş turizmi Aydın için önemli turizm türlerindedir. Şu anda Kuşadası ve Didim'de önemli alışveriş merkezleri vardır. Ama bunlar istenilen büyüklükte ve işlevde değildir. Aydın'ın önemli turizm ilçelerine yakın ve turizme hizmet edecek alışveriş merkezleri inşa edilmeli buralarda Aydın'a özgü ürünler satışa sunulabilir.

- Türkiye'nin ilk demiryolu hattı olan Aydın-İzmir demiryolu geçtiğimiz yıl yenilendi. Tarihi demiryolu turistler tarafından da kullanılmaya başlandı. Ucuz ve konforlu bir seyahat sağlayan bu demiryolunun, İzmir havalimanının içinden geçmesi büyük bir şanstır. Turistlerin Aydın'a ulaşmasını kolaylaştırıcı bu demiryolunu etkili ve etkin olarak kullanmak için çeşitli düzenlemeler yapılabilir. 1856 yılında yapılan bu tarihi demiryolu ile Türkiye'ye gelen turistlerin güzergâhlarına Aydın'da eklenerek turistler şehrin içindeki ve ilçelerindeki tarihi mekânları gezmeleri sağlanabilir. Bu gezilere Çamlık Tren Müzesi de eklenerek turistlere farklı bir gün yaşatılabilir.

- Nesli tükenmekte olan birçok canlıya ev sahipliği yapan Dilek Yarımadası Milli Parkı da turizmin hizmetine sunulabilir. Kuşadası ve Söke ilçe sınırları içindeki

Milli Park, 804 adet bitki türünü içinde barındırmaktadır. Avrupa Konseyi tarafından “Flora Biogenetik Rezerv Alanı” kabul edilen Dilek Yarımadası’nda 225’i kuş tür olmak üzere 348 tür hayvan yaşamaktadır. Milli Park’ta tespit edilen bitkilerden altı tanesi dünyada sadece burada görülen endemik türlerdendir. 2009 yılında 600 bin kişinin ziyaret ettiği bu milli park tur güzergâhlarına eklenerek turistlerin buraya ilgisi çekilebilir.¹⁰⁷ Deniz sporları, doğa yürüyüşü, kaya tırmanışı, dağ bisikleti, foto safari, manzara izleme, olta balıkçılığı, kuş gözleme ve botanik turlarının yapıldığı Milli Park’ta bu turizm türlerine ilgiyi artırmak için dünya çapında reklam filmleri hazırlanarak yoğun tanıtım çalışmasına girişilmesi uygun olur.

- Kurvaziyer turizm dünyada ve Türkiye’de hızla gelişmektedir. Kuşadası da Türkiye’nin en yüksek oranda kurvaziyer turizme konu olan ilçelerdendir. Çok sayıda gemi Kuşadası Limanına yanaşmaktadır. Fakat bu ilçeye gelen turist sayısının fazla gösterse de turistlerin konaklama, yeme-içme ve alışveriş oranları az olduğu için ilçe Kurvaziyer Turizm’den hatırı sayılır bir gelir elde edememektedir. Bir planlama yapılarak gelen turistlerin adada konaklamasa bile alışveriş yapmaları, turlara katılmaları ve yeme-içme ihtiyaçları karşılanabilir. Ayrıca bu turistler Aydın merkeze getirilerek buradaki tarihi yapılar da gezdirilebilir. Böylece turistler şehrin merkezine çekilerek buradaki esnafın da turizmden gelir elde etmesi sağlanabilir.

- Nazilli dünyada 100 yaşın üzerinde 161 kişinin yaşadığı ilçe olarak dikkat çekmektedir. Nüfusunun her 100 kişisinden 23’ü, 60 yaş ve üzerinde olan, 90 yaş üzerinde 161 sağlıklı yaşlısıyla Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji (Yaşlılık Bilimi) Bölümü’nün “Türkiye'nin Yaşlılık Şampiyonu” ilan edilen Nazilli bir çekim merkezi olarak kullanılabilir.¹⁰⁸ Türkiye'nin jeotermal kaynaklarının yüzde 40'ının Nazilli’de bulunması avantajının da doğru kullanılması ile Aydın’ın bu büyük ilçesi turizmden yüksek oranda pay alabilir. Jeotermale bağlı sağlık tesislerinin, otellerin, fizik tedavi merkezlerinin ve hastanelerin yanı sıra jeotermalle ısıtılan organik seralar, sağlıklı gıdaların satıldığı alışveriş merkezleri planlanarak bölgeye özellikle yaşlı turistler çekilebilir. Ayrıca ilçenin meydanlarının düzenlenmesi, hafif raylı sistem kurulması ile Nazilli ilçesi Aydın’ın önemli turistik ilçeleri arasında yerini alabilir.

- Aydın Nysa ve Afrodiasias heykel sanatı açısından son derece önemli merkezlerdir. Dünyanın en büyük heykeltıraşlarının burada yetiştiği ve buradan

¹⁰⁷ “Milli Park 804 bitki türüne ev sahipliği yapıyor”. Güzelhisar. 28 Mayıs 2010. Aydın.

¹⁰⁸ YILDIZ, Caner. Nazilli Kaymakamı Caner Yılmaz’ın açıklamaları. 13 Mayıs 2009.

dünyaya yayıldığı bilinmektedir.¹⁰⁹ İlk olarak bu ilçelerde yapılan heykellerin daha sonra taklit edilerek heykel sanatının dünyaya yayıldığı bilinmektedir. Bu, dünya pazarına yönelik olarak Aydın'ı tanıtıcı çalışmalarda ön plana çıkarılmalı, Aydın'a sanatseverler ve ünlü heykeltıraşlar çekilmesi için çalışmalar yürütülmelidir.

Gerek kısa gerek orta gerekse uzun vadede ele alınması önerilen bu çalışmalar ciddiyetle ele alınıp en kısa sürede hayata geçirilirse Aydın ve ilçelerinde turizmin gelişmesi ve Aydın'ın Antalya kadar olmasa bile çok sayıda turist çekememesi için bir neden yoktur. Aydın taşıdığı büyük turizm potansiyelini işler ve bir turizm değerine dönüştürebilirse turizmden yüksek oranda gelir elde edebilecektir. Tüm bu çalışmaları için Turizm Bakanlığı, Aydın il ve ilçe belediyeleri, Aydın'ın diğer yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri, Üniversite bir arada hareket etmelidir. Öncelikle büyük bir stratejik plan hazırlanarak en ince ayrıntısına kadar dantel gibi işlenen plan ve projeler ilgili yerlere sunulurken kaynak yaratılmalıdır.

Aydın'a çekilmesi hedeflenen turistler yüksek gelir grubuna sahip olanlar olarak belirlenmeli ve bu turistlerin uzun zaman ilde kalması için tur güzergâhları en ince ayrıntısına kadar planlanmalıdır. En ince detayına kadar şekillendirilen tur güzergâhlarında dört mevsime göre planlama yapılması uygun olacaktır.

4.1. ÖRNEK TUR GÜZERGÂHLARI

Aydın, bir-üç-beş-yedi ve on günlük turlar düzenlenebilir. Bir günlük turlar. Kuşadası'na ya da Didim'e ya da komşu illere gelen turistlerin Aydın merkeze kadar getirilmesi için düzenlenebilir. Üç-beş-yedi günlük turlar ise, Aydın'a gelerek burada konaklayacak turistler için tur operatörleri ve seyahat acentalarının kullanımına sunulabilir. Bugün Eskişehir'e bu şehri gezmek için üç günlük turlar düzenlenmekte ve bu turlara ilgi büyük olmaktadır. Aydın taşıdığı turizm potansiyeli ile hem yerli hem de yabancı turistleri çekebilecek kapasitededir. Aydın ilinin diğer bir avantajı ise çevresindeki illerin de turizm açısından önemli iller olmasında yatmaktadır. Denizli, Muğla, İzmir gibi turizm açısından önemli merkezlerden gelen turistlerin Aydın'a

---

¹⁰⁹ SAÇIKAR, Osman. Nysa ve Afrodiasias Gezi Notları, 10 Ocak 2011.

getirilerek gezdirilmesi gibi Aydın'a gelen turistlerin de bu turistik merkezlere de götürülerek zengin içerikli tur güzergâhları belirlenebilir.

4.1.1. Günübirlık Turlar

Aydın'a düzenlenmesi önerilen günübirlık turlar Aydın'ın merkezdeki ve yakın ilçelerdeki tarihi mekânlarına yönelik kültürel turlar olabilir. Bu turlara katılanlara broşürler vasıtasıyla Aydın'ın diğer tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri anlatılarak farklı zamanlarda daha uzun süreli turlara katılmaları teşvik edilebilir. Bu günübirlık tur satışları, Denizli-Pamukkale, İzmir, Muğla-Bodrum-Marmaris, Kuşadası-Gemi yoluyla gelenler gibi turistlere yönelik olarak buralarda satılabilir.

Örnek Tur Programı

08.00: Aydın'ın tarihi tren garıyla Aydın'a gelen turistlerin garda halk oyunları ekibinin Zeybek dansı ile karşılanması. Araçlarla Aytepe'ye götürülen turistlerin burada Aydın'da kuşbakışı bakarak yöresel lezzetlerle donatılmış bir kahvaltı ile ağırlanması.

09.30: Profesyonel bir rehber eşliğinde Aydın'ın batıda Kemer, doğuda Ilıcabaşı Mevkii'nden devam eden ticaret yolu üzerinde namazgâhlar ve çeşmeler, Nasuh Paşa Külliyesi, Bey Hamamı, Alihan Oğlu İsmail Türbesi, Çifte Hamam (Gümrükönü Hamamı), Cihanoğlu Hanı gibi eserlerle Macar ustalarınca yapılan Ekrem Çiftci Evi gibi tarihî evlerin gezilmesi.

11.00: Aydın geleneksel çarşısı, Yağcılar İçi ve Arasta denilen çarşı bölgesinin gezilerek kaybolmaya yüz tutmuş meslekler olan bakırcılar, yorgancılar, kalaycılar gibi meslekleri icra edenleri izlemek için küçük atölyelerine misafir olma.

12.00: Aydın'da tarihi köftecide öğlen yemeği yenilmesi. Yöresel kabak tatlısı, kuru incir ikramı.

13.00: Hasan Efendi Mahallesi'ndeki Fatma Hanım Sübyan Mektebi ve Sebili (XIX. yüzyıl başı), Afife Hanım Sebili'nin gezilmesi. Veysi Paşa Mahallesi adını Üveys Paşa Camii (1568-9), Hasan Efendi Mahallesi Eski Yeni Camii (Hasan Çelebi Camii)'nin gezilmesi.

14.30: Üçgözler olarak da bilinen Tralleis ve Dedekuyusu Höyüğü'nün gezilmesi.

16.00: Aydın Müzesi'nin gezilmesi.

17.30: Kızılcaköy'e hareket Gözpınar'ında doğa yürüyüşü.

19.30 Mursallı'ya hareket. Şahin Tepesi'nde muhteşem manzara eşliğinde akşam yemeği.

22.00: Aydın'dan ayrılış.

4.1.2. Üç günlük Turlar

Bu turlar ile Aydın'da konaklayan turistler, Aydın merkezdeki belli başlı turistik değerlerin yanı sıra ilçelerdeki kültürel ve tarihi değerleri yakından tanıma imkanı bulabilir.

Örnek Tur Programı (Üç günlük)

Birinci Gün

08.00: Aydın Merkez'e varış. Yöresel özellikleri içinde barındıran restore edilerek turizme kazandırılmış bir Macar Evi ya da yöresel mimariye uygun bir konakta konaklama.

08.30: Konağın iç avlusunda Aydın'ın kekiği, zeytini, zeytinyağı gibi yöresel lezzetlerle zenginleştirilmiş kahvaltı.

09.30: Profesyonel bir rehber eşliğinde Aydın'ın batıda Kemer, doğuda Ilıcabaşı Mevkii'nden devam eden ticaret yolu üzerinde namazgâhlar ve çeşmeler, Nasuh Paşa Külliyesi, Bey Hamamı, Alihan Oğlu İsmail Türbesi, Çifte Hamam (Gümrükönü Hamamı), Cihanoğlu Hanı gibi eserlerle Macar ustalarınca yapılan Ekrem Çiftci Evi gibi tarihî evlerin gezilmesi.

11.00: Aydın geleneksel çarşısı, Yağcılar İçi ve Arasta denilen çarşı bölgesinin gezilerek kaybolmaya yüz tutmuş meslekler olan bakırcılar, yorgancılar, kalaycılar gibi meslekleri icra edenleri izlemek için küçük atölyelerine misafir olma.

12.00: Aydın'da tarihi köftecide öğlen yemeği yenilmesi. Yöresel kabak tatlısı, kuru incir ikramı.

13.00: Hasan Efendi Mahallesi'ndeki Fatma Hanım Sübyan Mektebi ve Sebili (XIX. yüzyıl başı), Afife Hanım Sebili'nin gezilmesi. Veysi Paşa Mahallesi adını Üveys Paşa Camii (1568-9), Hasan Efendi Mahallesi Eski Yeni Camii (Hasan Çelebi Camii)'nin gezilmesi.

14.30: Üçgözler olarak da bilinen Tralleis ve Dedekuyusu Höyüğü'nün gezilmesi.

16.00: Aydın Müzesi'nin gezilmesi.

17.30: Kızılcaköy'e hareket Gözpınar'ında doğa yürüyüşü.

19.30 Mursallı'ya hareket. Şahin Tepesi'nde muhteşem manzara eşliğinde akşam yemeği.

22.00: Konaklanan yöresel evlere dönüş.

İkinci gün

08.00: Sultanhisar'a hareket.

09.00: Sultanhisar'da Rekmez Kahvesi'nde yöresel bir kahvaltı.

10.00: Nysa Antik Kenti'ne hareket. Profesyonel bir rehber eşliğinde Akharaka ve Nysa Antik kentini ziyaret.

12.30: Karacasu'ya hareket. Burada güzel bir restoranda yöresel lezzetlerle tatlandırılan öğle yemeği.

13.30: Afrodisias Ören yerini ziyaret.

16.00: Afrodisias Müzesi'ni ziyaret.

17.30: Afrodisias Antik Tiyatrosu'nda konser dinletisi

19.00: Karacasu İlçe Merkezine hareket Yöresel yemeklerin sunulduğu akşam yemeği. Yöresel halkoyunları ile renklenmiş Türk Gecesi.

22.00: Karacasu'da yöresel özellikleri yansıtan bir konak ya da evde konaklama.

Üçüncü Gün

08.00: Atça'ya hareket.

09.00: Atça'da yöresel bir kahvaltı.

10.00: Atça ilçe merkezi'ni geziş. İlçe parkında Türk kahvesi ikramı.

11.00: Nazilli'ye hareket.

12.00: Burada güzel bir restoranda yöresel lezzetlerle tatlandırılan öğle yemeği.

13.00: Uzun Yaşam Merkezi Nazilli'de organik seraları ziyaret. Yüz yaşının üstündeki insanlarla sohbet. Şehrin merkezinde yürüyüş. Osmanlı eserlerini ziyaret. Nazilli Müzesi'ni ziyaret.

15.00: Nazilli Basma Fabrikası'nı ziyaret. Türkiye'nin ilçede kurulu tek konservatuvarını ziyaret. Küçük bir müzik dinletisi.

17.00: Serbest zaman. (Alışveriş için alışveriş merkezlerini ziyaret).

19.00 Akşam yemeğinde Kısmet Pide'de de Aydın'ın meşhur pidesinin yenildiği ve kabak ve incir tatlısının ikram edildiği akşam yemeği.

22.00: Nazilli'de yöresel özellikleri yansıtan birkaç ailenin evinde konaklama.

4.1.3. Beş Günlük Turlar

Beş günlük turlar, termal, trekking, kültür turlarını içinde barındırabilir. Farklı tatil zevklerine göre şekillendirebilir.

Örnek Tur Programı (Beş günlük)

Birinci Gün

08.00: Aydın'a tarihi tren yolu ile ulaşım. Konukları tren garından karşılayarak yöresel özellikleri içinde barındıran restore edilerek turizme kazandırılmış bir Macar Evi ya da yöresel mimariye uygun bir konakta konaklama.

08.30: Konağın iç avlusunda Aydın'ın kekiği, zeytini, zeytinyağı gibi yöresel lezzetlerle zenginleştirilmiş kahvaltı.

09.30: Profesyonel bir rehber eşliğinde Aydın'ın batıda Kemer, doğuda Ilıcabaşı Mevkii'nden devam eden ticaret yolu üzerinde namazgâhlar ve çeşmeler, Nasuh Paşa Külliyesi, Bey Hamamı, Alihan Oğlu İsmail Türbesi, Çifte Hamam (Gümrükönü Hamamı), Cihanoğlu Hanı gibi eserlerle Macar ustalarınca yapılan Ekrem Çiftci Evi gibi tarihî evlerin gezilmesi.

11.00: Aydın geleneksel çarşısı, Yağcılar İçi ve Arasta denilen çarşı bölgesinin gezilerek kaybolmaya yüz tutmuş meslekler olan bakırcılar, yorgancılar, kalaycılar gibi meslekleri icra edenleri izlemek için küçük atölyelerine misafir olma.

12.00: Aydın'da tarihi köftecide öğlen yemeği yenilmesi. Yöresel kabak tatlısı, kuru incir ikramı.

13.00: Hasan Efendi Mahallesi'ndeki Fatma Hanım Sübyan Mektebi ve Sebili (XIX. yüzyıl başı), Afife Hanım Sebili'nin gezilmesi. Veysi Paşa Mahallesi adını Üveys Paşa Camii (1568-9), Hasan Efendi Mahallesi Eski Yeni Camii (Hasan Çelebi Camii)'nin gezilmesi.

14.30: Üçgözler olarak da bilinen Tralleis ve Dedekuyusu Höyüğü'nün gezilmesi.

16.00: Aydın Müzesi'nin gezilmesi.

17.30: Kızılcaköy'e hareket Gözpınar'ında doğa yürüyüşü.

19.30 Mursallı'ya hareket. Şahin Tepesi'nde muhteşem manzara eşliğinde akşam yemeği.

22.00: Konaklanan yöresel evlere dönüş.

İkinci gün

08.00: Sultanhisar'a hareket.

09.00: Sultanhisar'da Rekmez Kahvesi'nde yöresel bir kahvaltı.

10.00: Nysa Antik Kenti'ne hareket. Profesyonel bir rehber eşliğinde Akharaka ve Nysa Antik kentini ziyaret.

12.30: Karacasu'ya hareket. Burada güzel bir restoranda yöresel lezzetlerle tatlandırılan öğle yemeği.

13.30: Afrodisias Ören yerini ziyaret.

16.00: Afrodisias Müzesi'ni ziyaret.

17.30: Afrodisias Antik Tiyatrosu'nda konser dinletisi

19.00: Karacasu İlçe Merkezine hareket Yöresel yemeklerin sunulduğu akşam yemeği. Yöresel halkoyunları ile renklenmiş Türk Gecesi.

22.00: Karacasu'da yöresel özellikleri yansıtan bir konak ya da evde konaklama.

Üçüncü Gün

08.00: Atça'ya hareket.

09.00: Atça'da yöresel bir kahvaltı.

10.00: Atça ilçe merkezi'ni gezip. İlçe parkında Türk kahvesi ikramı.

11.00: Nazilli'ye hareket.

12.00: Burada güzel bir restoranda yöresel lezzetlerle tatlandırılan öğle yemeği.

13.00: Uzun Yaşam Merkezi Nazilli'de organik seraları ziyaret. Yüz yaşının üstündeki insanlarla sohbet. Şehrin merkezinde yürüyüş. Osmanlı eserlerini ziyaret. Nazilli Müzesi'ni ziyaret.

15.00: Nazilli Basma Fabrikası'nı ziyaret. Türkiye'nin ilçede kurulu tek konservatuvarını ziyaret. Küçük bir müzik dinletisi.

17.00: Serbest zaman. (Alışveriş için alışveriş merkezlerini ziyaret).

19.00 Akşam yemeğinde Kısmet Pide'de de Aydın'ın meşhur pidesinin yenildiği ve kabak ve incir tatlısının ikram edildiği akşam yemeği.

22.00: Nazilli'de yöresel özellikleri yansıtan birkaç ailenin evinde konaklama.

Dördüncü gün

08.00: Kuşadası'na hareket.

09.00: Kuşadası Çamlık'ta doğa ile iç içe yöresel kahvaltı.

10.00: Tren Müzesi'nin gezilmesi ve bahçesinde Türk kahvesi ikramı.

10.30: Kuşadası Milli Parkı'na hareket. Milli Park'ta profesyonel rehber eşliğinde yürüyüş. Milli Park'ın dünyada sadece bu parkta yaşayan bitki türlerinin keşfi.

13.00: Milli Park'ta Aydın'a özgü otlu börek ve ot kavurması eşliğinde piknik havasında öğlen yemeği.

14.00: Milli Park'ta denize girme. (Serbest zaman).

17.00: Kuşadası ilçe merkezini ziyaret. Kuşadası çarşısında ve alışveriş merkezlerinde alışveriş.

19.30: Kuşadası deniz kenarında güzel bir balık restoranında yöresel meze ve içkilerle tatlandırılmış akşam yemeği.

22.00: Kuşadası Barlar Sokağı'nda eğlence turu.

24.00: Kuşadası'nda beş yıldızlı bir otelde konaklama. Otelde işkembe çorbası ikramı.

Beşinci Gün

08.00: Otelde kahvaltı ve Didim'e hareket.

10.00: Didim eşsiz koylarında denize girmek için serbest zaman.12.30: Apollon Tapınağı'na bakan Kamacı Restoran'da öğlen yemeği.

13.30: Apollon Tapınağı'nı ziyaret.

14.00: Milet'e hareket. Milet Antik şehrini ziyaret ettikten sonra Milet Müzesi'ni ziyaret.

18.00: Priene'ye hareket. Antik kentin gezilmesi.

20.00: Bafa Gölü kenarında sevimli bir restoranda gölden tutulan balıkların ikram edildiği akşam yemeği.

22.00: Göl kenarında bir otelde konaklama.

4.1.4. Yedi Günlük Turlar

Bu turlar da turistler Aydın Merkez ve ilçelerindeki tarihi ve turistik değerlerin yanı sıra çevredeki turizm merkezlerine de götürülerek yoğun bir tur programı yaşamaları sağlanabilir.

Örnek Tur Programı (7 günlük)

Birinci Gün

08.00: Aydın Merkez'e varış. Yöresel özellikleri içinde barındıran restore edilerek turizme kazandırılmış bir Macar Evi ya da yöresel mimariye uygun bir konakta konaklama.

08.30: Konağın iç avlusunda Aydın'ın kekiği, zeytini, zeytinyağı gibi yöresel lezzetlerle zenginleştirilmiş kahvaltı.

09.30: Profesyonel bir rehber eşliğinde Aydın'ın batıda Kemer, doğuda Ilıcabaşı Mevkii'nden devam eden ticaret yolu üzerinde namazgâhlar ve çeşmeler, Nasuh Paşa Külliyesi, Bey Hamamı, Alihan Oğlu İsmail Türbesi, Çifte Hamam (Gümrükönü Hamamı), Cihanoğlu Hanı gibi eserlerle Macar ustalarınca yapılan Ekrem Çiftci Evi gibi tarihî evlerin gezilmesi.

11.00: Aydın geleneksel çarşısı, Yağcılar İçi ve Arasta denilen çarşı bölgesinin gezilerek kaybolmaya yüz tutmuş meslekler olan bakırcılar, yorgancılar, kalaycılar gibi meslekleri icra edenleri izlemek için küçük atölyelerine misafir olma.

12.00: Aydın'da tarihi köftecide öğlen yemeği yenilmesi. Yöresel kabak tatlısı, kuru incir ikramı.

13.00: Hasan Efendi Mahallesi'ndeki Fatma Hanım Sübyan Mektebi ve Sebili (XIX. yüzyıl başı), Afife Hanım Sebili'nin gezilmesi. Veysi Paşa Mahallesi adını Üveys Paşa Camii (1568-9), Hasan Efendi Mahallesi Eski Yeni Camii (Hasan Çelebi Camii)'nin gezilmesi.

14.30: Üçgözler olarak da bilinen Tralleis ve Dedekuyusu Höyüğü'nün gezilmesi.

16.00: Aydın Müzesi'nin gezilmesi.

17.30: Kızılcaköy'e hareket Gözpınar'ında doğa yürüyüşü.

19.30 Mursallı'ya hareket. Şahin Tepesi'nde muhteşem manzara eşliğinde akşam yemeği.

22.00: Konaklanan yöresel evlere dönüş.

İkinci gün

08.00: Sultanhisar'a hareket.

09.00: Sultanhisar'da Rekmez Kahvesi'nde yöresel bir kahvaltı.

10.00: Nysa Antik Kenti'ne hareket. Profesyonel bir rehber eşliğinde Akharaka ve Nysa Antik kentini ziyaret.

12.30: Karacasu'ya hareket. Burada güzel bir restoranda yöresel lezzetlerle tatlandırılan öğle yemeği.

13.30: Afrodisias Ören yerini ziyaret.

16.00: Afrodisias Müzesi'ni ziyaret.

17.30: Afrodisias Antik Tiyatrosu'nda konser dinletisi

19.00: Karacasu İlçe Merkezine hareket Yöresel yemeklerin sunulduğu akşam yemeği. Yöresel halkoyunları ile renklenen Türk Gecesi.

22.00: Karacasu'da yöresel özellikleri yansıtan bir konak ya da evde konaklama.

Üçüncü Gün

08.00: Atça'ya hareket.

09.00: Atça'da yöresel bir kahvaltı.

10.00: Atça ilçe merkezi'ni geziş. İlçe parkında Tük kahvesi ikramı.

11.00: Nazilli'ye hareket.

12.00: Burada güzel bir restoranda yöresel lezzetlerle tatlandırılan öğle yemeği.

13.00: Uzun Yaşam Merkezi Nazilli'de organik seraları ziyaret. Yüz yaşının üstündeki insanlarla sohbet. Şehrin merkezinde yürüyüş. Osmanlı eserlerini ziyaret. Nazilli Müzesi'ni ziyaret.

15.00: Nazilli Basma Fabrikası'nı ziyaret. Türkiye'nin ilçede kurulu tek konservatuvarını ziyaret. Küçük bir müzik dinletisi.

17.00: Serbest zaman. (Alışveriş için alışveriş merkezlerini ziyaret).

19.00 Akşam yemeğinde Kısmet Pide'de de Aydın'ın meşhur pidesinin yenildiği ve kabak ve incir tatlısının ikram edildiği akşam yemeği.

22.00: Nazilli'de yöresel özellikleri yansıtan birkaç ailenin evinde konaklama.

Dördüncü gün

08.00: Kuşadası'na hareket.

09.00: Kuşadası Çamlık'ta doğa ile iç içe yöresel kahvaltı.

10.00: Tren Müzesi'nin gezilmesi ve bahçesinde Türk kahvesi ikramı.

10.30: Kuşadası Milli Parkı'na hareket. Milli Park'ta profesyonel rehber eşliğinde yürüyüş. Milli Park'ın dünyada sadece bu parkta yaşayan bitki türlerinin keşfi.

13.00: Milli Park'ta Aydın'a özgü otlu börek ve ot kavurması eşliğinde piknik havasında öğlen yemeği.

14.00: Milli Park'ta denize girme. (Serbest zaman).

17.00: Kuşadası ilçe merkezini ziyaret. Kuşadası çarşısında ve alışveriş merkezlerinde alışveriş.

19.30: Kuşadası deniz kenarında güzel bir balık restoranında yöresel meze ve içkilerle tatlandırılmış akşam yemeği.

22.00: Kuşadası Barlar Sokağı'nda eğlence turu.

24.00: Kuşadası'nda beş yıldızlı bir otelde konaklama. Otelde işkembe çorbası ikramı.

Beşinci Gün

08.00: Otelde kahvaltı ve Didim'e hareket.

10.00: Didim eşsiz koylarında denize girmek için serbest zaman.

12.30: Apollon Tapınağı'na bakan Kamacı Restoran'da öğlen yemeği.

13.30: Apollon Tapınağı'nı ziyaret.

14.00: Milet'e hareket. Milet Antik şehrini ziyaret ettikten sonra Milet Müzesi'ni ziyaret.

18.00: Priene'ye hareket. Antik kentin gezilmesi.

20.00: Bafa Gölü kenarında sevimli bir restoranda gölden tutulan balıkların ikram edildiği akşam yemeği.

22.00: Göl kenarında bir otelde konaklama.

Altıncı Gün

08.00: Göl kenarında yöresel otlar ve zeytinyağıyla renklendirilmiş bir köy kahvaltısı sonrası Doğanbeyli köyüne hareket.

10.00: Doğanbeyli’de doğa yürüyüşü ve küçük bir kır kahvesinde Türk kahvesi ikramı.

12.30. Karina Koyu’nda denize sıfır koyun en sonundaki restoranda Ege Bölgesine özgü zeytinyağlılar ve yöresel otlar eşliğinde öğlen yemeği.

13.30 Tavşanburnu mesire yerine hareket. Mesire yerinde kısa bir doğa yürüyüşü.

16.00: Söke alışveriş merkezlerinde alışveriş turu sonrası Şirince’ye hareket.

18.00: Şirince köyünde yürüyüş. Çarşı, kilise ve şarap evi ziyaretleri.

19.30: Şirince’de tandırda kuru fasulye, gözleme ve zeytinyağlıların ikram edildiği şirin bir restoranda akşam yemeği.

22.00. Şirince’de şirin küçük pansiyonlarda konaklama.

Yedinci Gün

08.00: Pansiyonun bahçesinde yöresel otların zeytinyağıyla ikram edildiği, ev yapımı reçellerin sunulduğu, yörenin zeytini ve meyveleriyle zenginleştirilen bir köy kahvaltısı.

09.00: Selçuk’a hareket.

10.00: Selçuk Kalesi ve Yedi Uyuyanlar ziyareti.

12:00: Yedi uyuyanların bulunduğu tepenini eteğindeki kıl çadırlarda gözlemelerin sunulduğu öğlen yemeği.

13.00: Efes antik kentine hareket. Efes Antik kentinin profesyonel tur rehberi eşliğinde gezilmesi.

16.00: Meryem Ana’ya hareket. Meryem Ana’nın gezilmesi ve burada kısa bir çay molası.

18.00: Aydın’a hareket.

19.00: Aydın’da otele yerleşme. Otelde Türk gecesi eşliğinde yöresel lezzetlerle renklendirilmiş bir akşam yemeği. Yemekte bir çekiliş yapılarak Aydın’ın çömleğinden, el işçiliğine, zeytininden, incirine, zeytinyağından, kestanesine yöresel değer ve tatlarının turistlere hediye edilerek her birinin küçük bir anı eşyası ile şehirden ayrılmasının sağlanması.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmiş insan tarihi kadar eski olan turizm, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla gelişerek ülkelerin ekonomisi üzerindeki etkisini hızla artırmıştır. En büyük sektörler arasında yerini alarak hızla gelişen turizm sektörü, günümüzde çeşitlenerek güçlenmeye devam etmektedir. İnanç turizmi, sağlık turizmi, kültür turizmi, spor turizmi gibi kavramlarla büyümeye devam eden sektör, her geçen yıl önemini arttırmaya devam ederken birçok ülkenin de kıyasıya rekabetini gündeme getirmiştir.

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Akdeniz çanağında ki ülkeler arasında da kıyasıya bir rekabet yaşanmakta ve ülkeler turist sayısını artırmak için büyük tanıtım bütçeleri ayırmaktadır. Türkiye özellikle son üç yıldır Akdeniz ülkelerinde en hızlı gelişme gösteren ülkelerden biri olmuştur. Fransa, İspanya, İtalya gibi pazarlar gerilerken Türkiye yüzde 16 büyüyerek Akdeniz'de en yeni tesis ve genç yatak kapasitesi ile dikkat çekmektedir. Konaklama kesiminin lokomotifliğinde gelişen Türkiye turizmi önümüzdeki yıllarda Akdeniz liderliğine oynamaya hazırlanmaktadır. Sektör temsilcilerinin son yıllarda elde ettiği deneyim ve birikimler kamu yönetiminin desteği ile birleşirse bunun gerçekleşmesinin çok uzun sürmeyeceği kesindir.

Türkiye 2000 yılında 17.517.610 ziyaretçi çekerken bu rakamı 2009 yılında yüzde 54.5 arttırarak 27.077.114'e çıkarmıştır. Bu rakamlarla Türkiye, İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'daki büyüme rakamlarının çok üzerinde bir büyüme oranı yakalamıştır.

Türkiye 1980'lerin ikinci yarısında başlattığı turizm atağını, 1990'ların ortalarına kadar süren ve birinci atılım dönemi olarak adlandırılan dönemde yatak kapasitesini hızla artırarak gerçekleştirmiştir. 1990'lardan günümüze kadar olan ve ikinci atılım dönemi olarak adlandırılan dönemde ise kendini turizm sektörü profesyonelleri arasına taşıyan Türkiye, hem elde edilen gelir hem de ağırladığı turist sayısı açısından dünyada ilk on ülke arasına girmeyi başarmıştır. Türkiye'nin bugün içinde olduğu üçüncü atılım döneminde ise Akdeniz liderliğini elde etmesi sadece bir zaman meselesidir.

Türkiye'nin dünya turizm pastasından aldığı pay gittikçe artarken üç imparatorluğa başkentlik yapmış, dünyanın en güzel kentlerinden İstanbul, kıyı

turizmiyle dünyanın tanıdığı Antalya, İzmir ve Muğla Türkiye'nin en çok turist çeken illeri olmuştur. Aydın ise bu gelişme ve ilerlemeye taşıdığı büyük turizm potansiyeline rağmen sadece seyirci kalmıştır.

Aydın hem sahilleri, hem tarihî ve kültürel değerleri, hem de termal kaynaklarıyla turizm sektörüne bir paket olarak sunulabilecek önemli bir turizm destinasyonudur. Türkiye'de kıyı turizminin ilk olarak başladığı Kuşadası ilçesini sınırları içerisinde barındıran Aydın, Kuşadası'nın ikinci konutlar nedeniyle hızla yapılaşmasının da etkisiyle kıyı turizm avantajını hızla kaybetmiştir. Şehrin sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler ise gün yüzüne çıkartılmamış, yeterince tanıtılmamış ve maalesef korunarak turizmin hizmetine istenilen düzeyde sunulamamıştır. Şehirde Beylikler ve Osmanlı döneminden kalan pek çok eser turizmin hizmetine sunulamamıştır. İzmir Efes Harabeleri ile kültür turizminden pay alırken, bu mekânda konserler gerçekleştirerek binlerce turist çekerken Aydın Efes'ten çok daha büyük olan Afrodisias'ı tam olarak ortaya çıkarıp dünyaya tanıtamamıştır. Şehrin merkezindeki Osmanlı eserlerini bile onarıp gün yüzüne çıkartamamış, birçoğunu yok olmakla yüz yüze bırakmıştır. Tarihi eser kaçakçılarına karşı tamamen korunmasız olarak bırakılan Nysa talan edilme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Türkiye'nin en önemli jeotermal kaynaklarına sahip olan şifalı suları ile dünyaya şifa dağıtacak büyük bir potansiyeli olmasına rağmen yeterli sayı ve kalitede konaklama tesisi açamayan, sağlık kompleksi yatırımı gerçekleştiremeyen Aydın, taşıdığı büyük sağlık turizm potansiyelini de değerlendirememiştir. Türkiye'nin tarım deposu olan ve organik tarım faaliyetleriyle Türkiye'nin dördüncü büyük ili olan Aydın, bu avantajını da sağlık turizmi için önemli bir avantaj olarak kullanamamıştır. Büyük ve yeterli sayıda konaklama tesisi ve lokantanın da bulunmadığı kentte hizmet kalitesinin düşüklüğü de turizm sektörü açısından şehrin eksiklikleri arasındadır.

Eğitimli personel sayısının yetersiz olduğu kentte Adnan Menderes Üniversitesinin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu bir şans olmakla beraber yeterli sayıda nitelikli personeli şehre kazandırma açısından yeterli kapasiteye sahip değildir. Yine Adnan Menderes Üniversitesi öncülüğünde uluslararası tescile kavuşan incir, zeytin ve zeytinyağı turizmde bir ürün olarak tam olarak pazara sunulamamıştır. Şehir bir turizm kenti olma konusunda yeterince bilinç ve çaba içerisinde olmadığından turizmden bugüne kadar istediği oranda pay alamamıştır.

Fakat geç değildir. Aydın taşıdığı turizm potansiyelinin boyutlarını en kısa sürede fark edip top yekûn bir şekilde bu değerleri ortaya çıkarıp turizm pazarına sunarsa Türkiye'nin bugün içinde olduğu üçüncü atılım döneminde Akdeniz liderliğinin elde edilmesi çabasının önemli aktörleri arasında yerini alacaktır.

Aydın'ın taşıdığı turizm potansiyelini iyi değerlendirip hak ettiği oranda turist çekebilmesi için gerek merkezi, gerek yerel, gerek Üniversite gerekse özel sektör temsilcilerinin ve en önemlisi yerel halkın yapması gereken önemli bazı çalışmalar vardır.

- Aydın'ın en önemli sorunu, bir turizm kenti olarak gerek Türkiye'de gerekse dünyada kendisini tanıtamamaktır. Merkezi, yerel ve özel sektör temsilcilerinin turizm konusunda bir işbirliğine girememesi, turizm konusunda uzmanlaşmış yapıların Aydın'da turizmi geliştirmek için bir eylem planının olmaması bunun en önemli nedenidir. Aydın'ın turizmden hak ettiği payı alması için öncelikle bir eylem planına ihtiyaç vardır. Belirli bir eylem planı çevresinde toplanan merkezi ve yerel yönetimler, özel sektör temsilcileri, Üniversite ve yerel halk işbirliği ile hareket etmesi gerekmektedir. İşbirliği halinde yürütülen tanıtma çalışmalarında sürekliliğe önem verilmelidir. Etkili bir tanıtım içinde her şeyden önce turistin profiline, seyahat eğilimlerine, beğeni ve beklentilerini belirleyen pazar araştırmalarına gereksinim vardır. Bu araştırmalara dayanan tanıtım çalışmalarında yerel özelliklerin ön plana çıkarılmasına dikkat edilmelidir. Dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri göz önüne alınarak turizmin çeşitlendirilmesi ve Aydın'da turizmin yıl boyunca yapılabilmesi için alternatif turizm türlerine önem verilmelidir.

- Yöresel ve bölgesel sorunları gidermek için daha fazla sivil inisiyatif kullanılmalıdır. Bunun için turizmcilerin sivil toplum örgütlerine katılmaları ve bu örgütlerde aktif olarak çalışmaları büyük yarar sağlayacaktır.

- Alternatif turizm türlerinden biri olarak Aydın kıyılarında marina ve golf yatırımlarına öncelik verilmelidir. Ayrıca Aydın'da turizmin tüm yıla yayılabilmesi için kültür, kongre, trekking, yayla, sağlık, av ve spor turizmine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

- Kuşadası'nda ikinci konutların yöre turizmine verdiği zarar dikkate alınarak hem bu konutların turizme dâhil edilmesi hem de kıyı turizmi için farklı arayışlara girilmesi gerekmektedir. Didim'im bir turizm kenti yapılması çalışmaları hızla hayata

geçirilerek Kuşadası turizmi de ilçedeki turizmciler tarafından dikkatle ve özenle ele alınmalıdır.

- Aydın’da turizmi canlandırmak için yapılan çalışmalarla çelişen en önemli şey talep yaratılırsa mevcut arzın yeterli olmayacağı gerçeğidir. Çünkü Aydın’ın yatak kapasitesi son derece sınırlıdır. Turizm yatırımları maliyeti büyük ve uzun vadeye yayılan yatırımlar olduğu için konaklama yatırımlarına da tanıtım ve pazarlama çalışmalarının hemen akabinde başlanmalıdır. Bu yatırımlar her şey dâhil turizme hizmet eden büyük tesisler olarak değil, turizmde çeşitlendirmeye paralel belirli ürün konseptlerine göre şekillenen yatırımlar olması ideal olmalıdır. Eski Macar Evleri, Osmanlı konakları şeklinde yapılandırılacak butik oteller turistler için güzel bir alternatif olarak sunulabilir.

- Türkiye uzun yıllar bütçe açıklarını bavul turizmi denilen ticari faaliyetle sağlamıştır. Dünyada alışverişin önemi tartışmasızdır. Türkiye kalite-fiyat dengesi açısından dünyada isim yapmış bir ülke olduğu için turizmde de alışveriş iyi bir artı değer olarak kullanılmaktadır. Aydın’da turizm yatırımları hayata geçirilirken Aydın’a özgü ürünlerin satılacağı alışveriş merkezleri planlanabilir.

- Aydın sağlık kompleksi yatırımlarına acilen kavuşturulmalıdır. Termal kaynaklar sadece birkaç küçük tesisle değil büyük spa merkezleri yapılarak taşınan büyük termal potansiyel hak edildiği şekilde değerlendirilmelidir.

- Turizm direkt olarak insana dayalı bir sektör olduğu için turizmde hizmet kalitesi son derece önemlidir. Gelen turist konforu, güvenliği ve rahatı çok önemlidir. Bu da ancak nitelikli personel ile mümkündür. Bu nedenle hem personelin niteliği hem verilen hizmetin çeşitliliği ve kalitesi, hem hizmet verilen tesislerin konforu, hem de teknolojik alt yapısı ve temizliği çok önemlidir.

- Kaliteli hizmet ancak kaliteli bir tesiste, kaliteli bir tesis ise ancak altyapı sorunu olmayan bir il ile mümkündür. Aydın’ın altyapı sorunları hızla düzeltilmelidir. Özellikle ören yerlerinin temizliği ve güvenliği yeterli değildir. Ören yerlerine ulaşım yolları oldukça zarar görmüş durumdadır. Turistik ilçelere, ören yerlerine, yaylalara, kanyonlara, mağaralara çevre köylere giden yollar düzenlenmelidir. Ayrıca su, kanalizasyon ve haberleşme konularında da bazı turistik ilçeler istenilen seviyede değildir. Bu sorunlar hızla giderilmelidir. . Sıvı ve katı atık sistemleri tesis bazında

değil, yöre bazında çözülmelidir. Merkezi bütçeden kaynak aktararak ve ayrıca bu konuda tesisler ile belediyeler ortak hareket ederek ilave fon oluşturulmalıdır.

- Aydın'da tarihî eserler bir an önce aslına uygun olarak restore edilip koruma altına alınırsa, gün ışığına çıkmamış ama çalışmaları devam eden arkeolojik kazılar desteklenirse, mahalli otoriteler, üniversite, sivil toplum kuruluşları, iş adamları ve Aydın halkı işbirliği içinde hareket ederse Aydın, bir turizm kenti olmaya adaydır.

- Devletin İl Özel İdareleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) ve benzeri kurumları aracılığıyla sağladığı kredi imkanları, tarihî binalara sahip özel ve tüzel kişilere anlatılmalı, proje ve restorasyon desteği alabilecekleri yönünde bilgilendirilmeler yapılmalıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyelerin mülkiyetinde olan tarihî binaların bu kurumlarca ne kadar korunduğu dikkatle takip edilmeli, Aydın Belediyesi'nin Koruma Amaçlı İmar Planı gibi çalışmalar desteklenmelidir.

- Başta belediyeler ve meslek örgütleri olmak üzere tüm özel ve kamu kuruluşları işbirliği yaparak turizmin sorunlarına çözüm bulmalıdırlar. Altyapı ve tanıtım konularında güç birliği yaparak ortak hareket etmek kaçınılmazdır. Destinasyon tanıtımı uluslararası fuarlarda hayati rol oynamaktadır. Bu bağlamda katılınan fuarlarda yöresel stantlara yer verilmelidir.

- Ege bölgesinde bulunan havalimanlarına pazar ülkelerin önemli şehirlerinden uzun dönem sezona yayılarak daha çok doğrudan uçuş yapılması sağlanmalıdır. Bunun için yerli ve yabancı havayolu şirketleriyle (boş koltuk desteği gibi) ikili özel anlaşmalar yapılmalıdır.

- Aydın-İzmir demiryolu Türkiye'nin ilk demiryoludur. Tarihi bu demiryolu son yıllarda aktif olarak kullanılmaktadır. Bu demiryolunun turizm alanında da aktif olarak kullanılması için gerekli çalışmalar yapılmalı, İzmir'den ya da havalimanı yoluyla Aydın'a gelen turistler buradan karşılanarak Aydın'a getirilmeli ve turizm hareketinin başladığı tarihi bir güzergâh olarak tanıtım ve pazarlama çalışmalarında aktif olarak kullanılmalıdır.

- Seyahat acentaları ve tur operatörleri birlikte hareket ederek bölgenin artan oranda turist çekmesi için planlamalar yapmalı, özel tur programları oluşturmalıdır. Bunları gerek Türkiye'de iç turizmi artırmak için gerekse incomingi artırmak için hedef pazarlarda tanıtılmalı ve satış ofisleri vasıtasıyla satışını gerçekleştirmelidir. Türkiye

Otelciler Federasyonu Aydın ve çevresinde otelciliğin gelişmesi için hem turizm yatırımcılarını bilinçlendirmeli, hem de devletten yatırımcılara destek için kaynak ayırması yolunda baskı gücü oluşturmaktadır. Turizm Yatırımcıları Derneği, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Türkiye otelciler Federasyonu ve Ege’de turizm konusundaki tüm birlik ve dernekler bir araya gelerek genelde Ege Turizmi özelde ise Aydın ve çevresindeki turizm hareketlerinin gelişebilmesi için bir eylem planı hazırlamalıdır. Aydın taşıdığı turizm potansiyeli değerlendirilip açığa çıkarıldığında sadece şehir ekonomisi değil tüm bölgenin ekonomisini canlandıracak potansiyele sahiptir. Yeter ki başta Aydın’lı iş adamları ve Aydın halkı sonrasında ise tüm bölge bu değerini farkında olsun. Adnan Menderes Üniversitesi de bölgede önemli bir güç olarak tüm bu çalışmaların merkezinde olmalı ve gerek ürettiği bilimsel yayınlar gerekse Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu ile turizmin gelişmesi için elinden geleni yapmalıdır.

- Gerek yerel gerek ulusal gerekse uluslararası yazılı ve görsel basın, yayınevleri, film yapımcıları gibi kamuoyu oluşturma gücüne sahip kurum ve kuruluşlarla işbirliği ile hareket ederek belgesel, dizi, sinema filmi, kitap ve TV yayınları gerçekleştirmek için çalışmalar yürütülmelidir.

- İlerdeki festival ve özel günler yeniden ele alınmalı, içeriği güncellenerek tanıtımının yapılması sağlanmalıdır. Uluslararası hale getirilecek bu festivaller ilin tanıtımı için güçlü etkinlikler olarak ön plana çıkarılmalıdır. Bu günlere denk gelen özel turlar düzenlenerek turistlerin ilde kalış sürelerini uzatmak hedeflenmelidir.

- Turizm ancak yeşil ve temiz bir çevre ile mümkündür. Bunun için yeşil alanların artırılması, milli parkın korunması, turistik alanların doğayla uyumlu şekilde planlanması, hava kirliliğine çözüm bulunması için bir master plan geliştirilerek hayata geçirilmelidir.

- Halkın turizm konusunda acilen bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle ilkokuldan üniversitelere kadar eğitimin her aşamasında ve Aydın’ın tüm il ve ilçelerinde kültürel mirasın korunması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Turizm ülke ekonomisine, ülkenin sosyal ve kültürel yaşantısına, tanınırlığına ve imajına sağladığı katkılar nedeniyle önemli sektörler arasında başı çekmektedir. Bu sektörü iyi değerlendiren ülkeler bugün dünyanın en büyük güçleri arasındadır. Türkiye

de turizmde iddialı ülkeler arasındadır ve gelecekte Akdeniz çanağının en önemli turizm merkezi olacaktır. Bu önemli turizm merkezinin önemli kentlerinden biri olma potansiyeline sahip Aydın, şehrini turistler açısından cazip bir kent haline getirmek için çalışmalıdır. Aydın tarihiyle, doğasıyla, termal kaynaklarıyla, zengin ve sağlıklı mutfağıyla, yaylaları, mağaralarıyla, turizmin on iki ay yaşanacağı güzel bir turizm kentidir. Aydın'ın ekonomisinin gelişmesi, bölgenin önemli kentlerinden biri olması, istihdamın artması ve turizm pastasından pay alabilmesi için çalışmalı ve hedeflerini her zaman yüksek tutmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BAHAR, O, M.Kozak, **Turizm Ekonomisi**, Ankara, Detay Yayıncılık, 1.Baskı, 2009

BULU, Melih, İ. Hakkı ERASLAN, **Bolu İli Turizm Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Analizi, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK)** İstanbul, 2008.

DİNÇER, Z. Mithat, **Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993

DPT, İBYKP Turizm Sektörü Raporu (1968-1972), **İktisadi Planlama Dairesi Sektör Program Şubesi**, Ankara, 1968

Gezi Türkiye Tatil Rehberi, Ekin Grubu. Seçil Ofset. 2007

NACE Koduna Göre Mesleklerin Sınıflandırılması Rehberi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları , İstanbul, 2010

KOZAK, Nazmi, Meryem KOZAK, Metin KOZAK, **Genel Turizm**, Eda Matbaası, Ankara, 2000

Kuşadası Gezi Kitabı, Ekin Grubu, Seçil Ofset, İstanbul, 2006

OLALI, Hasan, Alp TİMUR, **Turizm Ekonomisi**, Ofis Tic. Matbaası, İzmir, 1988

ÖZDEMİR, Abdullah, **Sosyo Ekonomik Değişim, Aydın İli Örneği**, “Aydın İli Turizm Sektörünün Gelişimi”, Alter Yayıncılık, 2010

The Valley of Civilizations Büyük Menderes, **‘Thermal and Therapeutic Springs’**, Aydın, 2010

TUROB ITB **Turizm Fuarı Raporu**, Ekin Yayıncılık, İstanbul, 2010

Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2011

TYD, **Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları II**, Ekin Yayıncılık, İstanbul, Mayıs 1999

TYD, **Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları**, Ekin Yayıncılık, İstanbul, 2009

TYD Turizm Raporu, **Ege Turizmi**, Ekin Yayıncılık, İstanbul, Mart 2010

Makaleler

AKAR, Hamit, Erkan KARAMANBÜYÜK, **Turizm sektörü**, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış Makaleler, 2010

BAHAR, Ozan, **Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı**, Cilt: 13 Sayı:2, 2006

BARUT, Ahmet, **Turizmde Son Gelişmeler**, TÜROFED Resort Aylık Turizm ve Seyahat Endüstrisi Dergisi Sayı:93-08, 2010

BİLGE, Pınar, **Verilerle Turizm Sektörü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı GM Yayını 27. Sayı, Ankara, 2009

BOSTAN, Aziz, KELLEÇİ Ürüt, Serap, **Aydın İli Turizm Sektörünün Gelişimi. Sosyo Ekonomik Gelişim, Aydın İli Örneği**, Ankara, 2010

CHO, V., **A Comparison of Three Different Approaches to Tourist Arrival Forecasting**, *Tourism Management*, 24, 2003

DİLBER, İlkay, **Turizm sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi**, Celal Bayar Üniversitesi, İktisat Bölümü, Manisa, Yönetim ve Ekonomi. Cilt:14 Sayı:2. 2007

EMEKLİ, Gözde. **Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm**. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir, 2007

GÜRCÜN, Dilek, **Aydın Organik Tarımda Türkiye'nin Dördüncü Büyük İli**, ADÜ HABER dergisi, Sayı 71, Ekim-Aralık, 2008

GÜRCÜN, Dilek. **Aydın Tarihi ve Kültürel Değerleriyle Turizme Göz Kırıyor**, , ADÜ HABER Sayı 76, Ocak 2010

GÜRCÜN, Dilek, **ADÜ Nazilli Basmalarını Gün Yüzüne Çıkıyor**, ADÜ HABER dergisi. Temmuz-Eylül sayısı, 2010

Güzelhisar Gazetesi, **Milli Park 804 Bitki Türüne Ev Sahipliği Yapıyor**, Güzelhisar. 28 Mayıs 2010, Aydın

KARABULUT, Erol, TÜRSAB. **Dünyada ve Türkiye'de Başlıca Turizm Göstergeleri**, "Dünya ve Türkiye Turizminde Göstergeler Nasıl Değişiyor?" İstanbul, 1999

KOÇER, (Gürcün) Dilek, **"Turizm Yılığ"**, "Turizmde Son Bir Yılın Analizi", Ekin Yazım Grubu Araştırma Birimi. Seçil Ofset, İstanbul, 2003

KÖFTEOĞLU, Fehmi, “**Gastronomiyi Turizmde kullanamıyoruz**”, İstanbul, 2007

KÖFTEOĞLU Fehmi, **Kongre-Toplantı Pazarı ve Anadolu Potansiyeli**, İstanbul, 2010

MC INTOSH, R., and S. Gupta, **Tourism: Principles, Practices, Philosophies**. Columbus, OH: Gird Publishing, Inc. 1980

PIZAM, A. **Life and Tourism in the Year 2050**, *International Journal of Hospitality Management*, 18, 1999

TOSUN, C., **Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey**, *Tourism Management*, 22, 2001

TOSUN, C. **An Analysis of the Economic Contribution of Inbound International**

Tourism in Turkey, *Tourism Economics*, 5 (3), 1999

Türkiye Paket Tur Araştırması, **Incoming Raporu**, *Resort Dergisi*, 2010

TÜROFED, **Turizm Raporu**, Ekin Grubu Araştırma Birimi, Haziran 2010

YAŞAROĞLU, Şaban Ali, “**Türkiye Kongre ve Toplantı Turizmi için İdeal Bir Ülkedir**”, 2007

Tezler

AKGÜL, Olcay, **Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Kültür Turizmi, Afrodiasias-Geyre Örneği**, Aydın, 2003

BOSTAN Aziz, **Türkiye’de Planlı Dönemde Turizmin Moneter Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi** (Yayınlanmamış doçentlik tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, 1999

İÇÖZ, Orhan, **Turizmin Bölgesel Ekonomik Etkileri ve Kuşadası Örneği**, (Yayınlanmamış doktora tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1987

Web Sayfaları

The hospitality and tourism industry (Wednesday, November 4, 2009) www.thehospitalityandtourismindustry.com

www.urak.org.tr (2008)

www.ito.org.tr. (26.03.2010)

Aydın İl Emniyet Müdürlüğü www.aydin.pol.tr (26.03.2010)

T.C. Aydın Valiliği (26.03.2010) <http://www.aydin.gov.tr>

Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi sitesi (2008) www.kultur.gov.tr

For detailed information about International tourist arrivals, (30.03.2010)
www.wto.org

Source official web page of IATA, (30.03.2010) www.iata.org

www.turizmdebusabah.com (31.03.2010)

www.turob.com (31.03.2010)

www.tumgazeteler.com (19 Nisan 2010)

www.aydin-bld.gov.tr (28.04.2010)

Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (28.04.2010)
www.aydinkulturturizm.gov.tr

www.aydinturizm.gov.tr (06.05.2010)

www.kaplica.biz/aydin.htm (06.05.2010)

www.turizmguncel.com (Mart-2010)

www.websitem.gazi.edu.edu.tr (25.05.2010)

Aydın, Aslıhan. Zaman Gazetesi (25.05.2010) www.tumgazeteler.com

www.antalyagunes.com (24.08.2010)

www.kaplica.biz (24.08.2010)

www.hacettepe.com.tr (24.08.2010)

Nüfusun Yüzde 17'si yaşlı olacak (24.08.2010) www.bighaber.com

www.spawellnessturkey.com (24.08.2010)

www.dpt.gov.tr (24.08.2010)

www.oludenizrotary.com (24.08.2010)

www.turizm gazetesi.com (24.08.2010)

www.arsiv.ntvmsnbc.com (25.08.2010)

www.turkcebilgi.com (25.08.2010)

www.kuzeydoga.org (25.08.2010)

www.tuyed.org.tr (25.08.2010)

www.kobifinans.com.tr (25.08.2010)

Galata Liman Projesi (25.08.2010) www.emlakkulisi.com

<http://www.turizmdebusabah.com> (26.08.2010)

Deve Güreşi Sevenler Birliği (03.01.2011) www.deveguresisevenler.com

www.aydinvakfi.org.tr (05.01.2011)

www.pozitifgazete.com (05.01.2011)

ÖZGEÇMİŞ

Dilek Gürcün 16 Haziran 1974 yılında İzmir’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir’de tamamlayan Gürcün, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 1996 yılında mezun oldu. Yüksek lisans öğrenimine 2009 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde başlayan Gürcün, uzun yıllar özel sektör için turizme yönelik araştırmalar yaptı. 2009 yılında Adnan Menderes Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak göreve başlayan Gürcün, halen Üniversitenin resmi yayın organı ADÜ HABER dergisinin editörlüğünü yürütmektedir.